

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Karolína Hubáčková

**Funkce spolků v životě města Český
Brod v 1. polovině 20. století**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Vladimír Czumalo CSc.

Praha 2017

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Českém Brodě dne 14. 6. 2017

Karolína Hubáčková

Bibliografická citace

Funkce spolků v životě města Český Brod v 1. polovině 20. století: diplomová práce / Karolína Hubáčková; vedoucí práce: PhDr. Vladimír Czumalo, CSc. Český Brod, 2017. 100 s.

Anotace

Diplomová práce se zabývá spolky města Český Brod a jejich funkcí v životě města, především v 1. polovině 20. století. Práce se pokusí nastínit společenský život v daném období, který byl ovlivněn fungováním českobrodských spolků. V rámci těchto spolků je důležité zmínit také osobnosti, které se o jejich založení zasloužily a které byly výrazně činné ve veřejném životě. Ze spolků, které byly svou funkcí důležité pro společenský život města a jeho rozvoj, lze jmenovat např. Sokol a Spolek okresního muzea v Českém Brodě, jimž bude věnována značná část práce. Práce si klade mimo jiné za cíl zjištění, jak tyto a další spolky ovlivnily kulturní život obyvatel města Český Brod a jeho postavení v regionu v 1. polovině 20. století.

Klíčová slova

Český Brod, historie, spolek, společnost, Sokol, Muzejní jednota

Abstract

The topic of the thesis deals with associations of Czech Brod and their functions in the life of the city, especially in the first half of the 20th century. Work will attempt to outline the social life in the period, which was influenced by Český Brod functioning societies. Within these associations it is important to mention some figures who deserve their foundation and have been very active in public life. Of the clubs that have their functions important to the social life of the city and its development can be named for example Sokol and District Museum Society in the Czech Brod, who will be paid a substantial part of the work. Labour aims, among other things, how much these and other societies have influenced cultural life of the inhabitants of the town Czech Brod and its position in the region in the first half of the 20th century.

Keywords

Český Brod, history, association, society, Sokol, Museum Unity

Počet znaků (včetně mezer): 145 319

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu mé diplomové práce panu PhDr. Vladimíru Czumalovi za cenné rady, podporu a motivaci při psaní diplomové práci. Ráda bych také poděkovala zaměstnancům Podlipanského muzea za zpřístupnění některých pramenů. Dále bych chtěla poděkovat panu Jaroslavu Pejšovi z Oblastního archivu Kolín za ochotu, rady a doporučení při bádání v archivních pramenech. Zvláště bych pak chtěla poděkovat svým rodičům za velkou podporu a trpělivost.

Obsah

Úvod.....	6
1. Přehled literatury.....	9
2. Historie města Český Brod.....	11
2.1. Nejstarší historie.....	11
2.2. Český Brod v 2. polovině 19. a 1. polovině 20. století.....	15
3. Vývoj spolku a jeho legislativní rámec.....	20
3.1. Vývoj spolku.....	20
3.2. Legislativní rámec.....	21
4. Jozef Miškovský.....	26
3.1. Novinářská činnost.....	27
4.2. Veřejná činnost a činnost ve spolcích.....	29
5. Spolková činnost v Českém Brodě.....	33
6. Tělocvičná jednota Sokol (1870–1956).....	35
6.1. Nejstarší historie TJ Sokol do 1. světové války.....	35
6.2. TJ Sokol po 1. světové válce.....	40
6.3. TJ Sokol po 2. světové válce.....	45
7. Okresní jednota muzejní (1896–1962).....	47
7.1. Muzejní jednota do roku 1906.....	47
7.2. Činnost muzejní jednoty od roku 1906 do 1. světové války.....	49
7.3. Příprava výstavby muzejní budovy.....	51
7.4. Činnost muzejní jednoty po 1. sv. válce.....	52
7.5. Činnost muzejní jednoty během 2. světové války.....	58
7.6. Činnost muzejní jednoty po 2. světové válce.....	60
8. Odbor Klubu českých turistů v Českém Brodě (1922–1948).....	63
8.1. Vznik a historie Klubu českých turistů v Čechách.....	63
8.2. Historie Odboru Klubu českých turistů v Českém Brodě.....	66
8.3. Činnost Odboru Klubu českých turistů v Českém Brodě.....	69
9. Klub amatérské fotografie pro Český Brod a okolí (1930–1941).....	73
10. Okrášlovací spolek pro Český Brod a okolí (1894–1929).....	77
Závěr.....	81
Seznam použitých zkratk.....	85
Seznam literatury.....	86
Seznam vyobrazení.....	91
Přílohy.....	93

Úvod

19. století přineslo do běžného života člověka spoustu nových možností. Mezi nimi byly i určité svobody, jako byla svoboda tisku, právo shromažďovací a spolčovací. Právě spolčovací právo bylo velmi důležitým faktorem pro utváření moderní společnosti. Prostřednictvím spolků bylo možné ovlivňovat věci veřejné a vyjadřovat určité postoje a názory. Činnost ve spolcích byla dobrovolná a převážně bez nároku na honorář. Oblasti, ve kterých spolky působily, byly rozličné jak v čase, tak prostoru. Spolkovnictví nově přineslo možnost zcela legálně uplatňovat občanské svépomoci a představovalo uplatnitelnou politickou sílu. Díky spolkům bylo také možné realizovat nejrůznější záliby a zájmy.

Téma diplomové práce se věnuje funkci spolků v životě města Český Brod v 1. polovině 20. století.

Spolková činnost v Českém Brodě se začala rozvíjet v 2. polovině 19. století. Přispěla k tomu i řada osobností, které se do společenského života zapojili s velkou chutí. Práce si klade za cíl zmapovat činnost vybraných českobrodských společensko–kulturních spolků působících v 1. polovině 20. století, zvláště pak činnost Tělocvičné jednoty Sokol a muzejní jednoty, které oproti dalším zmíněným spolkům působily v nejdelším časovém úseku.

Práce je rozčleněna do devíti samostatných kapitol. Nejdříve je čtenář seznámen s historií města Český Brod. Ta je velmi bohatá a pestrá, pro účely této diplomové práce byla zestručněna s přihlédnutím k významným událostem, které formovaly město do konce 1. poloviny 20. století. Důraz je kladen zejména na novější historii, která se vztahuje k tématu práce a která má nastínit prostředí, ve kterém se odehrával místní spolkový život.

Nezbytnou součástí fungování spolků je jejich ukotvení v legislativě, která se od 2. poloviny 19. století vyvíjela příznivě i pro spolkovou činnost. V této době dochází v jakýsi přerod sdružení, která do té doby fungovala v podobě různých cechů či tajných společností, do spolků otevřených široké veřejnosti. Díky novému uchopení

spolkovnictví, jež přišlo spolu s uvolněním politického režimu, se mohl běžný občan prostřednictvím spolku zapojit do veřejného života.

Spolkový život v Českém Brodě ovlivňovali sami občané, z nichž nejvýraznější osoba té doby byl Jozef Miškovský. Člověk mnoha zájmů, jež přišel do Českého Brodu v 80. letech 19. století a v pozitivním slova smyslu výrazně zasáhl do veřejného i společenského života místních obyvatel. Proto tato osoba nemohla být opomenuta a v práci je mu věnována kapitola.

Hlavní část práce se věnuje jednotlivým spolkům. Z dochovaných archivních pramenů interpretuje jejich činnost od počátku jejich působnosti, až do doby posledního dochovaného záznamu. Některé spolky mají dobře zdokumentovanou činnost, u některých lze najít pouze částečné informace v archivu. Z tohoto hlediska je značně problematické podat o všech spolcích ucelený přehled. Přesto se ale jedná o informace, které nejsou pro přiblížení společensko–kulturního života v Českém Brodě zanedbatelné.

Nejobsáhlejší činnost je zastoupena u *Tělovýchovné jednoty Sokol* a *Muzejní jednoty*. Činnost obou těchto spolků je sledována od 2. poloviny 19. století, kdy spolky vznikly, až do 1. poloviny 20. století. Výpovědní hodnota těchto spolků je vysoká díky velkému množství dochovaných pramenů, a tak bylo možné přiblížit kulturní a společenské prostředí v Českém Brodě ve sledovaném období. Dalším spolkem s dlouhou dobou své působnosti byl *Okrášlovací spolek pro Český Brod a okolí*. Bohužel k rekonstrukci jeho činnosti se dochovala pouze jedna kniha zápisů z let 1895–1929, která tak nepodává úplný obraz o jeho působení a práci. U *Odboru Klubu českých turistů v Českém Brodě* a *Klubu přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí* je interpretace historie spolků a zmapování jejich činností obtížnější. Pramenná základna k těmto dvěma spolkům není dochována ve velkém rozsahu a v případě *Klubu přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí* se jedná pouze o časově krátké a obsahově velmi kusé informace.

Přesto nám historie těchto spolků umožňuje určitý vhled do společensko-kulturního života obyvatel města Český Brod v 1. polovině 20. století. Některé spolky byly do českobrodského veřejného života zapojeny více, jiné méně, společně však zapadaly do

mozaiky běžného života obyvatel Českého Brodu v 1. polovině minulého století a úspěšně plnily svou společensko–kulturní funkci.

1. Přehled literatury

Téma spolkové činnosti v Českém Brodě nebylo dosud zpracováno. Do dnešní doby nebyl ani zpracován ucelený soupis fungujících spolků od 2. poloviny 19. století do konce 1. poloviny 20. století. Spolkům věnuje částečně pozornost *Průvodce po okresních a městských archivech pražského kraje: Okres Český Brod s podtitulem Okresní a městský archiv v Českém Brodě, městský archiv v Kostelci nad Černými lesy. Průvodce po fondech a sbírkách*.¹ Tato publikace se věnuje městským archivům v Českém Brodě a Kostelci nad Černými lesy a snaží se zpřístupnit široké veřejnosti soupis archivních fondů a sbírek, které umožňují zprostředkovat životní styl obyvatel těchto měst v dobách minulých. Popisuje stručný historický vývoj okresu společně s vývojem správním. Podstatnou částí pro zpracování diplomové práce se stal výčet fondů a sbírek v Českém Brodě. Byť se nejedná o plný výčet spolků, stal se základním kamenem pro další badání.

K historii města Český Brod se váže hned několik publikací, ať už se jedná o kapitoly v publikacích či samotné monografie. Převážná část těchto publikací pochází z pera místního rodáka a historika PhDr. Miloše Dvořáka. Monografie *Český Brod: Stručné dějiny, umělecké památky. Pamětihodnosti na Českobrodsku*² podává ucelený přehled o vývoji města Český Brod. Součástí je také výčet památek v Českém Brodě a jeho okolí včetně stručného popisu. Dalšími zdroji pro bližší poznání historických souvislostí byly kapitoly v publikacích věnujících se konkrétním českobrodským tématům, jako byla např. publikace *50 let gymnasia v Českém Brodě*.³

Pro bližší seznámení se s vývojem spolků a jeho legislativy byla nápomocna publikace od autorů Václava Dusila a Josefa Klimenta z roku 1936 s názvem *Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého*⁴ a dále monografie *Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*.⁵

¹ BEDNAŘÍK/HAVELKOVÁ 1959.

² DVOŘÁK 1992.

³ DVOŘÁK 1969.

⁴ DUSIL/KLIMENT 1936.

⁵ LAŠŤOVKA 1998.

Život Jozefa Miškovského, významného činitele v životě města Český Brod, nebyl dosud plně zpracován. Jeho osobnosti a činnosti se věnovala Zuzana Miškovská v příspěvku publikace *Archivní prameny Kolínska*.⁶ Další informace je možné získat v dobovém tisku, zejména v týdeníku *Naše hlasy*⁷, které J. Miškovský vydával a do kterých sám přispíval. Toto periodikum se díky svému nepřebornému množství informací ze života Českého Brodu a okolí stal důležitým zdrojem pro bližší poznání tehdejší doby.

Samotné zpracování uvedených spolků vychází převážně z archivních pramenů uložených v Oblastním archivu Kolín. Velké množství zdrojů bylo dochováno zejména k Tělovýchovné jednotě Sokol a k muzejní jednotě. Významnými publikacemi pro tyto dva spolky byl hlavně almanach *145 let Sokola v Českém Brodě 1870–2015, 130 let českobrodské sokolovny (1885–2015)*⁸ a v případě muzejní jednoty pak *Kronika Spolku Okresního podlipanského musea v Českém Brodě*.⁹

⁶ MIŠKOVSKÁ 1999.

⁷ MIŠKOVSKÝ 1881–1939.

⁸ PETRÁSEK 2015.

⁹ BEDNAŘÍK 1962.

2. Historie města Český Brod

2.1. Nejstarší historie

Město Český Brod, které patří mezi nejstarší česká města, se nachází přibližně 45 kilometrů východně od Prahy. Město se rozprostírá v mělkém údolí potoka Šembery, ležícím mezi předními výběžky Středočeské vrchoviny a středního Polabí. Místní potok Šembera, jenž městem protéká od jihozápadu k severovýchodu, patřil v dřívějších dobách k větším tokům, které bylo v případě jeho každoročního¹⁰ rozlití do krajiny třeba přebrodit. Od tohoto je tedy částečně odvozen název města Český Brod.¹¹ Vyvýšená místa v této oblasti umožňovala vznik sídlišť a osad, ze kterých se postupem času vyvinulo město Český Brod.

Osadu, společně s tvrzí a kostelíkem sv. Gotharda¹², založil ve 12. století zřejmě pražský biskup Jan I.¹³ a stalo se tak na velmi důležité zemské stezce–trstenické.¹⁴ Ta spojovala Prahu s jižní a východní Evropou. Místní přírodní podmínky, zejména rozsáhlá bažinatá území v okolí, zajišťovala osadě jak obživu, tak určitou ochranu.

Nejspíš v roce 1283 se osadě dostalo z vůle pražského biskupa Jana III. z Dražic povýšení na město. S povýšením se město dočkalo také několika městských svobod včetně emfyteutického práva. Středověké město čítalo na 68 městských domů a mělo 3 předměstí–Liblické, Kouřimské a Pražské. Na výstavbě města se podíleli domácí i cizí kolonisté. Rozsáhlý obchodní i cestovní ruch způsobil, že se brzy Biskupský Brod stal důležitým tržním, obchodním a ubytovacím střediskem, ve kterém nechyběly odpovídající řemeslné a obchodní živnosti, především však služby pohostinské.

V roce 1289 došlo k vypálení města, za kterým stál stoupenec Závaše z Falkenštejna Ondřej z Říčan. Na následné obnově města se podílel především biskup Tobiáš z Bechyně, který městu daroval listinu, v níž znovu vymezil nejen některá městská

¹⁰ DVOŘÁK 1969, 7.

¹¹ PLUNDRÁ 1975 1975, 7.

¹² Díky patrociniu sv. Gotharda, který žil v letech 961-1038 a kanonizován byl v roce 1031, můžeme lépe určit vznik osady. In: DVOŘÁK 1969, 8.

¹³ Ve funkci biskupa v letech 1134-1139. In: DVOŘÁK 1992, 5.

¹⁴ Polabská obchodní stezka, jejíž význam rostl hlavně v knížecí době a ve které se nacházela obchodní a vládní střediska v Praze a v Kouřimi. In: BEDNAŘÍK/HAVELKOVÁ 1975, 8.

práva, ale i povinnosti. Ty spočívaly zejména ve feudální rentě z 20 lánů zemědělské půdy a z 12 masných krámů.¹⁵ Městu ovšem mohl vyměřit pouze malou část půdy, proto ho předurčil k obchodnímu a řemeslnému podnikání. Tobiáš z Bechyně dále ve městě vybudoval sídlo biskupského úředníka neboli purkrabího, který měl za úkol spravovat a zabezpečovat město spolu s dalšími sedmnácti vesnicemi v okolí. Za Ronovců, kteří společně s ozbrojenci v roce 1323 obsadili Brod, se již užívalo městského názvu Český Brod (Broda Bohemicalis). Přívlastek český měl město odlišit od Německého Brodu, který se nacházel na stejné cestě jako Český Brod.¹⁶

14. století znamenalo pro město společensko–ekonomický rozvoj. Díky němu bylo možné uskutečnit dostavbu měst, kterou výrazně podporoval arcibiskup Arnošt z Pardubic. Do tohoto období tak můžeme datovat středověké kamenné hradby i stavbu trojlodního chrámu sv. Gotharda, který vystřídal původní románský kostelík. Arnošt z Pardubic se zasloužil také o zřízení místní školy a špitálu, který byl zřízen spolu s kostelem sv. Máří Magdaleny a kaplí sv. Mikuláše. V průběhu 2. poloviny 14. století došlo k vydláždění náměstí a přístupových cest k městu. Po dokončení výstavby veřejných budov a zajištění činností městských institucí rentami došlo na přelomu 14. a 15. století k rozšíření městské správy. Ta byla pod kontrolou vrchnostenského úředníka, tzv. rychtáře. Snahy o samosprávu vyvrcholily v Českém Brodě již před rokem 1402. Přímo uprostřed náměstí si místní bohatí občané postavili svou radnici, kam z rychty přesunuli městský soud i radu. V roce 1406 bylo arcibiskupem Zbyňkem Zajícem z Hazmburka městu potvrzeno užívání práva Starého Města pražského.

V otázce Husova reformního hnutí se Český Brod¹⁷ přiklonil na stranu katolické církve a krále. Proti husitům v Brodě vznikla v roce 1415 panská jednota, v jejímž čele stál Jan z Hradce. V bitvě pod Vyšehradem roku 1420 padl zástavní držitel Českého Brodu Jan Sekretář z Kostelce nad Černými lesy a následně město obsadil císař Zikmund. Jeho posádka se ale ve městě příliš dlouho neudržela a již 17. dubna 1421 bylo město dobyto husity spolu s jejich pražskými spojenci. Brzy na to byly provedeny správní změny po vzoru Pražanů. Českobrodští měšťané byli zbaveni poddanské

¹⁵ DVOŘÁK 1992, 6.

¹⁶ DVOŘÁK 1969, 8.

¹⁷ Z Českého Brodu lze za odpůrce husitského hnutí jmenovat profesora pražské univerzity Ondřeje z Českého Brodu. In: DVOŘÁK 1992, 7.

závislosti na pražských arcibiskupech a byla dosazena městská rada. Tím byla Pražany uznána správní a politická autonomie Českého Brodu. Zároveň bylo město připojeno k vojenskému svazu pražských měst, čímž získalo právo zúčastnit se a hlasovat na zemských sněmech.¹⁸ V roce 1429 se v Českém Brodě konal velký husitský sněm, na kterém se ustanovily podmínky pro jednání s císařem Zikmundem. V květnu roku 1434 bylo město obléháno vojskem panské koalice, obránci města je však odrazili a panská koalice odtáhla k Lipanům. Zde se 30. května 1434 odehrála významná bitva u Lipan, po které bylo uzavřeno příměří mezi oběma stranami konfliktu. Proti snahám některých šlechticů, kteří měli zájem Český Brod ovládnout, došlo poměrně rychle k jednání mezi Českobrodskými a císařem Zikmundem.

Císař jim následně potvrdil svobody jako bylo mimo jiné právo mílové a právo cla. Významným dnem pro město byl 4. únor roku 1437, kdy byl Český Brod povýšen císařem Zikmundem na město královské¹⁹ a byl mu udělen městský znak.²⁰ V novém královském městě, které bylo zabezpečeno císařskými privilegii, žilo v první třetině 15. století přibližně 1 200 obyvatel. Velmi dobře se zde dařilo místním pivovarníkům, kteří se postupně dostávali do místní správy a ovládli některé z jejích orgánů. Z těchto pozic je v 70. letech 15. století začali vytlačovat příslušníci místních cechů, zejména bohatí sladovníci a řezníci.²¹

Následný rozkvět města nepřerušil ani požár, který město zasáhl v roce 1512. Díky vysokým příjmům do městské pokladny, které plynuly od provozovaných živností či řemesel a dále z cel a poddanských platů, si mohlo město dovolit skupovat okolní vesnice jako např. Tismice, Krupá, Mrzky apod. Ve 40. letech 16. století byla započata přestavba města ve stylu renesance.²²

V roce 1547 se českobrodští obyvatelé zapojili do neúspěšného protihabsburského povstání. Reakcí panovníka Ferdinanda I. bylo nařízení, kterým Český Brod ztratilo svá privilegia, např. privilegium cechovní, v důsledku čehož se přerušil

¹⁸ DVOŘÁK 1992, 7.

¹⁹ V letošním roce 2017 si město Český Brod připomíná 580 let od tohoto povýšení.

²⁰ Bílá hradební kvádrová zeď s cimbuřím a s uprostřed otevřenou branou na modrém poli. Nad branou je umístěna věž, po jejíchž stranách jsou umístěny erby – český a císařský. In: DVOŘÁK 1992, 8.

²¹ DVOŘÁK 1992, 8.

²² DVOŘÁK 1992, 8.

společensko–ekonomický rozvoj města. Spolu s tím město ztratilo právo účastnit se na zemských sněmech a hlasovat na nich. Městská správa i společenský život byl podřízen kontrole královského rychtáře. Městu byly uloženy velké peněžité pokuty a také zkonfiskován majetek.²³

Poměry se částečně zlepšily v roce 1549, kdy byly obnoveny cechy a městu byl navrácen zkonfiskovaný majetek. Ekonomické podmínky se již ale nevyvíjely zrovna příznivě, jelikož českobrodské pivovarnictví, které tvořilo základ místní ekonomiky, začala ohrožovat konkurence sousedních vrchnostenských pivovarů, zejména pivovary v Kostelci nad Černými lesy, Škvorci či Uhříněvsi. Ekonomické problémy se snažila řešit místní rada rozvojem podnikání a přikupováním dalších statků. Nákupy statků a státem vynucované úvěry, které sloužily pro financování tureckých válek, uvrhly město v předbělohorské době do nemalých dluhů.²⁴

Druhé protihabsburské povstání v letech 1618–1620 mělo pro Český Brod fatální následky. Zkonfiskovaný pozemkový majetek, čítající pozemkové statky, mlýny, lesy, rybníky atd., koupil královský místodržící Karel z Lichtensteina a připojil je k černokosteleckému panství. V průběhu třicetileté války bylo město ještě několikrát silně postiženo. Město opustilo několik desítek obyvatel ze strachu před drancujícími vojsky. V roce 1628 postihl město velký požár, jemuž město z velké části podlehl. Město nebylo schopné hradit kontribuce, které mezi lety 1631–1635 činily 11 573 zlatých a 17 krejcarů.²⁵ Tím se město stále více zadlužovalo.

Po třicetileté válce se město jen velmi pomalu zotavovalo ze všech pohrom, které ho zasáhly. Město bylo panovníkem na dlouhá léta osvobozeno od placení všech daní a pro obnovu mu poskytl částku ve výši 4 000 zlatých rýnských. Městskou radou byly obsazovány opuštěné a vypálené domy a její snahou bylo také získat nové zdroje pro financování oprav.²⁶

Od počátku 18. století docházelo ke změnám v městské správě. Hospodaření města byly orgány státní správy podřízeny kontrole zvláštního inspektora. Pro zkvalitnění

²³ DVOŘÁK 1992, 8–9.

²⁴ DVOŘÁK 1992, 9.

²⁵ MIŠKOVSKÝ 1884, NH.

²⁶ DVOŘÁK 1992, 10.

městské správy stát od roku 1734 požadoval po příslušnících rady právnické znalosti a pro funkci městského písaře bylo zapotřebí mít již bohaté právnické zkušenosti.²⁷

Město postihlo několik požárů, a tak bylo v 1. polovině 18. století značně investováno do jeho obnovy. Velká část výdajů padla také na ubytování vojsk ve městě. Ve 2. polovině 18. století došlo k reorganizaci městské správy. Roku 1783 byl státem zrušen úřad královského rychtáře a zřízen byl magistrát. O tři roky později byl Český Brod zařazen mezi svobodná královská města, jež byla podřízena přímo krajskému úřadu, který ve městě vedl soudní agendu. Oproti tomu hospodářské záležitosti měli na starosti purkmistr, radní a starší.²⁸

2.2. Český Brod v 2. polovině 19. a 1. polovině 20. století

S centralizačními snahami státu v Čechách se zároveň rozvíjelo české národní hnutí. V Českém Brodě byl s hnutím úzce spjat zejména českobrodský děkan Jindřich Hill, působící v letech 1794–1813.²⁹ I přes to, že v roce 1848 vznikla místní Národní garda³⁰, kterou vedl J. Bednařík, proběhl tento revoluční rok v Českém Brodě poklidně a do politického dění město Český Brod nijak nezasáhlo.³¹ Roku 1849 byla převedena obecním zákonem³², vydaným státem, celá hospodářská správa města společně s obecním zastupitelstvem a obecním výborem na starostu.³³

Druhá polovina 19. století byla pro město ve znamení místního rozvoje, na který mělo vliv jak dostavění železnice v roce 1845, tak zrušení roboty v roce 1848. Tyto změny se promítly v nárůstu obyvatel, kdy ještě v roce 1843 mělo město 1877 obyvatel, kdežto v roce 1857 stoupl počet obyvatel na 2400. Nárůst obyvatel byl zapříčiněn mimo jiné rozvojem řemesel a městským hospodářstvím. Důsledkem revoluce bylo také odpoutání veřejné správy a soudnictví od pozemkových vrchností.³⁴ Okresní soud, sídlící do roku 1850 v Kostelci nad Černými lesy, se přesunul do budovy

²⁷ DVOŘÁK 1992, 10.

²⁸ DVOŘÁK 1992, 11.

²⁹ DVOŘÁK 1992, 11.

³⁰ Ve městě v té době působil také známý pražský radikál Emanuel Arnold. In: DVOŘÁK 1992, 11.

³¹ DVOŘÁK 1969, 35.

³² Součástí zákona byl i volební řád.

³³ DVOŘÁK 1992, 11.

³⁴ BEDNAŘÍK/HAVELKOVÁ 1959, 11.

českobrodské radnice.³⁵ V roce 1868 se z Kostelce nad Černými lesy přestěhovalo také okresní hejtmanství.³⁶ Na rozvoj města neměla negativní dopad ani cholera, která zasáhla město v roce 1866 a vyžádala si život 127 obyvatel.³⁷ Od druhé poloviny 19. století se město rozvíjelo také po industriální stránce, v roce 1867 byl založen parní mlýn, o rok později pak cukrovar. Provoz zahájily také mnohé továrny a dílny, z nichž můžeme uvést továrnu na hospodářské stroje Černovský a spol. nebo strojnickou dílnu G. Hocke a spol.³⁸ Nový rozkvět zažilo také proslulé českobrodské pivovarnictví. Od roku 1885 začalo měšťanstvo opět vařit pivo v novém a moderním pivovaru pod skalou. Zatímco v roce 1885 pivovar vyprodukoval 5500 hl piva, v roce 1911 to bylo již 40 188 hl.³⁹ Ruku v ruce s průmyslovým rozvojem jde rozmach peněžnictví, a tak v roce 1864 vznikla záložna a půjčovna (v roce 1873 přejmenovaná na záložnu občanskou).

Následoval vznik Okresní hospodářské záložny v roce 1882 a v roce 1909 zahájila činnost Městská spořitelna.⁴⁰ Nezaostávala ani činnost stavební. Dosavadní architektonickou a uměleckou podobu města obohatila řada nových objektů. Z množství nově vzniklých staveb lze uvést budovu kasáren, která byla dokončena roku 1890 a jejímž autorem je významný český architekt A. Balšánek. V roce 1913 byla završena rozsáhlá rekonstrukce kostel sv. Gotharda. Sochařskou tvorbu zastupoval pomník Prokopa Holého na Husově náměstí od akademického sochaře Karla Opatrného, odhaleném 3. července 1910. Renovace se dočkala také infrastruktura města, zejména ještě středověké komunikace. To si vyžádalo několik stavebních úprav v podobě zbourání již nevyhovujících městských bran. Liblická brána byla zbořena kolem roku 1850 a kouřimská brána v roce 1869.⁴¹

Společensko–ekonomický rozvoj města přerušila první světová válka, která si vyžádala oběti i z řad českobrodských rodáků. Závěr války v Českém Brodě se nesl v duchu obecné nespokojenosti obyvatel s vnitropolitickou a hospodářskou situací. To vyústilo v prvomájovou demonstraci roku 1918, které se účastnilo na sedm tisíc lidí.

³⁵ DVOŘÁK 1969, 35.

³⁶ DVOŘÁK 1992, 11. Zasluhu na této změně měl tehdejší starosta Českého Brodu Jan Wiedenhofer a dále starosta českobrodského okresu František Pokorný. In: DVOŘÁK 1992, 11.

³⁷ KUKLA 1934, nepag.

³⁸ Většinou se jednalo o menší podniky s malým počtem zaměstnanců. In: PLUNDRA 1975, 19.

³⁹ BEDNAŘÍK 1965, 8-9.

⁴⁰ DVOŘÁK 1969, 36.

⁴¹ DVOŘÁK 1969, 40.

Vyvrcholením pak byla generální stávka 14. října 1918. Rozpad rakouské–uherské monarchie byl již nevyhnutelný, což si uvědomovali také místní představitelé jednotlivých politických stran. Reakcí na politickou situaci bylo utvoření nového výkonného orgánu. Okresní národní výbor, který byl tvořen zástupci agrární, národně demokratické, sociálně demokratické a národně socialistické strany, vznikl 27. října 1918 a jeho předsedou byl agrárník B. Novák. Následující den pak výbor veřejně vyhlásil samostatnost Československa.⁴²

Ekonomicky a hospodářsky prosperující Československo mělo v prvních desetiletí své existence příznivý vliv na rozvoj Českého Brodu. Počet domů od roku 1921 do roku 1930 stoupl z 546 na 866 domů. Podobně na tom bylo obyvatelstvo s nárůstem z 4 456 na 5 385 obyvatel. Novými obyvateli města byli většinou lidé ze sociálně slabších vrstev.⁴³ Důsledkem toho bylo velmi silné postavení sociálně demokratické strany v Českém Brodě. V roce 1919 bylo okresním zastupitelstvem zřízeno městské reálné gymnasium. O rok později zahájilo provoz Sokolem nově otevřené kino.

V oblasti hospodářství vzniklo ve 20. letech technicky dobře vybavené obilné skladiště Hospodářského družstva. Z průmyslu lze uvést továrnu K. Macháčka, jež započala svou výrobu plynových kamen značky *Karma* v roce 1926. Pivovar se dočkal modernizace a zavedl do svého portfolia výrobu limonád a sodovek. Modernizovalo se také ve sféře infrastruktury a komunikačních technologií. Rokem 1923 započala elektrifikace města. V roce 1928 byla zavedena pravidelná autobusová linka mezi městem a jeho hospodářským zázemím. Do provozu byla poštou uvedena automatická telefonní ústředna. V oblasti peněžnictví nově přibyla Živnostenská záložna, která začala fungovat v roce 1919.⁴⁴ Větší průmyslový rozvoj se v těchto letech ovšem nekonal. Stavební činnost 20. let 20. století byla oproti tomu rozsáhlá. V letech 1922–1923 byla postavena budova reálného gymnasia. O pět let později byla stavebně přizpůsobena budova bývalé zimní školy hospodářské na školu hospodyňskou. Tyto školní budovy doplnila v roce 1931 budova Masarykovy jubilejní měšťanské školy *Na Vanderkách*. Rokem 1930 byla dovršena výstavba Podlipanského muzea, jejímž

⁴² DVOŘÁK 1969, 41.

⁴³ To souviselo se založením cukrovaru a modernizací pivovaru v Českém Brodě.

⁴⁴ DVOŘÁK 1969, 41.

autorem je Antonín Balšánek.⁴⁵ V téže roce byla vystavěna budova Okresní nemocenské pojišťovny a budova místního nádraží. Některé objekty byly v těchto letech dle potřeby přestavěny či opraveny. Mimo tyto stavby hojně přibývalo obytných domů z důvodu výše zmíněného nárůstu obyvatel.⁴⁶

Velkou hospodářskou krizí, která trvala od roku 1929 do roku 1933, byl negativně postížen i Český Brod. Projevila se především na vysoké nezaměstnanosti, která postihla jak obyvatele pracující v menších místních podnicích, tak ty, kteří za prací dojížděli do velkých průmyslových podniků v Praze. Řada českobrodských podniků příchodem hospodářské krize zanikla. Krize se dotkla také místních zemědělců, kteří byli pro zadluženost nuceni rozprodat své usedlosti.⁴⁷

Po překonání krize došlo k částečnému hospodářskému a stavebnímu rozvoji města, díky němuž mělo město v roce 1936 přes 1 000 domů a čítalo více než 6 000 obyvatel.⁴⁸ Z významnějších staveb lze zmínit vznik budovy Spořitelny, která byla postavena v roce 1935.⁴⁹

Druhá světová válka zasáhla Český Brod ještě větší mírou než první světová válka. Bezprostředně po nacistické okupaci docházelo k zatýkání místních občanů nacistickými vojsky, která se usídlila v budovách gymnasia a základní devítileté školy. Nacistický teror a boj proti němu si vyžádal v Českém Brodě 111 životů.⁵⁰ Na nucené práce do Německa byla odvezena řada převážně mladých lidí, další pak byli vězněni v koncentračních táborech či německých věznicích za účast v různých konspirativních skupinách. Odtamtud se také spousta z nich již nevrátila.⁵¹

⁴⁵ Představitel secesní architektury v Čechách. Žil v letech 1865-1921. Vystudoval českou vysokou školu technickou v Praze. Mezi jeho díla patří např. městské muzeum v Praze či Obecní dům v Praze (spolu s Osvaldem Polívkou). In: OTTO 2003, 84. Projekt Podlipanského muzea vytvořil už v roce 1914, ale až v letech 1927-1930 bylo možno projekt upravený Milošem Vaněčkem realizovat, byť v redukované podobě. V době funkcionalismu se tedy opět vrací styl pozdně historizující, což dokládá i podoba českobrodského muzea.

⁴⁶ PLUNDRA 1975, 19.

⁴⁷ PLUNDRA 1975, 20.

⁴⁸ DVOŘÁK 1969, 41.

⁴⁹ DVOŘÁK 1992, 13.

⁵⁰ Z toho 90 obětí bylo židovského původu. In: DVOŘÁK 1992, 14.

⁵¹ PLUNDRA 1975, 20.

V květnu roku 1945 vypuklo protinacistické povstání. Revoluční národní výbor v Českém Brodě začal pomalu ale jistě přebírat moc ve městě. Definitivní konec druhé světové války pro Český Brod nastal 8. května 1945, kdy byla v budově místního gymnasia podepsána bezpodmínečná kapitulace německých vojsk. Následující den městem projely první tanky Rudé armády a moci se ujaly nově zřízené národní výbory.⁵²

Válkou utrpělo město mnoho škod, z kterých se ale poměrně rychle zotavilo. Do roku 1948 přikoupilo město nedaleký les Dolánky o rozloze 847 ha a o rok později začalo s výstavbou vodovodu. V roce 1946 se konaly parlamentní volby, jejímž vítězem se stala Komunistická strana Československa, kterou volilo 44,8 % voličů. Stranu sociálně demokratickou pak volilo 17,3 % voličů. O dva roky později vyhrála volby KSČ s podílem 93 % voličů.⁵³ Ve vedení města pak KSČ setrvala až do roku 1989. Od roku 1948 tak začalo docházet ke znárodnování místních výrobních podniků a továren.

Komunistická ideologie zasáhla také do společenského života, který jí byl plně podroben. Následný boj některých místních občanů proti totalitnímu režimu končil zpravidla jejich uvězněním či umístěním do pracovních táborů.⁵⁴ I přes všechny změny, jež s sebou přinesl komunistický režim, zůstal Český Brod přirozeným kulturním a hospodářským centrem Českobrodsko.⁵⁵

⁵² BEDNAŘÍK/HAVELKOVÁ 1959, 15.

⁵³ BEDNAŘÍK/HAVELKOVÁ 1959, 15.

⁵⁴ DVOŘÁK 1992, 14.

⁵⁵ DVOŘÁK 1992, 14.

3. Vývoj spolku a jeho legislativní rámec

Jedním z ukazatelů moderní občanské společnosti a veřejného života je právo spolčovat se. Jedná se o zcela zásadní projev svobody, neboť spolčovací právo⁵⁶ patří k základním demokratickým a ústavním právům člověka. Spolčovací právo spolu se svobodou shromažďování, projevu, tisku apod. formovalo společnost a zejména od 60. let 19. století se spolčování stalo reálnou základnou českého i německého hnutí, politických snah a později také rodícího se dělnického hnutí. V dobách absolutistických režimů byl spolkový zákon základním pilířem pro nastolení liberálních pořádků, ať už v porevolučním roce 1849, v roce 1867 v rámci prosincové ústavy nebo v roce 1990, kdy byl po pádu komunistického režimu přijat zákon o sdružování občanů.⁵⁷

3.1. Vývoj spolku

Pro přirozené utváření lidské společnosti bylo charakteristické shromažďování lidí do různých skupin, celků, komunit či stavů. Středověká společnost byla rozdělena do stavů a každý člověk se do určitého stavu narodil. S rozvojem středověké společnosti postupně docházelo ke vzniku ochranných sdružení v rámci stavů.⁵⁸ S městskou společností přišla další diferenciaci obyvatelstva, kteří se dělili do skupin bohatých patricijů, obchodníků, řemeslníků a městské chudiny. Tyto skupiny si v rámci boje za vliv ve společnosti utvářely taktéž obranná uskupení. Mezi nejstarší druhy sdružování tak lze považovat cechy, jež byly tvořeny komunitou řemeslných mistrů. Ve městě tvořily pevný rámec, který pro své členy pořádal mimo jiné slavnosti, modlitby, mše či vypravoval pohřby. U cechů si lze také všimnout charitativních znaků, kdy se staraly o sirotky a vdovy po svých členech.⁵⁹ Autonomní cechovní řády nahradily v roce 1739 „*generální cechovní artikule*“.⁶⁰ Definitivní konec cechů přinesl nový živnostenský zákon vydaný v roce 1859, který umožňoval úplnou svobodu podnikání.

⁵⁶ Vedle práva shromažďovacího. In: RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 7.

⁵⁷ RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 7.

⁵⁸ Např. regionální svazy šlechty, tzv. landfrýdy, typické pro pohusitské období. In: RATAJ/RATAJ 1998, 7.

⁵⁹ RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 7-8.

⁶⁰ RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 8.

Zatímco cechovní organizace spolu se stavovskou společností představují ve své podstatě korporativní typ spolčování, asociativní typ spolčování je charakteristický pro svou dobrovolnost sdružovat se. Jedná se zde o demokratický princip, jehož předpokladem je utváření spolku „zdola“, který je nezávislý na státu.

V době renesance docházelo ke spolčování vědeckému a vzdělávacímu. Filozofové, vzdělanci a další se formovali do učených společností a akademií.⁶¹ I v Čechách existoval v 16. století kruh humanistických básníků, kteří se zformovali kolem mecenáše Jana staršího Hodějovského z Hodějova. Na rozdíl od Evropy, kde z takovýchto podobných uskupení postupně vznikaly královské akademie, v Čechách zůstalo pouze u forem soukromého rázu.

Až s příchodem osvícenských myšlenek v 18. století se začalo rozvíjet skutečné asociační hnutí. Důraz na rozum a myšlenky o svobodě podporovaly zastánce těchto idejí k volnému sdružování. Po formální stránce sice spolky navazovaly na starší spolkové formy, nesly v sobě již ale myšlenku o „*povědomí o obecném prospěchu, snahy o povznesení hmotného i duchovního stavu lidstva, víru v důležitost vzdělání a schopnosti lidského poznání.*“⁶² Typickými druhy spolčování v 18. století byly zejména učené společnosti⁶³ a společnosti tajné.⁶⁴ Tajné spolky se následně staly terčem v oku absolutistického státu, který v těchto společnostech viděl svého nepřítele a začal otázku spolčování řešit potlačováním. Vedle těchto společností i nadále působily cechy, zbožná, charitativní či pohřební sdružení, což postupně vedlo k většímu zájmu o legislativní rámec spolčování.⁶⁵

3.2. Legislativní rámec

Spolek, respektive znaky spolku, tak jak je v roce 1936 charakterizovali ve své publikaci *Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého* Václav Dusil a Josef Kliment⁶⁶ lze popsat takto: „*Spolky jest rozuměti jen organisace*

⁶¹ Vzorem jim byla florentská akademie založena rodem Medici. In: RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 8.

⁶² RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 9.

⁶³ První učenou společností v Čechách byla Petraschova společnost, která však fungovala pouhé čtyři roky. V 70. letech 18. století vznikla předchůdkyně Královské české společnosti nauk soukromá Učená společnost v Praze. In: RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 9.

⁶⁴ Mezi tyto společnosti patřily ilumináti, rosenkruciáni a svobodní zednáři, kteří si kladli za cíl pracovat k obecnému blahu a osvobození. In: RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 9.

⁶⁵ RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 9.

⁶⁶ DUSIL/KLIMENT 1936.

*dobrovolné, tj. jen ty, jejichž vznik, účel, zařízení, členství i dobrovolný zánik jest přenechán (arci v rámci právního řádu) volné dispozici subjektů práva spolčovacího. Organisaace, které nemají povahy této dobrovolnosti, nelze zahrnutí pod pojem spolku. Účelem spolku může být jakákoli činnost, pohybující se v rámci platného právního řádu.*⁶⁷

Aby mohl spolek vzniknout, bylo třeba vyhotovit písemné sdělení o založení spolku a následně jej zaslat příslušnému zemskému místodržitelství⁶⁸, po roce 1918 pak zemskému úřadu, v případě spolků v Českém Brodě Zemskému úřadu v Praze. Zemský úřad měl také právo ohlášení nově vznikajícího spolku zakázat, bylo-li to v souladu se zákonem. Nad činností spolků dohlíželo příslušné okresní hejtmanství nebo státní policejní úřad.⁶⁹ Ten sice nemohl vydávat souhlas se vznikem spolku, měl ovšem právo spolek zakázat, pokud podle názoru úřadu „*odporovalo jeho založení zákonu, právu nebo je-li státu nebezpečným*“.⁷⁰

Spolek byl založen na základě stanov, jejichž obsahové náležitosti určoval zákon, zejména však bylo zákonem vyžadován účel zřízení spolku a jakými prostředky bude spolek svou činnost provozovat.

Usnášejícím orgánem spolku byla většinou valná hromada, výkonným orgánem výbor, kontrolním orgánem pak dozorcí účtů. Zřízen mohl být také smírčí soud, který měl řešit případné spory mezi členy spolku. Spolková činnost mohla probíhat v jednotlivých v oborech, pro které tím pádem mohly být zřízeny zvláštní orgány, např. zábavní výbor, kulturní výbor atd..⁷¹

První zákon, který upravuje spolkový život, byl vydán formou dekretu dvorské kanceláře 5. listopadu 1843, kterým mohl vzniknout spolek se souhlasem státních úřadů, a to dle typu spolku, tedy se souhlasem císaře, zemského úřadu či spojené dvorské kanceláře.

⁶⁷ DUSIL/KLIMENT 1936, 16–17.

⁶⁸ Pokud se úřad k založení spolku nevyjádřil, chápala se věc tak, že byl vznik spolku vzat na vědomí, a tak mohl začít vykonávat svou činnost. In: MALÝ/SIVÁK 1992, 486.

⁶⁹ MALÝ/SIVÁK 1992, 486–487. Těmto orgánům musely spolky oznamovat počet svých členů i datумы konání schůzí.

⁷⁰ MALÝ/SIVÁK 1992, 486.

⁷¹ DUSIL/KLIMENT 1936, 34.

V roce 1848 tvořily spolky základnu pro boj za liberální reformy. Základním požadavkem liberální opozice proti metternichovskému systému bylo uzákonění právě spolčovacího práva společně s právem shromažďovacím a petičním. Tyto požadavky tak byly zohledněny v Pillersdorfově ústavě. Po porážení revoluce ovšem byly demokratické a dělnické spolky zakázány. 17. března roku 1849 byl císařem vydán prozatímní spolkový zákon, který byl svým pojetím již více liberální, jelikož nepolitické nevýrobní spolky již mohly vznikat volně bez nutnosti získání povolení od příslušných úřadů. Politické nevýrobní spolky však podléhaly stále zákonu z roku 1843.

Postupem času došlo opět k prosazení policejního státu, tzv. bachovskému absolutismu a tím pádem i k omezení spolkové činnosti. Zakázány byly především studentské spolky. Silvestrovské patenty, vydané v roce 1851, znamenaly pro spolčovací zákon jeho přímé zrušení a následný policejní dohled nad spolky. To dospělo k vydání nového spolkového zákona dne 26. listopadu roku 1852, který se v praxi vracel k zákonu z roku 1843. V platnosti zůstal až do roku 1867, kdy došlo opět k uvolnění poměrů a kdy byl 15. listopadu vydán spolkový zákon „*O právě spolčovacím*“.⁷² Obsah tohoto spolčovacího zákona platil nejen po celou dobu trvání Rakouska–Uherska, ale i po vzniku Československa. Tento zákon č. 134/1867 ř.z. byl rozdělen do tří oddělení, a to do oddělení *O spolcích vůbec*, *O spolcích politických* a *Ustanovení trestní*,⁷³ přičemž pro politické spolky platila zvláštní ustanovení, která spočívala v zákazu zakládat pobočné spolky, členem⁷⁴ nemohl být cizinec, žena ani mladistvý.⁷⁵ Spolky byly rozděleny na politické a nepolitické, přičemž politický spolek byl takový, jehož činnost zasahovala do oblasti veřejné správy a zákonodárství.⁷⁶

Spolkový zákon z roku 1867 platil i v době první republiky. Československo jej převzalo společně s rakouským zákonodárstvím, což znamenalo, že na Slovensku platila stále legislativa uherská. Úvaha o nové formě spolkového zákona přišla záhy po vzniku

⁷² Zákon byl součástí prosincové ústavy z roku 1867, která ustavila dualismus v monarchii a platila až do roku 1918. Zákon tak platil pouze v Předlitavsku. In: RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 12.

⁷³ RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 12.

⁷⁴ Nové členy spolku bylo nutné nahlásit do tří dnů na policii. In: MALÝ/SIVÁK 1992, 487.

⁷⁵ MALÝ/SIVÁK 1992, 487.

⁷⁶ MALÝ/SIVÁK 1992, 486.

republiky, ovšem k této realizaci nedošlo, a tak se stát řídil převzatou normou, kterou doplňoval různými změnami dle potřeby.⁷⁷

K úpravě zákona o spolčování došlo v roce 1939.⁷⁸ Zmocňovacím zákonem mohla sama vláda v Československu vydávat nařízení s platností zákona. S omezením demokratických práv přišlo také omezení svobody spolčování. To bylo ukotveno ve vládním nařízení z 27. ledna 1939, které přineslo několik změn. Ty se týkaly zejména politických spolků, které k 1. březnu 1939 z nařízení zákona zanikly a nové již nebylo možné zakládat. Spolu s tím byl změněn trestní paragraf § 36, který nyní považoval za trestné „*jakékoliv sdružování, přesahující obvyklý společenský styk, jež se neděje podle ustanovení tohoto zákona*“.⁷⁹ Téhož roku bylo též vydáno vládní nařízení⁸⁰, které umožňovalo vznik „*zvláštních sdružení*“. Oproti běžným spolkům tato sdružení nepodléhala spolkové legislativě a byla povolena z rozhodnutí ministerstva vnitra. Stejně jako spolky byla sdružení pod dozorem policejních úřadů. V době okupace bylo dále nařízeno přejmenovat spolky a odstranit z názvů upomínku na zaniklou republiku.⁸¹

Konec druhé světové války přinesl obnovu spolčovacího práva. Prezidentem Edvardem Benešem byl dne 25. září 1945 vydán dekret „*O některých opatřeních v oboru spolkovém*“.⁸² Dekret zrušil rozpuštění spolků, kromě „*spolků zaniklých v rámci slučovacíh a jednotících snah v odborovém hnutí a při organické výstavbě hospodářství*“⁸³ a dále krom spolků „*jejichž program není ve shodě se současnou politickou organizací veřejného života*“.⁸⁴ Obnovenou činnost musely spolky nově nahlásit okresnímu nebo policejnímu úřadu, a to do dvou měsíců od vyhlášení dekretu. Ačkoliv dekret obnovil platnost liberálního spolkového zákona č. 134/1867 ř.z., stále zabraňoval obnovení některých spolků, jež byly za okupace rozpuštěné a které vláda považovala za nebezpečné pro nové politické uspořádání země. Fungování spolků po

⁷⁷ Nejrůznější normy či doplnění ke spolkovému zákonu provázely spolkový život po celou dobu trvání první republiky. In: RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 14.

⁷⁸ V souvislosti s vyhlášením Protektorátu.

⁷⁹ RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 14.

⁸⁰ Toto nařízení platilo i po druhé světové válce a zrušeno bylo až v roce 1990 In: RATAJ, RATAJOVÁ 1998, 14.

⁸¹ RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 15.

⁸² RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 15.

⁸³ RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 15.

⁸⁴ RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 15.

druhé světové válce tedy určoval regulovaný rakouský zákon z roku 1867 (který platil až do roku 1951) ve znění dekretu z roku 1945.⁸⁵

Po nástupu komunistického režimu v roce 1948 došlo opět k omezení spolkového práva. Pro nové politické uspořádání představovaly spolky nebezpečí svou autonomií a nezávislostí na státu a bylo na ně nahlíženo jako na přežitou buržoazní formu veřejného života. Ústava z 9. května 1948 stanovovala: „*K obstarávání věcí veřejných a k uplatňování svých demokratických práv vytváří lid dobrovolné organizace, zejména politické, odborové, družstevní a kulturní, organizace žen a mládeže a organizace tělovýchovné*“.⁸⁶ Pojem „dobrovolné organizace“ ovšem nebyl do roku 1951 právně stanoven. Období 1948–1951 bylo ve věci spolkového zákona charakteristické chaosem, který státu pomohl k tomu, aby nepohodlné spolky a sdružení mohl organizačně i personálně potlačovat. K tomu posloužila Ústava z 9. května, která sice garantovala spolkové právo, ale zároveň uváděla: „... *pokud se tím neohrožuje lidově demokratické zřízení nebo veřejný pokoj a řád*“.⁸⁷

⁸⁵ RATAJ/RATAJOVÁ 1998, 15.

⁸⁶ RATAJ, RATAJOVÁ 1998, 16.

⁸⁷ RATAJ, RATAJOVÁ 1998, 16.

4. Jozef Miškovský

Výraznou osobností ve společenském životě města Český Brod byl od 2. poloviny 19. století nepochybně Jozef Miškovský. Jednalo se o všestranně nadaného člověka, u kterého lze na základě pramenů z 2. poloviny 19. století těžko najít oblast, které by nevěnoval pozornost. Spousta činností, které vzešly z jeho iniciativy, výrazně ovlivnily společenský život obyvatel v Českém Brodě.

Jozef Miškovský se narodil 10. března roku 1859 v Poboří u Plaňan.⁸⁸ O jeho dětství není dochováno mnoho zpráv, rozhodně lze ale říci, že vyrůstal v českém vlasteneckém prostředí a spolu s jeho otcem, jenž patřil ke vzdělaným venkovským písmákům, měly tyto aspekty na jeho život velký vliv.

Pro jeho nadání se ho otec rozhodl poslat studovat na vyšší reálnou školu v Kutné Hoře. Jozef Miškovský tam odešel v roce 1873 jako čtrnáctiletý. K nabytí obecného vzdělání patřilo také ovládat druhý jazyk, a tak byl během studií poslán na tzv. handl do Jablonného, aby se naučil německy. Jeho studijní výsledky nám nejsou známy, velký vliv ale na něj mělo prostředí města, ve kterém byl starostou mladočech Jan Macháček.⁸⁹ Z vlastních vzpomínek Jozef Miškovský poznamenává, že již za studií se nesetkal při svých novinářských pokusech s pochopením ze strany svého profesora.⁹⁰ Zřejmě byl takovým studentem, který stavěl mimoškolní aktivity výš než studijní povinnosti. V roce 1886 si vzal za manželku Annu Klímovou, s kterou zplodil celkem čtyři děti.⁹¹

Do Českého Brodu přišel Jozef Miškovský v roce 1881 jako mladočech, který měl na Českobrodsku z pověření Národní strany svobodomyšlné propagovat myšlenky radikálního mladočešství.⁹²

⁸⁸ MIŠKOVSKÁ 1999, 5.

⁸⁹ MIŠKOVSKÁ 1999, 7.

⁹⁰ MIŠKOVSKÝ 1911, nepag.

⁹¹ MIŠKOVSKÁ 1999, 7.

⁹² BOČKOVÁ 1996, 7.

Pro město, v němž převládala živnostenská řemeslná výroba, znamenal jeho příchod určité oživení v kulturní a společenské sféře, jelikož mimo jiné začal provozovat nakladatelskou a knihkupeckou činnost. Zcela nově se v Českém Brodě začaly vydávat noviny *Naše hlasy* pod jeho vedením. Byl členem několika místních spolků, z nichž některé vznikly z jeho iniciativy. Angažoval se také v místní a okresní samosprávě, kde se projevil jako organizačně schopný člověk a kde dokázal prosadit spoustu obecně prospěšných myšlenek. Ještě více se veřejnému životu začal věnovat po smrti své manželky v roce 1894.⁹³

Přes svou veškerou výše zmíněnou aktivitu se dokázal věnovat i českobrodské historii, o které často publikoval ve svých monografiích a člancích. Nezůstával však pouze na místním poli, o čemž svědčí i jeho korespondence s předními českými osobnostmi té doby.

3.1. Novinářská činnost

Svou novinářskou činnost začal J. Miškovský provozovat záhy po svém příchodu do Českého Brodu v roce 1881. Pro vydávání novin, které měly být mladočesky orientované, se rozhodl společně se svým přítelem Janem Gregorem, rodákem z blízké Přistoupimi, který více než dobře znal místní poměry. Do této doby v Českém Brodě žádné noviny nevycházely.⁹⁴

80. léta 19. století byla v Českém Brodě ve znamení jakési stagnace jak v oblasti kulturní, tak hospodářské. Nové periodikum to mělo změnit a mělo obyvatelům města přinášet informace týkající se politických i kulturních událostí, zpráv z domova i ze světa a také zde měla vzniknout možnost uveřejňovat dopisy, zprávy ze soudních síní, hospodářské články, zprávy o literatuře, hudbě či umění a v neposlední řadě také zprávy z místních spolků.⁹⁵ Noviny měly vycházet jednou za čtrnáct dnů, a to pátý a dvacátý den v měsíci.⁹⁶ Díky otcovskému podílu ze statku, který J. Miškovský zdědil, bylo vydávání *Našich hlasů* zajištěno i po finanční stránce, která byla v začátku vydávání poměrně náročná. Zákonem totiž byla k vydávání

⁹³ MIŠKOVSKÁ 1999, 7.

⁹⁴ Zatímco např. v nedalekém v Kolíně vycházely od roku 1879 mladočesky zaměřené Kolínské noviny a od roku 1871 prousoňárodní politický časopis *Koruna česká*. In: MIŠKOVSKÁ 1999, 8.

⁹⁵ MIŠKOVSKÁ 1999, 9.

⁹⁶ GRULICH 1980, 13.

periodického tisku stanovena kauce ve výši 1 000 zlatých. První číslo Našich hlasů vyšlo 5. dubna roku 1881. Ještě téhož roku byly noviny rozšířeny o čtrnáctideník *Zličan*, který se věnoval poměrům v Kouřimi a okolí. Dle dochovaných pramenů z okresního hejtmanství vycházely *Naše hlasy* v roce 1894 v nákladu 350 kusů, v roce 1896 pak v nákladu 650 kusů.

V programovém článku z roku 1882 J. Miškovský píše, že časopis *Naše Hlasy* bude „*bojovat poctivě a nezištně za lidu našeho důležité a vznešené zájmy, nepokrytě a bezohledně promlouvající o záležitostech našeho okresu, spolků a obcí, ovšem jen tam přísně kárajíce, kde toho potřeba ukazovala, neboť v tomto lidu—hned po rozumu našem je budoucnost a spása národa! A tomuto lidu chceme sloužit, jej za pomoci duchovní naší inteligence poučovat.*“⁹⁷

Miškovského houževnatost lze spatřit v jeho politických člancích a úvodnicích. První ročníky *Našich hlasů* byly psány vyhraněným stylem proti staročechům a výstřelkům buržoazie. Každé druhé číslo *Našich hlasů* bylo podřízeno rakouskému cenzorovi.⁹⁸

Noviny vycházely až do roku 1915, kdy byla jejich činnost zastavena kvůli názorům a postojům J. Miškovského k politice císaře Františka Josefa I. Znovu začaly vycházet v roce 1918, přičemž se zvyšoval náklad novin, a tak v roce 1936 vyšly *Naše hlasy* již v nákladu 1 500 kusů. Koncem 30. let 20. století se noviny potýkaly s postihem za některé zveřejněné články, jež se vyhraňovaly proti nacismu. Následná okupace Československa nacistickým Německem znamenala pro *Naše hlasy* v podstatě konec jejich vydávání. Sice ještě 9. dubna 1939 *Naše hlasy* vyšly, a to s podtitulem *List Národního souručenství*, nicméně rozsáhlá cenzura 33. čísla novin a to, že by měly sloužit německé propagandě, byla pádným důvodem pro J. Miškovského, aby přestal *Naše hlasy* vydávat. Poslední číslo novin vyšlo 16. září 1939. Tak zanikly noviny, které komentovaly život, kulturní akce, události apod. v Českém Brodě, ale i v jeho okolí.

⁹⁷ BEDNAŘÍK 1965, 18.

⁹⁸ BEDNAŘÍK 1962, 49. Celoživotním vzorem byl J. Miškovskému Karel Havlíček Borovský. Z toho vyplýval také neohrožený styl psaní. In: MIŠKOVSKÁ 1999, 8–9.

4.2. Veřejná činnost a činnost ve spolcích

Od roku 1897, kdy se konaly volby do městského zastupitelstva, se stal Jozef Miškovský jeho členem. Zvolen byl také do okresního výboru, ve kterém měl hájit zájmy města a městysů okresu. Okresní výbor v této době prošel výraznou změnou ve svém zastoupení. Dosavadní předseda výboru František Prokúpek neobhájil svůj post a místo něj byl zvolen Václav Novotný z nedaleké vesnice Rostoklaty. Do skupiny venkovských obcí byli zvoleni Josef Rýva ze Štolmíře, Josef Hýroš z Českého Brodu. Tyto členy doplňovali také Josef Holeka z Chrást' an a Václav Snětina z Přistoupimi.⁹⁹ Toto nové prostředí umožnilo Jozefu Miškovskému propagovat radikální směr mladočeské strany a bylo tak možné na členy výrazně působit přímo, díky čemuž mohla být přijímána četná usnesení hájící národní zájmy.¹⁰⁰

Působením J. Miškovského v Okresním výboru znamenalo pro místní obyvatelstvo určité zlepšení kvality života. Ihned po svém zvolení do výboru navrhoval J. Miškovský novou stavební technologii pro stavbu silnic, dále se staral o honební zákon, zalesňování, historické památky, telefon a poštu¹⁰¹, školní a vzdělávací záležitosti, a další. Roku 1899 byly z jeho podnětu na obecních úřadech zavedeny jednotné účetní knihy a jednací protokoly, které měly zajistit lepší fungování úřadů. Jeho zásluhou byla také v roce 1906 dokončena výstavba místní nemocnice. Okresní výbor reprezentoval i ve školním okresním výboru. Lhostejné mu nebyly ani sirotčí záležitosti.

Po vyhlášení samostatné Československé republiky roku 1918 vznikl zároveň Okresní národní výbor, jehož jednatelem je zvolen právě J. Miškovský jako příslušník státoprávně demokratické strany. Ve stejném roce navrhl zřídit městské gymnázium a rolnickou školu, přičemž oba návrhy byly zrealizovány. Okresní zastupitelstvo pořádalo veřejné schůze lidu¹⁰², na kterých se J. Miškovský ujal role hlavního řečníka. Řada rezolucí, které se na těchto schůzích urodily, vzešla z hlavy J. Miškovského.

⁹⁹ MIŠKOVSKÁ 1999, 13.

¹⁰⁰ MIŠKOVSKÁ 1999, 13–14.

¹⁰¹ Na konci 19. se zasazoval o její zestátnění, k čemuž došlo v roce 1901. In: MIŠKOVSKÁ 1999, 15.

¹⁰² Např. schůzi lidu v Poříčanech dne 29.7. 1900 za národní jednotu zemí České koruny nebo schůze v Českém Brodě dne 27.9. 1903, která měla podpořit samosprávu Českých zemí v Českém Brodě. In: MIŠKOVSKÁ 1999, 15.

V roce 1897 proběhly volby do obecního zastupitelstva, v jehož složení opět nechyběl J. Miškovský. Poměrně brzy bylo jasné, jakým směrem se bude ubírat politika nového místního zastupitelstva, které nechtělo jen pasivně přihlížet neklidným politickým událostem doby, konkrétně bouřím v pohraničí reagujícím na vydání Badeniho jazykových nařízení z roku 1897. Rozšíření nepokojů do vnitrozemí se dotklo také Českého Brodu a v důsledku toho byla 5.12.1897 na popud J. Miškovského Městskou radou svolána veřejná schůze do místní sokolovny. Schůze se zúčastnilo na tisíc lidí, kteří si vyslechli proslovy poslanců dr. Josefa Fořta, dr. Aloise Rašína. Závěrečného prohlášení se zhostil J. Miškovský.¹⁰³

Díky působení J. Miškovského v místním zastupitelstvu se podařilo pro město realizovat spoustu nápadů a myšlenek, které podporoval i sám starosta města Viktor Weidenhoffer. J. Miškovský se také zasloužil o navrácení některých statků zkonfiskovaných po Bílé hoře. Spolu s nedalekou Kouřimi¹⁰⁴, na níž se J. Miškovský v této věci obrátil, byl roku 1919 národním shromážděním zaslán dopis s žádostí o navrácení konfiskovaných statků, zejména dvorů Tismice, Liblice, les Biskupství, Nouzov s rybníkem, Podvinický rybník a luka v Chobotě.¹⁰⁵ Po pěti úporných letech jednání byl městu z první pozemkové reformy v roce 1924 přidělen dvůr v Klučově. J. Miškovský byl do městského zastupitelstva naposledy zvolen v roce 1919 za stranu národně demokratickou. V dalších volbách v roce 1923 již nekandidoval.¹⁰⁶

Jako člověk, který se zajímal o dění v Českém Brodě, se také zajímal o místní spolky. Podporoval *Politický spolek Podlipanský*, který vznikl podobně jako jiné spolky té doby v duchu mladočeských myšlenek a v němž zastával funkci jednatele. Jako člen působil ve *Spolku přátel literatury české*, *Spolku okrašlovacím* nebo třeba místním odboru *Ústřední matice školské v Českém Brodě*. Ve městě vznikaly i spolky účelové, jakým byl i *Spolek pro postavení pomníku Prokopa Holého*. I jeho členem J. Miškovský byl.

¹⁰³ MIŠKOVSKÁ 1999, 15.

¹⁰⁴ MIŠKOVSKÝ 1909, nepag.

¹⁰⁵ MIŠKOVSKÁ 1999, 15.

¹⁰⁶ MIŠKOVSKÁ 1999, 15.

Významnými českobrodskými spolky byly českobrodský *Sokol* a *Okresní muzejní spolek pro okres Český Brod*. Do sokolského života se J. Miškovský po svém příchodu do Českého Brodu aktivně zapojil a jeho členům byl plně k dispozici při nejrůznějších činnostech či pořádání akcí. I díky tomu byl v roce 1888 zvolen do výboru Sokola a v následujících několika letech zastával i funkce jako byl hospodářský správce a místostarosta. V čele sokola pak působil v letech 1919–1928.¹⁰⁷ O založení Okresního muzejního spolku se J. Miškovský sám zasloužil. Cílem spolku byla péče o všechny do té doby nashromážděné předměty z okresu a vše s ní spojené.

Členem nebyl pouze v místních spolcích, ale také ve spolcích v okrese. Byl např. předsedou a doživotním předsedou Jednoty českých novinářů v Praze nebo třeba pokladníkem Všeslovanského svazu novinářů a Havlíčkova fondu českých novinářů.¹⁰⁸

Významná činnost J. Miškovského byla v kulturní oblasti, zejména pak na poli vlastivědném. V roce 1882 se po přednášce prof. Šafránka v řemeslnicko–živnostenské Besedě začal zajímat o českobrodský městský archiv. Jeho stav popsal následně: „*Litujeme, že perly ty pohozeny někde v koutě a že není člověka, jenž by z pramene tak bohatého čerpal k dějepisným statím a úvahám. Snad se najde časem přece někdo...*“.¹⁰⁹ Ten někdo se později našel v jeho osobě. Archiv se mu stal studnicí inspirace, ze které čerpal a od 90. let 19. století téměř v každém čísle *Našich hlasů* publikoval nějakou historickou zprávu. Velký zájem projevil zejména o blízké Lipany. Archivní prameny mu dále sloužily k čerpání zdrojů pro své vlastivědné práce, z níž mohu jmenovat první knížku *Selské povstání roku 1775*, která byla vydána v roce 1886. K příležitosti sokolských závodů byl v roce 1887 vydán *Památník Sokola českobrodského*. Kolem roku 1900 vyšla publikace *Bitva u Lipan*, jejíž autorem je Hanuš Kuffner a do níž J. Miškovský přispěl. Z další publikační činnosti lze jmenovat historickou práci *Českobrodští kacíři a první evangelíci*, vydané roku 1909 nebo významná publikace z roku 1914 *Českobrodské pivovarství*.¹¹⁰

Výše zmíněná činnost není rozhodně vyčerpávající. J. Miškovský byl muž mnoha činností a v podstatě téměř celý svůj život strávil v Českém Brodě, kde se angažoval

¹⁰⁷ MIŠKOVSKÁ 1999, 15.

¹⁰⁸ BEDNAŘÍK 1965, 50.

¹⁰⁹ BEDNAŘÍK 1965, 51.

¹¹⁰ BEDNAŘÍK 1965, 52.

snad ve všech sférách ovlivňující život místních obyvatel. Jeho činnost lze těžko hodnotit, ale je třeba k ní přistupovat s ohledem na dobu a prostředí, ve kterém žil. J. Miškovský svou práci hodnotil po čtyřiceti letech takto: *„Citlivé svědomí ledaco by opravilo z minulosti, která nám byla vlastní školou a v níž neumělost zápasila s nadšením, vzory skvělými a příklady nedobrymi, chatrná průprava a svádivé vnější vlivy s dobrou vlastní vůlí. Při novináři vůbec to nejlepší je jenom dobré a při českém novináři ani to nejlepší není dost dobré. Toto poznání budiž přijato jako přiznání k chybám a nedostatkům.“*¹¹¹

Zásluha J. Miškovského na veřejném, kulturním a společenském životě města Český Brod byla 8. března 1934 oceněna jmenováním J. Miškovského čestným občanem. Při té příležitosti pronesl tehdejší starosta města František Macháček řeč, kdy mimo jiné řekl: *„Kdybychom měli vyjmenovat a posoudit vše, na čem spolupracoval a vše, co se u nás vykonalo z jeho popudů, vedlo by nás příliš daleko, na to by bylo třeba knihy, v níž bychom se museli zastavit u jednotlivých velmi cenných kapitol. Bylo by nutno zastavit se u českobrodské dlažby, přejítí na sokolovnu, nemocnici, pomník Prokopa Velikého, gymnasium a jiné význačné etapy ve vývoji a rozvoji našeho města, až bychom stanuli u muzea, jež jest kulturní a stavební ozdobou. Museli bychom také sepsati dějiny městské spořitelny, tohoto našeho důležitého peněžního ústav, jehož byl tvůrcem a po dvacet pět let jeho duší.... My jsme povinni prohlásit při této vážné příležitosti, že redaktor Jozef Miškovský hájil zájmy města našeho po celý život poctivě, svědomitě a čestně...“*¹¹²

¹¹¹ BEDNAŘÍK 1965, 53.

¹¹² BEDNAŘÍK 1965, 53–54.

5. Spolková činnost v Českém Brodě

Spolková činnost v Českém Brodě se pozvolna rozbíhala spolu s uvolněním poměrů v Čechách. Roku 1863 vznikl první česko-německý spolek *Českobrodská Beseda*, jejímiž členy byli převážně zdejší poněmčení úředníci.¹¹³ V roce 1864 vzniká *Zpěvácký spolek Ozvěna v Českém Brodě*, jehož náplní bylo pořádání koncertů a účast na městských oslavách. Zanikl přibližně v 80. letech 19. století. V témže roce byl založen česko-německý spolek *Casino*, který měl povzbuzovat „společenský a duševní život ve městě“¹¹⁴, což se mu dařilo do sedmdesátých let 19. století, kdy zanikl.¹¹⁵

Veřejností oblíbené divadlo zařítovoval *Spolek divadelních ochotníků v Českém Brodě*, který byl založen roku 1865 a působil až do roku 1884, kdy byl sloučen s Tělovýchovnou jednotou Sokol. Za dobu svého působení odehrál přes 60 divadelních her v 65 představeních.¹¹⁶ Dále pokračoval jako odbor Sokola. Ten vznikl v roce 1870 a v Českém Brodě měl se svou širokou společensko-kulturní činností nezastupitelné místo. Mimo dramatický odbor pod sebou Sokol soustředil odbor zábavní, vzdělávací a biografický. Nechal zbudovat nové letní cvičiště *Na Kutilce* a také koupaliště, kde byla v roce 1934 postavena socha Miroslava Tyrše od akademického sochaře Josefa Škody. Ve vzájemné spolupráci se Sokolem byl *Spolek pro zřízení pomníku Prokopa Velikého*, který vznikl v roce 1873 za účelem zbudování sochy Prokopa Holého na Husově náměstí. Pomník měl upomínat na významnou bitvu, která se odehrála v roce 1434 v nedalekých Lipanech. Postaven byl v roce 1881 a o pět let později se spolek rozešel. Za účelem podporovat českou literaturu byl roku 1884 založen *Spolek přátel literatury české v Českém Brodě*. Ten fungoval pouze dva roky.¹¹⁷

Z reakce na prusko-ruskou válku vznikl v roce 1871 *Spolek vojenských vysloužilců v Českém Brodě*. Jeho hlavní činností bylo podporovat své členy v případě nemoci a přispívat na náklady spojené s pohřby zesnulých vojáků ve válce. Finanční prostředky

¹¹³ MIŠKOVSKÝ 1924, nepag.

¹¹⁴ BEDNAŘÍK/HAVELKOVÁ 1959, 79

¹¹⁵ BEDNAŘÍK/HAVELKOVÁ 1959, 79.

¹¹⁶ BEDNAŘÍK/HAVELKOVÁ 1959, 78. Jednalo se v podstatě o jediný divadelní spolek v Českém Brodě. Další vznikl až v roce 1943 a to Spolek divadelních ochotníků J. K. Tyl v Českém Brodě, působil ovšem jen jeden rok. In: BEDNAŘÍK/HAVELKOVÁ 1959, 78.

¹¹⁷ BEDNAŘÍK/HAVELKOVÁ 1959, 79.

spolek získal z členských příspěvků. Po první světové válce byl spolek přejmenován na *Podpůrný spolek MÍR*. Zanikl před druhou světovou válkou.

Z politické aktivity byl roku 1883 *Politický spolek podlipanský v Českém Brodě*, který pořádal přednášky tehdejších významných politiků jako byl Jan Herben, František Tilšer, Dr. Engel a další. Svou činnost spolek ukončil v roce 1894. Dalším politicky zaměřeným spolkem byl od roku 1920 *Spolek Lidový dům v Českém Brodě*, který vznikl za účelem postavení sociálně demokratického lidového domu v Českém Brodě. Z příspěvků členů a různých darů spolek koupil hostinec *U černého koně*. Jeho prostory využívala *Dělnická tělovýchovná jednota* a od roku 1930 zde vznikl biograf, druhý ve městě, který konkuroval sokolskému biografu. V roce 1950 spolek spolu se svým majetkem splynul s místním družstvem *Jednota*. O značeném zastoupení sociálně demokratické straně ve městě značí i fakt, že roku 1919 započal svou činnost *Dramatický odbor organisace sociálně demokratické*. Do roku 1938, kdy zanikl, uspořádal několik zábav, divadelních představení a kulturních večerů, které byly určeny zejména příslušníkům sociálně demokratické strany.¹¹⁸

O hospodářskou prosperitu se pokoušel *Hospodářský spolek* od roku 1878, kdy byl založen. Pořádáním přednášek o nejnovějších technologiích v oblasti zemědělství se snažil zvelebovat hospodaření nejen v Českém Brodě, ale také v okolních vesnicích. Založil rolnickou školu v Českém Brodě, okresní ovocnářskou školku ve Lstiboři a uspořádal také několik výstav. První válka činnost spolku přerušila, po válce však již činnost spolku nebyla obnovena.¹¹⁹ V roce 1894 vznikl *Okrášlovací spolek v Českém Brodě*, který na vlastní náklady osázel stráně v okolí města, zřídil městský park a staral se o výsadbu stromů ve městě. Jeho činnost byla ukončena roku 1952.¹²⁰

Výčet spolků není vyčerpávající, jedná se však o podstatné hráče na poli spolkové činnosti v Českém Brodě. Některým z výše zmíněných spolků budou věnovány samotné kapitoly, které přiblíží jejich činnost.

¹¹⁸ BEDNAŘÍK/HAVELKOVÁ 1959, 78.

¹¹⁹ BEDNAŘÍK/HAVELKOVÁ 1959, 78.

¹²⁰ BEDNAŘÍK/HAVELKOVÁ 1959, 78.

6. Tělocvičná jednota Sokol (1870–1956)

6.1. Nejstarší historie TJ Sokol do 1. světové války

Tělocvičná jednota Sokol v Českém Brodě byla založena 2. dubna 1870 z iniciativy *Spolku divadelních ochotníků*¹²¹ s heslem „Ni zisk, ni slávu!“¹²² Téhož dne byl podán návrh stanov na místodržitelství, který 10. května 1870 vydal povolení k vytvoření spolku *Sokol českobrodský*. 26. května byla svolána ustavující valná hromada jednoty. Do čela jednoty byl zvolen Jan Weidenhoffer, místostarostou se stal František Šrámek. Výše zápisného byla stanovena na 5 zlatých a 20 krejcarů. 23. října 1870 se konala první valná hromada. Jednota v té době měla 32 zakládajících členů a 81 členů činných. Založení jednoty provázela v počátku nepřízeň místních poměrů, jak se lze dočíst v závěru první jednatelské zprávy: „Protož, bratří, přemáhejme všecka závistivá a nepřívznivá posouzení a postarejme se o všestranný vývin naší jednoty, abychom v brzkém čase schopni byli nastoupiti odbor hasičský pro bezpečnost našeho města a okolí tak důležitý, a tak našim odpůrcům dokázali, že jednota naše pro všeobecné dobro, nikoliv ale pro pouhou parádu a ukrácení chvíle založena byla.“¹²³ V roce 1873 byly vydány první stanovy tělocvičné jednoty *Sokol českobrodský*.

Ze všech českobrodských spolků působících na přelomu 19. a 20. století byl Sokol spolkem s nejrozmanitější společensko-kulturní činností. O důkladnosti zpracování stanov hovoří jejich rozsah o čtrnácti stránkách.¹²⁴ Stanovy *Sokola* byly po obsahové stránce velmi bohaté, zejména co se týče pořádání společných výletů, které byly velmi oblíbenou činností.¹²⁵ Jednota pořádala různé výlety po okolí s různou délkou trvání, od půldenních po výlety vícedenní. Pro členy jednoty bylo v případě absolvování výletu povinností jej absolvovat v sokolském kroji. Takovéto výlety, na jejichž konci se většinou potkávali sokolští členové z okolních jednot, v podstatě sloužily k propagaci

¹²¹ Spolek divadelních ochotníků působil v Českém Brodě v letech 1869–1894. Působení ochotníků lze ovšem datovat již od roku 1865, kdy se uskutečnilo jejich první představení a to hra *Pražský flamendr*. Od roku 1884 byl spolek divadelních ochotníků připojen k sokolské jednotě. In: Almanach div. Ochotníků v Českém Brodě 1869–1894, nepag.

¹²² MIŠKOVSKÝ 1887, 27.

¹²³ KUKLA 1910, nepag.

¹²⁴ PETRÁSEK 2015, 8.

¹²⁵ Každoroční výlety byly pořádány k nedaleké lipanské mohyle. Ta se stala místem jakéhosi dostaveníčka všech pokrokových lidí a kde docházelo k šíření a prohlubování revolučního uvědomění českého lidu. In: **BEDNAŘÍK 1965, 51.**

Sokola. Místem těchto setkání byly často nedaleké Lipany [1] nebo Přerov nad Labem. Vícedenní výlety jednota podnikala do vzdálenějších měst či krajů, jako byla např. Šumava, Jižní Čechy, Turnovsko či Teplicko. Výletů se často účastnili i členové jiných místních spolků.¹²⁶

Pro uspořádání výletu bylo ovšem zapotřebí vyřídit pár formalit, což dokazují dochované dokumenty v archivu *Sokola*. Teprve na základě přesného, časového i programového plánu získal Sokol několik souhlasných vyjádření příslušných okresních úřadů¹²⁷ k uskutečnění takového výletu. Mimo to musel být každý účastník vybaven legitimačním výletním lístkem, kterým se měl v případě kontroly, prokázat.

Stěžejní činností *Sokola* bylo cvičení. To probíhalo v *Sokole* nejdříve dvakrát týdně a probíhalo pod vedením cvičitele z Kolína, jelikož vlastního vyškoleného cvičitele jednota zatím neměla. Postupně jednota nakupovala příslušné náčiní sloužící ke cvičení. Zpočátku se cvičení účastnili pouze muži a až od roku 1898 se přidaly i ženy, když vznikl ženský odbor při *Sokole*. Jelikož v době ustanovení jednota neměla vlastní sokolovnu, scházeli se její členové jak ke cvičení, tak na schůze v místních hostincích *U Slunce*, později pak *U Austů* a v hostinci Františka Procházky. Přes léto bylo sokolům umožněno cvičit na dvoře domu č.p. 73 na Husově náměstí, později pak bylo k dispozici prostranství u sokolovny, které vzniklo zavezením hradebního příkopu. Časté stěhování a přesouvání jednoty z místa na místo vnuklo členům *Sokola* myšlenku vybudovat vlastní tělocvičnu. V roce 1872 byla za tímto účelem zvolena komise, jejímž úkolem bylo najít vhodné místo pro výstavbu tělocvičny.¹²⁸ Po finanční stránce na tom nebyla jednota nejlépe, v pokladně měla pouhých 800 zlatých, ovšem stavební projekt si žádal na 20 000 zlatých¹²⁹, proto nebylo možné ihned po zvolení komise zakoupit pozemek pro výstavbu sokolovny. Až v roce 1884, kdy se jednotě dostalo finanční podpory ze strany obce ve výši 2 000 zlatých, občanské záložny ve výši 1 000 zlatých a okresního zastupitelstva, které jednotu podpořilo částkou 100 zlatých, byla zakoupena parcela, jež dříve tvořila zahradu zbořeného domu č.p. 68.

¹²⁶ APLTAUEROVÁ/MIŠKOVSKÁ 1984, 2.

¹²⁷ V případě výletu do jižních Čech v roce 1883 se jednalo o čtyři úřady, které vydaly k výletu souhlasné stanovisko. In: PETRÁSEK 2015, 10.

¹²⁸ APLTAUEROVÁ/MIŠKOVSKÁ 1984, 2.

¹²⁹ PETRÁSEK 2015, 14.

Výbor jednoty vypsali architektonickou soutěž, v níž se sešlo pět návrhů¹³⁰ na budovu sokolovny. Soutěž vyhrál návrh českobrodského rodáka a architekta Jan Kouly¹³¹. 15. června roku 1884 byl slavnostně položen základní kámen¹³² [2] a již v říjnu téhož roku byla budova dokončena. Na stavbu samotné budovy byly pořádané sbírky, na kterých se vybralo celkem 7 292, 16 zlatých, přičemž celkové náklady, které byly postupně spláceny několik let, činily 19 977, 80 zlatých.¹³³

Na příkladu stavby českobrodské sokolovny lze ilustrovat nadšenost pro věc jak ze strany členů *Sokola*, tak ze strany úřadů a veřejnosti, jelikož od myšlenky na stavbu sokolovny k její realizaci uplynuly pouhé dva měsíce. Zásahu na tom mělo také místní obyvatelstvo, které požadovalo vybudovat divadelní scénu, čemuž *Sokol* vyhověl i z toho důvodu, že divadelní ochotníci splynuli se Sokolem v roce 1883.¹³⁴ Provoz sokolovny byl pro divadelní účely zahájen 14. prosince 1884, kdy byla odehrána veselohra *Starý Vlastenec* od Antonína Sokola. Slavnostní otevření sokolovny se uskutečnilo až ve dnech 14.–16. srpna roku 1885, jelikož sokolovna nebyla v prosinci ještě zcela hotová. Slavnostní otevření doprovázela ouvertura Smetanovy opery *Libuše*.¹³⁵ V rámci slavností se také konalo první společné vystoupení *Středočeské župy sokolské*, do které spadl i českobrodský *Sokol*. Sokolovna se tak stala na dlouhou řadu let (do doby, než se v Českém Brodě adaptoval Lidový dům) jediným kulturním dějištěm v životě města Český Brod.

Ve zprávě jednatele za léta 1877–1878 se lze dočíst, že ubylo cvičících členů, zejména pak mladých členů. K tomu ještě přibýly problémy s úhradou členských příspěvků, které nebyly řádně placeny. Navzdory značné krizi v chodu *Sokola*, byl rok 1887 pro místní sokol velmi významným. Ke škodě *Sokola* byl sice pražským policejním ředitelstvím zakázán II. Všesokolský slet, který se měl konat na Císařské louce v Praze a kterého se měli zúčastnit také američtí sokolové [3], namísto toho se díky usnesení správního výboru *Sokolu* pražského konaly v Českém Brodě *Sokolské*

¹³⁰ Návrhy profesora Jana Kouly, architekta Müllera a dále stavitelů Víška, Červeného a Richtra. In: PETRÁSEK 2015, 11.

¹³¹ Profesor na vysoké škole technické v Praze. Spoluzakladatel Klubu za starou Prahu. Žil v letech 1855-1919. In: PETRÁSEK 2015, 12–14.

¹³² Zajímavostí je, že základní kámen byl položen až po vykopání a vyzdění základů. In: PETRÁSEK 2015, 15.

¹³³ PETRÁSEK 2015, 19.

¹³⁴ PETRÁSEK 2015, 14.

¹³⁵ PETRÁSEK 2015, 19.

závody čechoamerické. [4] Ty se konaly 26. června 1887 a zúčastnilo se jich na neuvěřitelných 40 tisíc lidí.¹³⁶ Pro město¹³⁷ to byla významná událost, jelikož se jí zúčastnila mimo jiné řada sokolských jednot z Čech i Moravy a stala se také námětem k pořádání výročních sokolských oslav.¹³⁸

Samotná budova prošla v průběhu let několika stavebními úpravami. V roce 1886 bylo přistaveno křídlo, ve kterém byly umístěny šatny a skladiště. Byla zde zřízena opatrovna, která byla časem využívána k provozování *Jeslí*, soukromému podniku *Sokola*. Nedostačující počet šaten vedl v roce 1896 k dalšímu přistavění, tentokrát na druhé straně budovy *Sokola*, kdy byl prodloužen hlavní trakt směrem k náměstí. Krom šaten zde bylo vybudováno také sociální zařízení. V roce 1903 bylo nově zřízeno plynové osvětlení. O dva roky byl k velkému sálu přistavěn ještě jeden, menší sál. Odlišné názory na dostavbu sálu, který měl sloužit především k zábavním účelům, mezi cvičitelským sborem a stavebním odborem lze vyčíst z dochovaného dopisu cvičitelského sboru, ve kterém se proti dostavbě jasně vyhrazují a zřikají se jakékoliv součinnosti z důvodu upřednostnění dostavby samotného sálu před zajištěním hygienického zázemí pro cvičící.¹³⁹

16. května roku 1904 se uskutečnil převoz ostatků Jana Kollára z vídeňského hřbitova na Olšanské hřbitovy v Praze. Trasa vlaku, převážející ostatky, vedla přes Český Brod. Při té příležitosti členové českobrodského sokola přišli na českobrodské nádraží uctít památku tohoto obrozence. Na přístupu sokolů k této události lze ilustrovat národní cítění, které bylo v jednotě zakořeněno. V červenci téhož roku se konala dětská slavnost, jejíž součástí byl průvod přes celé město s veřejným cvičením žactva. Z dobových fotografií lze vidět, že se jednalo o významnou událost, jíž se účastnilo mnoho místních obyvatel. [5]

¹³⁶ PETRÁSEK 2015, 21.

¹³⁷ Ve věci závodů městská rada vydala prohlášení, ve kterém mimo jiné stálo: „*co nedopřáno metropoli království, naší zlaté Slovanské Praze, tím se může honositi náš Český Brod...*“ In: PETRÁSEK 2015, 21.

¹³⁸ Např. v roce 1927, kdy se konaly výroční oslavy, které trvaly od počátku května do konce června. Oslavy byly zahájeny tradičním pochodem do Lipan. Následovala divadelní představení, společná cvičení či župní závody několika jednot *Středočeské sokolské župy*. In: PETRÁSEK 2015, 48–50.

¹³⁹ PETRÁSEK 2015, 30.

Ze statistik jednoty se dovídáme, že na konci roku 1906 měl *Sokol* 148 členů, z nichž 51 byly ženy. V knihovně sokola bylo celkem 135 titulů.¹⁴⁰

Pro sokolské jednoty, které působily ve vnitrozemí, bylo povinností starat se o jednoty v pohraničí. I českobrodská jednota tedy měla od roku 1897 ve své péči jednotu v Bratříkově. Další svěřená jednota přibyla v roce 1912 a to jednota v Rejdicích. Tyto jednoty byly českobrodským *Sokolem* podporovány materiálně i finančně.¹⁴¹ Navzájem se pak představitelé jednot navštěvovali. Styk s jednotou v Rejdicích trval i po 2. světové válce, kdy byla činnost českobrodské jednoty obnovena a zřídila si v Rejdicích rekreační středisko. K Rejdicím a Bratříkovicím později spadala pod patronát českobrodského *Sokola* i jednota v Pusté Polom.¹⁴²

V roce 1910 tomu bylo přesně 40 let od vzniku českobrodského *Sokola*, což se neobešlo bez velkých oslav. Součástí bylo venkovní cvičení na cukrovarské louce pro širokou veřejnost. Velkolepé oslavy opět přilákaly spoustu místních. Součástí oslav bylo také odhalení pomníku Prokopa Holého [6] na Husově náměstí. Samotná myšlenka na postavení tohoto pomníku znovu ožila¹⁴³ v myslích sokolských představitelů přibližně kolem roku 1906 při jedné ze sokolských poutí k lipanské mohyle. Byla vyhlášena veřejná sbírka, díky které se za dva roky vybralo přibližně 20 000 rakousko–uherských korun. V roce 1908 byl položen základní kámen.¹⁴⁴ [7] Autorem secesního pomníku, zhotoveného z hořického pískovce, je Karel Opatrný.¹⁴⁵

První světová válka do činnosti místního *Sokola* značně zasáhla. Do války bylo posláno celkem 90 členů *Sokola* z celkového počtu 252 členů. Činnost jednoty z velké části ustala téměř po vypuknutí války a od listopadu 1914 sloužila sokolovna jako vojenský lazaret. Cvičení probíhala omezeně v zasedací místnosti okresního výboru. Ke cvičení v sokolovně se členové mohli vrátit až po přestavbě suterénu na konci roku 1915.¹⁴⁶

¹⁴⁰ PETRÁSEK 2015, 34.

¹⁴¹ Českobrodský *Sokol* podporoval též jednoty v okolí, ovšem z dochovaných dokumentů lze soudit, že vztah k Bratříkovi měl *Sokol* oproti ostatním jednotám nejintenzivnější.

¹⁴² APLTAUEROVÁ/MIŠKOVSKÁ 1984, 6.

¹⁴³ Prvotní myšlenka k postavení pomníku vznikla již v roce 1881. In: PETRÁSEK 2015, 39.

¹⁴⁴ Na místo, kde se do té doby nacházela veřejná kašna. In: PETRÁSEK 2015, 39.

¹⁴⁵ Žil v letech 1881-1928. In: KUČTOVÁ 2008, 49.

¹⁴⁶ PETRÁSEK 2015, 41.

6.2. TJ Sokol po 1. světové válce

Konec 1. světové války znamenal obnovení činnosti jednoty. Počet členů se zvyšoval, přibývalo žactvo i dorost. V okolí začaly vznikat nové sokolské jednoty, jako tomu bylo např. v Hořanech nebo ve Lstiboři, kterýmžto byla při zakládání podána pomocná ruka českobrodského *Sokola*. 14. května 1919 zasáhla místní obyvatelstvo včetně sokolské obce zpráva o úmrtí profesora Jana Kouly. K uctění památky autora sokolovny byl vypraven pohřeb se vši důstojností ve velkém sále sokolovny.¹⁴⁷ [7]

Po roce 1919 vznikly odbory při *Sokole*, a to odbor překladatelský, vzdělávací a biografický. Se zřízením veřejného kina v sokolovně bylo instalováno elektrické osvětlení včetně vlastní elektrárny. Činnost jednoty běžela opět na plné obrátky, včetně ochotnického i loutkového divadla a také žakovského orchestru. Sokol pořádal pravidelné přednášky pro své členy i veřejnost, kulturní večery s předními pražskými umělci, koncerty, veřejná cvičení, dětské besídky či alegorické průvody.¹⁴⁸

V kontrastu se všemi slavnostmi a událostmi, které jednota pořádala, stojí vlaková nehoda ze dne 27. června 1920. Do zvláštního vlaku vypraveného na VI. Všesokolský slet z Moravy a Slovenska najel nákladní vlak jedoucí od Prahy. Neštěstí si vyžádalo pět obětí a na 50 zraněných. Těmto obětem *Sokol* uspořádal poslední rozloučení v sokolovně a následně vypravil speciální vlak, který přepravil ostatky zesnulých do jejich rodných měst.¹⁴⁹

Stavební úpravy sokolovny vyvrcholily ve 20. letech 20. století. V roce 1925 byla ze suterénu vytvořena zasedací síň, dále byly upraveny umývárny, sprchy a šatny. To vše bylo završeno v roce 1928, kdy byla sokolovně opravena venkovní fasáda.¹⁵⁰

Od 20. let 20. století začala jednota jako další ze svých činností pořádat dětské prázdninové osady. Jednalo se v podstatě o příměstské tábory ve spolupráci s Kostelcem

¹⁴⁷ PETRÁSEK 2015, 42.

¹⁴⁸ PETRÁSEK 2015, 42.

¹⁴⁹ APLAUTEROVÁ/MÍŠKOVSKÁ 1984, 4.

¹⁵⁰ APLTAUEROVÁ/MÍŠKOVSKÁ 1984, 4.

nad Černými lesy, Konojedy či Opolany, kde bylo zajištěno ubytování v místních školách.¹⁵¹

V následujících letech si *Sokol* připomněl výročí 60 let od svého založení. Konkrétně v roce 1930. Opět se konaly okázalé oslavy, kterých se účastnilo velké množství lidí. O dva roky později se konal IX. Všesokolský slet, který byl věnován jak k 70. výročí založení *Sokola*, tak ke 100. výročí narození zakladatele *Sokola* Miroslava Tyrše.¹⁵² X. jubilejní všesokolský slet, se konal na v roce 1938 v Praze na Strahově a na kterém zazněla skladba *Přísaha republice*, byl manifestací proti nastupujícímu fašismu.

Složitá politická situace v Československu se promítla i do života českobrodského *Sokola*. Po okupaci nacisty bylo mnoho pracovníků zatčeno, někteří přešli do ilegality či do zahraničního odboje. K zastavení činnosti *Sokola* došlo 12. dubna roku 1941 s odůvodněním, že celá sokolská organizace představuje otevřený i tajný odpor proti Říši. Další její činnost tak byla politicky nežádoucí. Českobrodský *Sokol* i přes to dál fungoval a předsednictvo i cvičitelské sbory se pravidelně scházely. Část majetku se jednotě podařilo zachránit před jeho zabavením. Samotná budova sokolovny sloužila jako ubytovna pro německé vojsko.¹⁵³ Několik členů jednoty se zapojilo do odbojové činnosti skupiny *JINDRA*, která byla ve spojení se zahraničím. I přes to, že odboj nebyl do konce 2. světové války odhalen, ztratil českobrodský *Sokol* na desítky svých členů. Celkem bylo 32 mužů a 2 ženy zatčeno, z toho 2 zemřeli v koncentračních táborech, 3 byli popraveni a 1 po návratu zemřel na následky mučení. 9 členů výboru pak bylo vězněno.¹⁵⁴

6.2.1. Zábavní a vzdělávací odbor

Další činnost *Sokola* zajišťoval zábavní a vzdělávací odbor. Pro své členy organizoval přednášky, na kterých často vystupoval místní lékař Polák či redaktor Jozef Miškovský, jenž do přednášek přispíval zejména historickými tématy. Úkolem vzdělávacího odboru bylo také poskytovat členům jednoty sokolský tisk. Roku 1898 bylo navrženo, aby se obecní knihovna přemístila do sokolovny, kde měla být společně

¹⁵¹ APLTAUEROVÁ/MIŠKOVSKÁ 1984, 6.

¹⁵² PETRÁSEK 2015, 57.

¹⁵³ APLTAUEROVÁ/MIŠKOVSKÁ 1984, 7.

¹⁵⁴ PETRÁSEK 2015, 62.

s čítárnou přístupna široké veřejnosti. *Sokol* však vlastní knihovnu založil v roce 1909 a byla pojmenována po Svatoplukovi Čechovi. Na 200 knih, které sokolu věnovala L. Morstadtová, vytvořily základ knihovny. Připojena byla dosavadní knihovna ženského odboru, takže koncem roku 1909 knihovna čítala na 430 svazků.

Zábavní odbor *Sokola* se staral o pořádání tanečních večerů, plesů, věnečků, zábav či literárně hudebních pásem, která byla kombinovaná s cvičením. Různé akce odbor uskutečňoval společně s odborem pořadatelským. Ze zápisů schůzí z let 1931–1933 se lze dočíst, že veškeré výše zmíněné akce bylo třeba zajistit jak po stránce organizační, tak po stránce obsahové. Např. u zajištění tanečního kurzu bylo třeba jednat o ceně a také o tanečním mistrovi, který kurzy povede. Žádosti o vedení kurzu odbor směřoval na mistry z Prahy.¹⁵⁵ Pořádané zábavy byly všeho druhu, od oblíbených posvícenských, silvestrovských či mikulášských zábav až po večírky sokolské jednoty, aprílové večírky, den dětí, šibřinky apod. Ze zápisů odboru lze dále vyčíst, že občas docházelo ke střetu zájmu mezi zábavním odborem a odborem biografickým, který měl domluvenou sokolovnu pro promítání filmů a málokdy zábavnímu odboru vyhověl s pořádáním některé z akcí. Ty pak musely být přesunuty na jiný den.¹⁵⁶ Z činnosti zábavního odboru dále stojí za zmínku také plavecké závody, které se uskutečnily na podvíněckém rybníku.

Velmi oblíbené mezi místními obyvateli bylo ochotnické divadlo při sokolské jednotě, které vzniklo sloučením divadelních ochotníků v Českém Brodě s jednotou *Sokola* v roce 1883, čemuž značně dopomohl fakt, že oba spolky v 80. letech 19. století sdílely společné prostory pro svou činnost. Tak došlo k posílení přátelských vztahů mezi členy obou spolků a následnému spojení. Repertoár divadelníků byl široký a z dochovaných materiálů lze vyčíst, že v roce 1900 byla odehráno představení významného českého dramatika Ladislava Stroupežnického *Naši furianti*. [8] Ročně sokolské divadlo odehrálo přibližně deset představení.¹⁵⁷ Ve hrách divadelního spolku hostovala spousta významných herců té doby, jako např. Hana Kvapilová, Otýlie Sklenářová-Malá, Karel Želenský (všichni byli členy národního divadla) či Rudolf Deyl starší. Divadelní představení se stala součástí místních zábav či národních oslav, jako

¹⁵⁵ SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí zábavního odboru 1933–1936, nepag.

¹⁵⁶ SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí zábavního odboru 1933–1936, nepag.

¹⁵⁷ Almanach divadelních ochotníků v Českém Brodě 1894, 11–13.

byla např. oslava 28. října či oslava k 70. narozeninám Tomáše G. Masaryka v roce 1920.¹⁵⁸ Sám Tomáš G. Masaryk po svém exilu dokonce v českobrodském *Sokole* přednášel.¹⁵⁹ O oblíbenosti divadelního spolku svědčí také zprávy ze zápisů ze schůzí dramatického odboru, které informují o častém vyprodání všech plánovaných představení.¹⁶⁰ V roce 1920 vznesl předseda divadelního odboru pan Karafiát návrh o založení dramatické školy, což se ovšem nesetkalo s úspěchem, jelikož nebylo možné školu provozovat z důvodu každodenního cvičení v sokolovně do večerních hodin.¹⁶¹ Provázanost mezi sokolskými jednotami dokládá i fakt, že divadelní odbor s těmito okolními jednotami spolupracoval v rámci zapůjčování různých věcí, rekvizit či kulis potřebných ke konání divadelních představení.¹⁶²

6.2.2. Biografický odbor

Dalším zábavní činností vykonával biografický odbor, který pořádal biografická představení. Žádost o zřízení biografu podala jednota v roce 1913. Žádost obsahovala i sdělení o naložení s výtěžkem, který jednota chtěla přispívat na provoz Jeslí. Důraz byl kladen i na to, že se film nestane výdělečnou činností, ale bude sloužit ke vzdělávacím účelům. O získání licence na provoz biografu se ucházelo více místních spolků, a tak se jednání protáhla až do roku 1919, kdy jednota licenci nakonec získala. Započala tak jednání ohledně samotného zřízení biografu, který se stal nedílnou součástí *Sokola* i kulturního života ve městě. Filmy byly promítány v sokolovně v čase, kdy se necvičilo a jednotlivá promítání byla doprovázena sólisty sokolského orchestru. Na filmy upozorňovaly plakáty, které byly zasazeny v rámu, do něhož se poté vlepovaly plakáty nové.¹⁶³ Za první rok svého fungování, tedy v roce 1920, biograf odehrál 32 filmů a hrubý zisk činil 7 463 Kč a 90 haléřů.¹⁶⁴ Vysoké náklady na provoz biografu byly v listopadu 1923 sníženy, a to poté, co začalo město hradit poplatky spojené s přípojkami a další technikou nutnou k zajištění promítání.¹⁶⁵ O zřízení letního kina se

¹⁵⁸ Při této příležitosti spolek odehrál představení *Paní ministrová* [9]. In: SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí dramatického odboru jednoty sokolské 1919–1920, nepag.

¹⁵⁹ PETRÁSEK 2015, 28.

¹⁶⁰ SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí dramatického odboru jednoty sokolské 1919–1920, nepag.

¹⁶¹ SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí dramatického odboru jednoty sokolské 1919–1920, nepag.

¹⁶² SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí dramatického odboru jednoty sokolské 1919–1920, nepag.

¹⁶³ SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí bio-odboru 1920–1924, nepag.

¹⁶⁴ SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí bio-odboru 1920–1924, nepag.

¹⁶⁵ SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí bio-odboru 1920–1924, nepag.

poprvé začalo jednat v roce 1924, které se dostalo do provozu v roce 1926.¹⁶⁶ V roce 1930 začal sokolskému biografu konkurovat nový biograf zřízený Lidovým domem v Českém Brodě. V následujícím roce bylo v sokolském biografu instalováno zvukové zařízení, a tak mohly být nově promítány i zvukové filmy. V roce 1936 probíhalo jednání mezi členy sokolského biografu panem Lehovcem a panem Větrovcem s jednatelem biografu v Lidovém domě panem Novotným a panem Cinklem. Předmětem jednání byla domluva týkající se promítacích dní sokolského biografu. Výstupem jednání byla úprava promítacích dní sokolského biografu a domluva, že s každou novou sezónou (po prázdninách) se znovu projednají promítací dny obou spolků.¹⁶⁷ V roce 1941 byla činnost jednoty zastavena, ovšem biograf zůstal i nadále v provozu. Svou činnost biografický odbor ukončil v roce 1946.

Díky působení biografického odboru ve městě mohl v roce 1927 vzniknout propagační film o Českém Brodě a okolí, který jednota bezplatně zapůjčovala jiným sokolským biografům. Českobrodský biografický odbor se v roce 1928 také zasloužil o založení župního biografického odboru.

6.2.3. Hudební odbor

Počátky hudebního odboru lze datovat do roku 1883. Na popud zábavního odboru bylo zakoupeno piano, které mělo sloužit také k výuce zpěvu, která byla následně zahájena. Samotný hudební odbor byl ovšem založen až v roce 1923.¹⁶⁸ Jeho členem se mohl stát pouze člen *Sokola*.¹⁶⁹ První koncert sokolského orchestru, jenž byl plně vybavený hudebními nástroji¹⁷⁰, se konal na Silvestra roku 1923.

Zápisy ze schůzí reflektují problémy, s kterými se hudební odbor potýkal. Dlouho v řešení byla otázka vlastní místnosti¹⁷¹, která by sloužila ke zkouškám orchestru, jelikož orchestr mohl hrát pouze v době, kdy se v sokolovně necvičilo, což bylo výjimečně. Za svou existenci odbor žádnou místnost k vlastnímu užívání nezískal.

¹⁶⁶ SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí bio–odboru 1927–1928, nepag.

¹⁶⁷ SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí bio–odboru 1935–1937, nepag.

¹⁶⁸ SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí hudebního odboru 1923–1929, nepag.

¹⁶⁹ SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí hudebního odboru 1923–1929, nepag.

¹⁷⁰ Hudební nástroje byly odborem pořízeny za 20 000 Kč. In: APLTAUEROVÁ/MIŠKOVSKÁ 1984, 5.

¹⁷¹ Návrh na zřízení vlastní místnosti dlouho prosazoval člen odboru pan Baumruk. In SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí hudebního odboru 1923–1929, nepag.

Možná právě v důsledku toho se zkoušek orchestru účastnilo jen malé množství členů.¹⁷²

Odbor doprovázel různá divadelní představení či se účastnil výletů, jejichž součástí byla hudební vložka. Okolní sokolské jednoty si odbor čas od času zvaly k doprovázení různých akcí. Účastnil se ale také nejrůznějších sokolských akcí, při kterých bylo žádáno, aby členové vystupovali v sokolském kroji, který se snažil hudební odbor zajistit vypůjčením pro všechny své členy, kteří byli z velké části nemajetní a nemohli si tak kroj dovolit.¹⁷³ Stejně tak tomu bylo u cestovního, které odbor členům hradil nebo se alespoň snažil vyjednat slevu u přepravců. Sokolský orchestr se také stal součástí nejrůznějších místních oslav, jako tomu bylo i v roce 1927, kdy odbor vystoupil na slavnosti položení základního kamene Podlipanského muzea.¹⁷⁴ V sokolovně pořádal ve spolupráci se zábavním odborem koncerty. Dle dochovaných dokumentů měl v českobrodské sokolovně vystoupit sám Antonín Dvořák.¹⁷⁵

6.3. TJ Sokol po 2. světové válce

První sokolské cvičení po 2. světové válce se uskutečnilo 29. května 1945. Po osvobození se činnost jednoty nesla v duchu sjednocení tělovýchovy. O jejím sjednocení poprvé jednal městský národní výbor dne 16. dubna 1946, na kterém byl vyjádřen všeobecný souhlas. První poválečný sokolský slet se konal v roce 1948. V témže roce byla tělovýchova sjednocena pod jednu tělovýchovnou organizaci *Sokol*. Byl ustanoven Akční výbor *Sokola*, jehož cílem bylo provést očistu v sokolských řadách, zajištění zdárného sletu a sjednotit tělovýchovu ve městě. Výbor byl rozšířen o představitele ostatních sportovních organizací v Českém Brodě jako byl *Tenisový klub*, *Klub českých turistů* či *Sportovní klub*. Výsledkem pak bylo zařazení nových členů¹⁷⁶ do jednoty *Sokol*. Poté byl výbor rozpuštěn. Ačkoliv došlo ke sjednocení tělovýchovy, činnost českobrodské jednoty po roce 1948 upadala. Z tohoto důvodu jednota přešla pod *Hospodářské družstvo*, ovšem složitá finanční situace vedla k převodu jednoty pod *Strojní a traktorovou stanici* Český Brod. Ani zde však jednota

¹⁷² Reakcí na danou situaci byl návrh předsedy odboru pana Ghura, aby se absence členů pokutovala částkou ve výši 2,- Kč, která měla být následně uložena v rezervním fondu odboru. In: SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí hudebního odboru 1923–1929, nepag.

¹⁷³ SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí hudebního odboru 1923–1929, nepag.

¹⁷⁴ SOkA Kolín. Zápisy ze schůzí hudebního odboru 1923–1929, nepag.

¹⁷⁵ PETRÁSEK 2015, 28.

¹⁷⁶ Celkem 208 členů. In: APLTAUEROVÁ/MIŠKOVSKÁ 1984, 7.

neprosperovala. V této nepříznivé době se činnost *Sokola* ustálila pouze na činnost cvičební, většina oddílů pak živořila. Schůze správního výboru ustaly a ani z vedení STS se neprojevil o činnost jednoty zájem. Od roku 1953 docházelo k vytváření dobrovolných sportovních organizací, v důsledku čehož vznikla *Tělovýchovná jednota Slavoj Český Brod*, který převzal majetek *Sokola*.¹⁷⁷ Činnost sokola tak stála především na odboru tenisu a košíkové. K definitivnímu zrušení *Sokola* pak došlo v roce 1956. Na krátkou dobu byla činnost jednoty obnovena v roce 1968. Než ale došlo k plnému rozvoji činnosti, byla jednota režimem umlčena.¹⁷⁸

¹⁷⁷ APLTAUEROVÁ/MIŠKOVSKÁ 1984, 8.

¹⁷⁸ PETRÁSEK 2015, 69.

7. Okresní jednota muzejní (1896–1962)

7.1. Muzejní jednota do roku 1906

Okresní jednota muzejní byla založena v roce 1896. Kladla si za cíl vybudovat v Českém Brodě muzeum a schraňovat v něm hmotné památky. Ke zřízení muzea dala podnět *Národopisná výstava československá*, která probíhala v Praze od 15. května do 23. října roku 1895.¹⁷⁹ Pro tuto výstavu se shromažďovaly památky z českých zemí od roku 1893. Za tímto účelem vznikl v Českém Brodě v roce 1894 *Okresní odbor národopisný*, jehož předsedou byl Josef Kaberle. Odbor provedl rozsáhlý sběr rozličných předmětů v okrese a financoval také pořízení fotografií několika stavebních památek či českobrodské krajiny. Ve dnech 29. června až 1. července roku 1894 se v místní sokolovně konala výstava, kterou odbor uspořádal. Výstava se těšila velké pozornosti nejen místních obyvatel, ale i obyvatel z nejbližšího okolí.¹⁸⁰ Některé vystavované předměty z této výstavy zaujaly i samotné organizátory *Národopisné výstavy* v Praze, načež jim byly zapůjčeny pro pražskou výstavu. Zbylé předměty byly postupně vráceny majitelům.

Myšlenku o založení místního muzea podpořil také fakt, že někteří z těchto vlastníků vystavovaných předmětů, projevíli ochotu předměty budoucímu muzeu věnovat. Návrh na založení muzea v Českém Brodě uveřejnil J. Miškovský v *Našich hlasech*, kde mimo jiné uvádí: „Každý cítí, že tu nejde o pouhý výplod spolkářské horečky. Jde tu o dílo, z něhož časem bude mít prospěch celý kraj, celá vlast. Naše okresní muzeum nebude hromadou starého železa a starých papírů; nebude to nahromaděné bohatství Aztéků, nevýkladné, nepřístupné a nepoučné. Těchto několik slov dáváme na uváženou společnosti, již tak důležitý úkol připadá, nevynášejíce se jako „Znalci“ se starou patinou, nýbrž jako lidé dobré vůle. Tím doufáme vzbuditi také zájem širší veřejnosti.“¹⁸¹

Spustila se vlna sbírání předmětů, které byly prozatimně ukládány v měšťanské škole. Stanovy muzejního spolku, sepsané Josefem Kebrlem, byly schváleny

¹⁷⁹ SOkA Kolín, Okresní podlipanské muzeum Český Brod. Zápisy ze schůzí 1896-1927, nepag.

¹⁸⁰ BEDNAŘÍK 1962, nepag.

¹⁸¹ MIŠKOVSKÝ 1896, nepag.

místodržitelstvím v Praze 10. prosince 1895. 12. ledna 1896 se v zasedací místnosti městského úřadu v Českém Brodě konala ustavující valná hromada spolku, které se zúčastnilo 16 osob z řad učitelů, právníků či statkářů. Nechyběl ani Jozef Miškovský. Předsedou schůze byl Josef Kebrle, jež byl předsedou i zřizujícího komitě. Na schůzi byl zvolen první výbor spolku, který měl 12 členů včetně účetních.¹⁸² Roční členský příspěvek byl stanoven na 1 zlatý. Spolek byl na schůzi také informován o poskytnutí prozatímních prostor *Občanskou záložnou a půjčovnou*. V *Našich hlasech* vyšlo dne 14. ledna 1896 svolání k ustanovení jednoty: „*Společnost musejní bude především spravovati sbírky musejní. Protože posud sebranych předmětů není počet valný, je zapotřebí zbystriti zájem dárců, abychom na podzim t.r., kdy snad místností musejních nabudeme, měli pro každý odbor nějaký základ, abychom hned v počátcích mohli ukázati sběratelům i veřejnosti směry. Především je zapotřebí tedy sbírat a to: vykopaniny kamenné, bronzové a železné, mince, zbraně, nářadí domácí, průmyslové, hospodářské knihy, rukopisy, nejruznější tisky, mapy, pergameny, modlitby, zpěvníčky, obrazy, fotografie, kroje, výšivky, atd., ale vedle těchto hmotných předmětů je třeba sbírat, t. j. zapisovati: písně, říkadla, hry, pověsti, hádanky, zvyky lidu, názvosloví ze všech oborů, fotografovati typy lidu, krajiny, zříceniny, staré zámky, domy, kostely, školy, chalupy i statky, hradiště; zapisovati názvy dolin, hor, starých cest, polností, lesů, rybníků, pustin, popravišť, památných míst; zhotovovati modely, plány starých hradišť a zámků; sbírat ze všech oborů života našeho lidu statistiku, zhotovovati plastické mapy, mapy geologické atd. Všechn tento materiál se musí hned od počátku přísně zapisovat a pokud to povaha věcí připustí, třídit a různým odborům přidělovat. To se můžeme sice od jiných museí leccemus naučit, ale kopírovat staré vzory, k tomu neradíme. Naše museum bude míti tu výhodu, že vyrostlo v ovzduší výstavy národopisné, která svým vědeckým uspořádáním ukazuje směr všem zakladatelům našich museí. Jako jsme se učili na výstavě, tak se budou jednou moci naši krajané učit o našem museu; zde bude ovšem rámeček užší, ale obraz úplný. Tam je celá vlast, zde celý kraj.*“¹⁸³ Toto prohlášení se pak stalo programem pro téměř šedesát let činnosti jednoty.

¹⁸² JOUZA 2005, 4.

¹⁸³ MIŠKOVSKÝ 1896, nepag.

Na výborové schůzi byl předsedou spolku zvolen Josef Kebrle a další funkcionáři. Společně se dali ihned do práce. Pro výstavbu vlastní budovy muzea bylo zapotřebí získat dostatečný finanční obnos i vhodné prostory, jelikož *Občanská záložna* svůj slib o poskytnutí prostor odvolala.¹⁸⁴ Současně probíhal i sběr muzejních předmětů, které byly dle potřeby konzervovány. Spolek byl také otevřen novým členům a nadšencům, kteří se nadchli pro myšlenku výstavby vlastního muzea.¹⁸⁵

1. února roku 1896 tak měl spolek 49 členů, z toho 20 zakládajících a pouze 69 muzejních předmětů. Výborem bylo jmenováno několik dopisujících členů, mezi nimi i profesor, architekt a rodák města Český Brod Jan Koula. 12. března bylo výborem jmenováno několik důvěrníků a sběratelů v jednotlivých obcích českobrodského soudního okresu. Ač se jednalo o počín na svou dobu pokrokový, tito členové nevykázali žádnou činnost. Výbor se nadále snažil získat prostory pro umístění a instalaci sbírky. *Občanská záložna* nabídla jako náhradu namísto původních slibovaných místností v celém patře jejich novostavby¹⁸⁶ starou budovu ležící mezi místním kostelem a soudem. To nebylo pro výbor přijatelné z důvodu plánované demolice této budovy. Sbírkou, které byly volně uskladněny v zasedací síni *Okresní hospodářské záložny*, bylo v roce 1898 potřeba zabalit a uložit do beden. V této době měl spolek celkem 159 členů—34 zakládajících, 39 činných, 14 dopisujících a 72 důvěrníků.¹⁸⁷ Na dalších sedm let však činnost spolku ustala.

7.2. Činnost muzejní jednoty od roku 1906 do 1. světové války

Spolek se znovu sešel až 19. února v roce 1906 a rozhodl se pro pokračování v muzejní práci. Valná hromada byla naplánována na 7. březen 1906. Na schůzi byl zvolen nový výbor a bylo vydáno rozhodnutí o nájmu dvou místností v domě¹⁸⁸ č.p. 20 a č.p. 21 v Českém Brodě.¹⁸⁹ Do výboru spolku přibyli noví členové z řad kněží, statkářů či rolníků, což umožnilo spolek propagovat napříč společností. Největší podíl na propagaci spolku měl ale Jozef Miškovský, který ve svých novinách publikoval řadu

¹⁸⁴ BEDNAŘÍK 1965, 4.

¹⁸⁵ SOkA Kolín, Okresní podlipanské muzeum Český Brod. Zápisy ze schůzí 1896–1927, nepag..

¹⁸⁶ BEDNAŘÍK 1962, 3. V roce 1906 tyto prostory získal Městský úřad. In: BEDNAŘÍK 1962, 5.

¹⁸⁷ BEDNAŘÍK 1962, 4.

¹⁸⁸ Majiteli domu byli manželé Spěvákovi, kteří se zavázali, že po dobu šesti let nevypoví nájemní smlouvu. Roční nájemné činilo 280 Kč. In: BEDNAŘÍK 1962, 5.

¹⁸⁹ BEDNAŘÍK 1962, 4.

článků. V roce 1906 měl spolek celkem 81 členů a pokladní hotovost činila 1 532 korun a 87 haléřů.¹⁹⁰

Valnou hromadou bylo ustanoveno založení stavebního fondu, do kterého jednota požadovala od městské rady příspěvek ve výši 10 000 korun.¹⁹¹ Žádosti město nevyhovělo. Muzeum se tedy obrátilo na *Občanskou záložnu*. Ta však upozornila na skutečnost, že darovala městu 10 000 korun na stavbu infekčního oddělení místní nemocnice. Budovu tohoto oddělení ovšem město prodalo a zisk z prodeje uložil do městské pokladny. Nyní se lze pouze domnívat, z jakého důvodu město *Muzejní jednotě* odmítlo příspěvek poskytnout. *Muzejní jednota* se dál snažila získávat další potřebné věci a zdroje pro plánovanou výstavbu budovy muzea, a tak mezi lety 1906 až 1913 vynaložila snahu získat vitríny pro sbírky, potřebné finanční zdroje a plány pro stavbu budovy. Jednota měla také zájem na rozšíření členů. Odezva na jejich snahu sebe nenechala dlouho čekat a *Obchodní komora v Praze* nabídla jednotě vitríny, a to jeden kus za 30 korun. Svou nabídku ovšem komora nedodržela, a tak se jednota obrátila na místního truhláře Adolfa Jozefyho mladšího, kterému zadala vyrobit vitríny podle vzoru skříní zemského muzea v Praze. Čtyři zhotovené vitríny přišly jednotu na 300 korun.¹⁹²

Následně bylo výborem muzeum rozděleno do třinácti oddělení, a to na oddělení lipanské, které měl na starosti Jozef Miškovský, oddělení umělecké galerie, oddělení školské, archeologické, oddělení obsahující psané i tisknuté knihy, tisky či listiny, oddělení věnující se krojům, výšivkám či nádobí, oddělená folkloru, dále oddělení mincí, oddělení nábytku a staveb, oddělení přírodních věd, oddělení statistiky, oddělení map, diagramů a nápisů, oddělení agitační a finanční.¹⁹³

Na schůzi, konané 25. dubna 1906, došlo k obnově jmenovaných důvěrníků a sběratelů ve všech obcích soudního okresu. Zároveň jim byly předány stanovy jednoty. Do své sbírky výbor získal v témže roce další předměty, některé zakoupil, jiné dostal darem. Byl zhotoven cementový model nedaleké lipanské mohyly, která připomínala významnou bitvu u Lipan v roce 1434. Od akademického malíře Ludvíka Kuby zakoupil spolek muzea obraz *Lipany* za 1 000 korun a tři menší obrázky

¹⁹⁰ BEDNAŘÍK 1962, 5.

¹⁹¹ SOkA Kolín, Okresní podlipanské muzeum Český Brod. Zápisy ze schůzí 1896–1927, nepag..

¹⁹² SOkA Kolín, Okresní podlipanské muzeum Český Brod. Zápisy ze schůzí 1896–1927, nepag.

¹⁹³ BEDNAŘÍK 1962, 6.

s českobrodskou tematikou zobrazující kovárnu pod kostelem, zvoničku u kostela Nejsvětější Trojice a předbraní kouřimské brány od Jana B. Minaříka.¹⁹⁴

Spolek ovšem nepřijímal všechny nabízené předměty do své sbírky, např. model Tuchorazské tvrze od Adolfa Zahradníčka, který jí spolku nabízel za 200 korun, nebyl spolkem přijat, jelikož nepocházel z jeho sběrné oblasti.¹⁹⁵

Dne 3. prosince 1906 čítala muzejní sbírka na 1340 předmětů. Byly objednány další skříně pro vystavení předmětů ze všech odborů muzea. 26. prosince 1906 bylo muzeum slavnostně otevřeno veřejnosti. Jednalo se o dvě výstavní místnosti v prvním patře domu č.p. 20 a 21 na Husově náměstí. Činnost výboru pak na čtyři roky opět ustala.¹⁹⁶

7.3. Příprava výstavby muzejní budovy

Valná hromada se znovu sešla až 9. března 1910. Na schůzi došlo k obměně ve složení výboru a také k zásadnímu rozhodnutí, a to postavit vlastní muzejní budovu. K tomu evidentně vedlo i zvýšení počtu předmětů v muzejní sbírce, jelikož na konci roku 1910 jich muzeum vlastnilo celkem 2 574 kusů. K tomu ještě přibyla příruční knihovna s osmdesáti svazky knih.¹⁹⁷

Pro návrh budovy byl osloven místní rodák, architekt Antonín Balšánek. Ten připravil hned několik návrhů, jak by měla budova vypadat. Z dopisu z 1. července 1911, který byl muzejním spolkem adresován místní radě, vyplývá, že místem pro výstavbu muzejní budovy měl být prostor hned vedle školy na Husově náměstí. Zastavěním pozemku měla budova uzavírat zahrady a dvorky tří okolních domů č.p. 13, 14 a 15, s čímž ovšem majitelé těchto domů striktně nesouhlasili, a tak město spolku pozemek neodprodalo. S nabídkou jiného pozemku přišlo město 9. listopadu 1912. Jednalo se o dům č.p. 19, budovu bývalé školy na Husově náměstí. Na žádost spolku vypracoval profesor Antonín Frič odborný posudek, na jehož základě koupi budovy nedoporučoval. V posudku poukazyval na špatné osvětlení budovy a také na

¹⁹⁴ SOkA Kolín, Okresní podlipanské muzeum Český Brod. Zápisy ze schůzí 1896–1927, nepag.

¹⁹⁵ BEDNAŘÍK 1962, 6.

¹⁹⁶ BEDNAŘÍK 1962, 6–7.

¹⁹⁷ SOkA Kolín, Okresní podlipanské muzeum Český Brod. Zápisy ze schůzí 1896–1927, nepag.

fakt, že za cenu, kterou město budovu požadovalo a která činila 40 000 korun, si spolek může postavit lepší a vhodnější budovu.¹⁹⁸

Mimořádná valná hromada, která se sešla 28. června roku 1913, odsouhlasila koupi stavebního pozemku naproti místnímu chorobinci od učitele Jana Hockeho z Prahy. Parcelu, jež měla 467 sáhů¹⁹⁹ čtverečních, koupil spolek za 5 139 korun a 75 haléřů.²⁰⁰ Na koupi pozemku přispěl také na žádost spolku Jan z Liechtensteina finanční částkou ve výši 16 000 korun. Tento příspěvek však nechal spolek uložit do místní České spořitelny a parcela byla zakoupena z běžného rozpočtu muzea. Za účelem sehnat finanční prostředky pro samotnou stavbu muzejní budovy, byla svolána schůze městské rady a okresního výboru. Bylo dohodnuto, že okres přispěje částkou 10 000 korun a město 4 000 korun. Náklady na stavbu byly ovšem profesorem A. Balšánkem odhadnuty na 40 000 korun, proto výbor muzea žádal místní peněžní ústav, aby při rozdělení výnosu myslely též na muzeum. Zároveň se výbor chystal na slavnostní položení základního kamene. Snahy výboru o započetí stavby nové budovy muzea zmařila první světová válka, která vypukla v roce 1914. Činnost spolku se tím pádem výrazně omezila, ale po celou dobu trvání první světové války vybíral členské příspěvky, čímž se jeho jmění vyšplhalo na částku 24 817 korun.²⁰¹

7.4. Činnost muzejní jednoty po 1. sv. válce

Ještě před koncem první světové války odkázal Jozef Miškovský celou knihovnu muzeu a v případě své smrti tímto pověřil svého syna Božetěcha.

V Našich hlasech se v průběhu roku 1919 neustále objevovaly články z pera J. Miškovského, který zdůrazňoval nutnost výstavby muzejní budovy a vyzýval občany i členy muzea, aby při jakékoliv příležitosti mysleli svými potenciálními dary také na muzeum. Majetek muzea v roce 1919 činil 73 694 korun. Ve sbírkách se v té době nacházelo na 2 819 předmětů a knihovna čítala 534 knih.²⁰²

¹⁹⁸ BEDNAŘÍK 1962, 8.

¹⁹⁹ Stará jednotková míra. Jeden sáh je přibližně rozpětí rukou dospělé osoby.

²⁰⁰ SOkA Kolín, Okresní podlipanské muzeum Český Brod. Zápisy ze schůzí 1896–1927, nepag.

²⁰¹ BEDNAŘÍK 1962, 8.

²⁰² BEDNAŘÍK 1962, 9.

Další zaznamenaná valná hromada, kterou započala další činnost spolku, proběhla 5. ledna rok 1920. Výbor chtěl projednat některé podrobnosti stavebního plánu s profesorem Balšánkem, ten ovšem onemocněl a jelikož výbor odmítl jednat s některým z jeho asistentů, čekalo se celý rok na to, až bude profesor Balšánek zcela zdrav. Jelikož se ale sbírky postupem času zvětšovaly a spolek měl zájem o jejich patričné vystavění veřejnosti, byla pronajata třetí místnost v domě č.p. 21. Ročně za ní spolek platil 120 korun.²⁰³

Svou první přednášku muzeum uspořádalo 16. května 1923 v místní sokolovně. Vystoupil na ní přednosta památkového úřadu v Praze dr. Luboš Jeřábek, který promluvil o významu okresního muzea.²⁰⁴

Téhož dne se opět sešla valná hromada, která měla na programu několik zásadních bodů týkajících se další činnosti muzea. Do výboru byli nově zvoleni mladší učitelé a vlivní zástupci tehdejších samosprávných svazů. Dosavadní předseda Josef Kebrle již nemohl z důvodu nemoci vykonávat funkci předsedy spolku. Získal ovšem čestné členství spolku, jelikož za jeho působení byla připravena půda pro postavení nové muzejní budovy²⁰⁵ stejně jako se zvýšil zájem veřejnosti i představitelů finančních podniků o muzeum, kteří dospěli k rozhodnutí, že musí na muzeum přispět. Stavba muzea měla být dle rozhodnutí valné hromady započata nejpozději v roce 1926.

Předsedou spolku se nově stal Jozef Miškovský. Z dochované korespondence lze vyčíst nabídku Jana II. Z Liechtensteinu na postavení muzejní budovy na vlastní náklady s tím, že v suterénu a podzemí budou uloženy registratury z jeho bývalých českých panství. Další podmínkou bylo ponechání útočných článků proti Liechtensteinovi v Našich hlasech. Tuto nabídku J. Miškovský nepřijal.²⁰⁶

V roce 1923 byl do výboru zvolen V. Axamit, ředitel kanceláře samosprávného výboru a poté i B. Pelikán, předseda správní komise. Tato volba znamenala pro muzeum příliv finančních zdrojů, jelikož správní komise vydala výzvu pro všechny obce okresu, aby do svých rozpočtů zahrnuly příspěvek na stavbu muzea, který

²⁰³ SOkA Kolín, Okresní podlipanské muzeum Český Brod. Zápisy ze schůzí 1896–1927, nepag.

²⁰⁴ SOkA Kolín, Okresní podlipanské muzeum Český Brod. Zápisy ze schůzí 1896–1927, nepag.

²⁰⁵ BEDNAŘÍK 1962, 9.

²⁰⁶ BEDNAŘÍK 1962, 10.

představoval 5 % daňového základu obcí. Téměř ve všech obcích soudního českobrodského okresu se tato výzva setkala s pozitivní odezvou a získaný obnos, který činil 116 000 Kč, byl poukazován do muzejní pokladny. Společně s finančními dary, jež byly muzeu předány v roce 1925 statkářem Josefem Zounkem z Mrzek ve výši 100 000 Kč a okresní správní komisí ve výši 100 000 Kč, jež byly splatné v pěti splátkách²⁰⁷, se podařilo muzejnímu spolku získat značnou část finančních zdrojů pro výstavbu muzea.

V únoru roku 1922 zemřel profesor A. Balšánek. Muzeum se i přesto rozhodlo zadat vypracování stavebních plánů Ing. arch. Milošovi Vaněčkovi²⁰⁸ z Prahy právě podle Balšánkových návrhů. Starost o stavbu připadla stavebnímu a finančnímu odboru, pod který spadal zároveň odbor propagační. Úkolem finančního odboru bylo nadále získávat potřebné finance pro stavbu muzea. Byly pořádány sbírky jako byla např. v dubnu 1925 s názvem *Děti okresnímu muzeu* a která spočívala v prodeji cihel rodinám za 1 Kč. Akce muzeu vynesla přes 100 000 Kč a na konci roku 1925 bylo na kontě muzea 234 657 Kč.²⁰⁹ Plány na stavbu byly Ing. Vaněčkem vyčísleny na 30 000 Kč a předběžná kalkulace na celkové náklady spojené se stavbou muzejní budovy byly na 700 000 Kč.²¹⁰

V roce 1926 byl z důvodu špatného fungování současných odborů zvolen nový výbor, jemuž předsedal Jozef Miškovský. Dne 24. března byly předloženy hotové plány i rozpočty pro výstavbu. Stavební plány ovšem prošly ráznou změnou oproti návrhům A. Balšánka. Za účelem objasnění těchto změn došlo 1. dubna 1926 ke schůzi v sokolovně, na které M. Vaniček vyložil důvody ke změně plánu. Ten v podstatě zachoval pouze zevnější podobu budovu, a to v hrubých rysech. Zcela změněna byla dispozice místností a celá stavební koncepce. Změny M. Vaniček odůvodnil tvrzením, že koncepce A. Balšánka je zastaralá, není účelně řešená a neodpovídá předpisům. Dále navrhoval upustit od návrhu Balšánkova řešení fasády, které vnímal jako příliš nákladnou položku, jež se svým secesním řešením nehodí do dané doby. Návrh M. Vanička měl být účelný, lépe vyhovující a především levnější. I přes to jeho návrh výbor zamítl a dále trval na plánu českobrodského rodáka A. Balšánka.²¹¹

²⁰⁷ BEDNAŘÍK 1962, 11.

²⁰⁸ Žák A. Balšánka. In: BEDNAŘÍK 1962, 11.

²⁰⁹ Částka bez finančního daru od J. Zounka. In: BEDNAŘÍK 1962, 11.

²¹⁰ BEDNAŘÍK 1962, 12.

²¹¹ BEDNAŘÍK 1962, 12.

Z dochovaných pramenů je doloženo, že výbor vypsal veřejnou soutěž na stavbu muzea podle plánů M. Vaníčka, není však zřejmé, zda se jednalo o plány upravené, které výbor odmítl či v původním návrhu od A. Balšánka. Do soutěže, jejíž uzávěrka byla 19. června 1926, se přihlásilo celkem osm firem. Finanční stav muzejního spolku, který měl v té době na kontě kolem 600 000 Kč, ovšem nedosáhl ani na nejlevnější nabídku ve výši 712 000 Kč.²¹² Výbor muzea proto začal s uchazeči jednat o případném snížení nákladů na částku 600 000 Kč, která nezahrnovala práce na reliéfu na vnější fasádě. Z uchazečů nejlépe odpovídala požadavkům muzea pražská firma *Krč, Novotný, Tomka*, která vypracovala čtyři alternativní nabídky.²¹³

Na základě nově vypracovaných plánů byla vypsána nová soutěž s uzávěrkou 19. února 1927. Firmy, které se zúčastnily první soutěže, obdržely podmínky nové soutěže, ovšem zpětná vazba přišla jen od třech firem, které zaslaly muzeu své nabídky.²¹⁴ Zakázka na stavbu muzea byla nakonec zadána firmě *Krč, Novotný, Tomka* a to 5. března 1927. Budova měla být hotová do 15. září 1927, reliéf měl být poté zhotoven na jaře roku 1928.²¹⁵

16. června 1926 došlo k zásadním změnám stanov, kdy došlo k přejmenování spolku a jeho nový název nyní zněl *Jednota okresního muzea podlipanského v Českém Brodě–spolek pro sbírání památek a starožitností*. Podstatný byl odstavec §29, který poukazoval na to, že „sbírky i budova muzejní náleží politickému okresu českobrodskému, resp. Onomu správnímu útvaru, který by v budoucnosti za politický okres českobrodský nastoupil. Spolek jmění toto pouze spravuje...“.²¹⁶

V otázce vstupního reliéfu na vnější fasádě jednali členové muzea s akademickým malířem Láďou Novákem. Námětově měl zobrazovat husitský výjev vztahující se k Českému Brodu a jeho okolí. Zhotovení tohoto keramického reliéfu mělo stát nejméně 30 800 Kč.²¹⁷

²¹² BEDNAŘÍK 1962, 13.

²¹³ BEDNAŘÍK 1962, 13.

²¹⁴ BEDNAŘÍK 1962, 14.

²¹⁵ BEDNAŘÍK 1962, 15.

²¹⁶ BEDNAŘÍK 1962, 14.

²¹⁷ BEDNAŘÍK 1962, 14.

7.4.1. Stavba muzea

Základní kámen ke stavbě českobrodského muzea byl položen 18. dubna 1927. Slavnost zahájil hudební odbor *Sokola* společně s pěveckými kroužky *Sokola* a *Dělnická tělocvičná jednota*, kteří zazpívali skladbu *Věno* od Bedřich Smetany. Následoval proslov předsedy jednoty Jozefa Miškovského. Po poklepání na základní kámen se konal promenádní koncert hudebního odboru *Sokola*.²¹⁸

Muzejní činnost byla na úkor výstavby budovy upozaděna, a tak nebyl prováděn sběr materiálu ani konzervace předmětů. Na konci roku 1926 mělo muzeum ve své sbírce 3 594 předmětů. Nové přibývaly zejména díky darům. Členové výboru se věnovali především samotné stavbě muzea a sháněním jak finančních prostředků, tak stavebního materiálu.²¹⁹

V roce 1927 byla muzejní budova hotova. Stavební firmě jednota vyplatila 431 000 Kč.²²⁰ Na řadu poté přišla jednání ohledně reliéfu na vnější fasádě budovy včetně menších stavebních dodělávek a také vnitřní zařízení. Zakázka na provedení reliéfu byla nakonec zadána akademickému sochaři Josefu Škodovi z Hradce Králové za 40 000 Kč. Model reliéfu přišel na 2 000 Kč.²²¹

V přízemí budovy vznikl menší sál, který byl určený pro archiv. V roce 1928 se výbor usnesl na instrukcích pro práci kustoda, ze kterého byl přijat Antonín Vlček. V této době se muzejní spolek zasloužil o zachování kostelíka Nejsvětější Trojice v Českém Brodě, který měl být z rozhodnutí městské rady zbořen. Nesouhlasil též s umístěním renesanční kazatelny z roku 1585 do muzea, jež stála a dodnes stojí před tímto kostelíkem.²²²

V roce 1929 byl do muzea na základě domluvy mezi výborem spolku a městem umístěn městský archiv. Všechny knihy a spisy bývalých okresních zastupitelstev českobrodského a černokosteleckého měly být uloženy v muzeu. Okresní úřad Český

²¹⁸ MIŠKOVSKÝ 1927, nepag.

²¹⁹ SOkA Kolín. Okresní podlipanské muzeum Český Brod. Zápisy ze schůzí 1896–1927, nepag.

²²⁰ Celkové náklady byly na stavbu muzea činily dle pozdější domluvy z roku 1931 mezi výborem a staviteli v 818 249, 15 Kč. In: BEDNAŘÍK 1962, 18.

²²¹ BEDNAŘÍK 1962, 16.

²²² BEDNAŘÍK 1962, 16.

Brod byl ochotný uložit všechny své spisy datované do roku 1906. Muzejní výbor tuto možnost odmítlo s tím, že muzeum nedisponuje potřebnými prostory pro uložení tohoto materiálu ani pracovní silou, jenž by spisový materiál spravovala.²²³

Sbírky muzea byly v roce 1930 přemístěny z místa svého dosavadního umístění v domě č.p. 21 do nově postavené muzejní budovy. Dlouhodobý problém s financemi zapříčinil odložení otevření muzea pro veřejnost na rok 1931, jelikož všechny prostory nebyly dosud vybaveny potřebným množstvím vitrín.²²⁴

Otevření muzea připadlo symbolicky na 28. října 1931. Oproti položení základního kamenu se tato událost odehrála bez okázalých oslav a většího zájmu veřejnosti. Muzeum bylo otevřeno tři dny v týdnu vždy od 14:00h do 16:00h, v neděli pak od 8:00h do 12:00h. Výše vstupného byla stanovena na 2 Kč pro dospělé, studenty a děti, vojáci měli vstup za 1 Kč. Hromadné návštěvy platily za každého účastníka po 1 Kč, školní skupiny měly vstup zdarma. Mimo výše určené otevírací hodiny muzea bylo vybíráno vstupné 5 Kč za každého návštěvníka.²²⁵

Pro větší zájem veřejnosti o návštěvu muzea chtěl výbor pořádat v hlavním sále, ale i v okolních vesnicích, přednášky doprovázené projekcí o archeologii v okrese. Paradoxně pro nezájem některých členů výboru o tuto propagaci muzea se tyto akce neuskutečnily. Další nepříjemností byly negativní reakce současných členů výboru na starý výbor spolu s kritikou stavební koncepce muzejní budovy, kterou současný výbor považoval za neúčelnou a přikláněl se k návrhům moderněji pojaté stavby.²²⁶

7.4.2. Vanderecké hudební sdružení při muzejní jednotě

Podobně jako *Sokol*, i muzejní jednota měla své vlastní odbory, z nichž jediný činný byl hudební odbor, respektive sdružení. Jednalo se o volné sdružení hudebníků, které vzniklo za účelem „*pěstovat slušnou hudbu, šířit o ní zájem a z výtěžku svých hudebních produkcí podporovat muzeum. Mít neustále na zřeteli vlastní prospěch muzea, především jeho důstojné vybudování i další zvelebení.*“²²⁷

²²³ BEDNAŘÍK 1962, 16.

²²⁴ BEDNAŘÍK 1962, 18.

²²⁵ BEDNAŘÍK 1962, 19.

²²⁶ BEDNAŘÍK 1962, 19.

²²⁷ BEDNAŘÍK 1962, 58.

Název sdružení vznikl podle čtvrti *Na Vanderkách*, kde se sdružení scházelo v restauraci *U Paulů* a kde hráli až do poloviny roku 1928. Jejich první vystoupení, které se konalo ve prospěch muzea, se uskutečnilo 27. listopadu 1925. Sdružení následně výbor muzea požádalo, aby byl z jejich uskupení vytvořen muzejní hudební odbor. Tomuto požadavku výbor 24. května 1928 vyhověl s podmínkou, že hudební nástroje a notové materiály budou majetkem muzejního spolku. Sdružení mělo v té době 21 členů, přičemž se toto číslo postupem času obměňovalo. Ve funkci dirigenta stál nejdříve dr. Ferdinand Krammer, později ho vystřídal dr. Mašek a Antonín Lang.

Místo jejich pravidelných setkání se střídalo, od roku 1928 hráli v hotelu *U Slunce*, od roku 1932 *U Güntherů* a od roku 1934 hráli v restauraci *U Ševčíků*. Zde kvůli politické situaci a z ní plynoucího nezájmu veřejnosti o hudební představení ukončilo sdružení svou činnost 13. ledna 1940.²²⁸

Vanderecké hudební sdružení vystupovalo na různých akademiích, zábavách, přednáškách apod. Uspořádalo několik koncertů v Českém Brodě i okolních vesnicích, a to zcela zdarma. Výtěžek ze svých představení odváděli do pokladny muzejního spolku. Celková částka, kterou přispěli na rozvoj místního muzea, byla (za patnáct let své činnosti) 47 722, 50Kč.²²⁹ Mimo to přispěli svou činností k propagaci muzea nejen v Českém Brodě, ale i v blízkém okolí.²³⁰

7.5. Činnost muzejní jednoty během 2. světové války

K další změně stanov došlo 12. března 1932, kdy se opět změnil název spolku na *Okresní muzeum podlipanské, spolek pro sbírání památek a starožitností* v Českém Brodě.²³¹ Změna názvu byla následně schválena zemským úřadem v Praze.

²²⁸ BEDNAŘÍK 1962, 59

²²⁹ BEDNAŘÍK 1962, 59.

²³⁰ BEDNAŘÍK 1962, 59.

²³¹ BEDNAŘÍK 1962, 20.

V roce 1934 přijalo muzeum bronzovou bustu Jozefa Miškovského, kterou zhotovil sochař Josef Škoda k Miškovského nadcházejícím 75. narozeninám. Busta je do dnes umístěna ve vstupní hale muzea.²³²

Mezi lety 1935–1937 docházelo opětovně ke stížnostem týkajících se neplnění finančních závazků ze strany okresního úřadu, který měl ročně platit příspěvek 3 600 Kč. Své povinnosti neplnily ani některé z okolních obcí. Jen díky pravidelným ročním darům od finančních podniků či soukromníků a příspěvkům od členů bylo možné splácet dluhy a udržet rozpočet muzea v relativní rovnováze. Ke zlepšení finanční stránky došlo až mezi lety 1938–1939 a to hlavně díky částce 50 000 Kč, kterou muzeu odkázal statkář z nedalekého Štolmíře Karel Šubrt. I město dostalo nápravy, když splatilo svůj dluh ve výši 10 000 Kč a začalo vyplácet roční příspěvek na archiv ve výši 5 000 Kč. V roce 1941 splatil dluh také okresní úřad, a tak mohlo muzeum pomýšlet na dostavbu muzea.²³³

Sbírky se v tomto období nerozšiřovaly o další předměty, převážně se konzervovaly stávající artefakty. Z tohoto důvodu nebyly budovány depositáře ani se nepořizovala fotografická dokumentace, jelikož v této době ještě nebyla projevena důvěra v trvanlivost fotografického materiálu.²³⁴

S nacistickou okupací přišel příkaz na umístění česko–německých tabulek s názvem muzea, informacemi o provozní době a výši vstupného. Stejně jako okupace zasáhla Český Brod zpráva ze dne 13. srpna 1940 úmrtí předsedy spolku Jozefa Miškovského. Novým předsedou byl zvolen O. Polák.²³⁵

12. února 1941 je v pramenech zaznamenána prohlídka muzea německým vojskem, z jehož příkazu měly být do 1. března všechny zbraně znehodnoceny. Muzejní sbírka byla v tomto roce obohacena o různé předměty archeologického typu jako byly zkameněliny, mušle, minerály apod., které muzeum odkoupilo od dr. Bohumíra Slunéčka za 10 000 Kč.²³⁶

²³² SOkA Kolín. Okresní podlipanské muzeum Český Brod. Zápisy ze schůzí 1927–1944, nepag.

²³³ BEDNAŘÍK 1962, 21.

²³⁴ BEDNAŘÍK 1962, 22.

²³⁵ BEDNAŘÍK 1962, 23.

²³⁶ BEDNAŘÍK 1962, 23.

Druhá světová válka nijak zvlášť činnost muzejního spolku neovlivnila. Jednota víceméně řešila své vnitřní záležitosti jako byla např. volba nového kustoda muzea poté, co v roce 1942 zemřela kustodka Antonie Blažková. Funkci po ní převzala výborem zvolená Anna Kupcová.²³⁷ Pro zachování archivních pramenů byl archiv v roce 1943 (z obavy z případného bombardování) přestěhován do suterénu budovy. Společně s muzejními předměty byly uchráněny před nacisty zadržím. O dva roky později výbor projednal otázku zřízení finančního fondu, z kterého měla být hrazena přístavba galerie a křídlo muzejní budovy. Byl také vznesen návrh Vojtěcha Kopeckého na pravidelné vydávání vlastivědného časopisu, který se ovšem nesetkal s pozitivním ohlasem.²³⁸

První výstava v českobrodském muzeu byla instalována ve dnech 23.–30. září roku 1945. Nesla název *Výstava obecních kronik, starých písemností a slovanských krojů a* navštívilo jí celkem 4 521 návštěvníků.²³⁹ V dubnu roku 1946 se muzeum účastnilo archeologickými exponáty výstavy *Černokostelecká keramika*, která probíhala ve dnech 21.–28. dubna 1946 v Českém Brodě.²⁴⁰ O rok později tragicky zahynul předseda muzejního spolku O. Polák a nově zvoleným předsedou se stal syn Jozefa Miškovského Božetěch Miškovský.

7.6. Činnost muzejní jednoty po 2. světové válce

V roce 1948 bylo muzeum požádáno místní legionářskou jednotou o obnovu síně odboje, která musela být za okupace zrušena. Sbírky z této expozice byly zachráněny ředitelem Křivánkem, který je vrátil původním majitelům. Žádost o obnovu síně byla ovšem zamítnuta. V témže roce výbor zvažoval vydávání muzejních sborník společně s návrhem o větší propagaci muzejní práce v místních podnicích a závodech.²⁴¹ Náhlé sběry papíru, které v Českém Brodě probíhaly, ohrožovaly ve své době i historicky cenné materiály, proto muzeum začalo tyto archiválie přijímat. Uložiště tak zde našly spisy a knihy sluštické školy, a především spisy českobrodského a černokosteleckého

²³⁷ BEDNAŘÍK 1962, 23.

²³⁸ BEDNAŘÍK 1962, 24.

²³⁹ BEDNAŘÍK 1962, 25.

²⁴⁰ BEDNAŘÍK 1962, 25.

²⁴¹ BEDNAŘÍK 1962, 25.

soudu z let 1850–1896.²⁴² Archivován byl v muzeu též fond bývalého okresního úřadu do roku 1923, který byl již v desolátním stavu. Dále muzeum převzalo do své péče část patrimoniálních fondů liechtensteinských velkostatků od ministerstva zemědělství a archivy zrušených společenstev. Správcem muzea byl podán návrh na uskutečnění výstavy *Pracující v dějinách Českobrodsko*, kterou ale výbor zamítl s doporučením jí odložit na později. Zvláštní komise pro výstavní činnost poté navrhla uspořádat výstavu *Ze starého Českého Brodu*. Dále byly schváleny návrhy na výstavy: *Školství na Českobrodsku v historii*, *Církevní umění Českobrodsko*, *Zemřelí česko-brodští stavitelé, sochaři a malíři* a *Rok nové školy na Českobrodsku*.²⁴³

O spolupráci muzejní jednoty s Muzeem hlavního města Prahy dokládá výstava s nazvaná *Praha českému lidu ze září roku 1950*, kterou v Českém Brodě pražské muzeum instalovalo.²⁴⁴

Od 1. března 1950 bylo muzeum součástí veřejné správy. Muzejní spolek i nadále pomáhal muzeu v jeho činnosti, zejména obětavým sběrem materiálu, propagací či instalací výstav. V červnu téhož roku byl v Českém Brodě zřízen Okresní archiv²⁴⁵, jehož archivářem se stal dr. Karel Bednařík. Na konci srpna oznámil předseda spolku Božetěch Miškovský svou rezignaci.²⁴⁶ Co ho k tomuto rozhodnutí vedlo není z dostupných pramenů bohužel známo.

První návrh na likvidaci spolku přišel v roce 1951 z podnětu Okresního národního výboru, jež za tímto účelem ustavil muzejní subkomisi. Spolek návrh odmítl s poukazem na zákon čís. 68 Sb. z roku 1951 a vyhlášku ministerstva vnitra číslo 320–Úř. l. I. z téhož roku, podle kterých byla likvidace dobrovolná. Výbor tak čekal na rozhodnutí Svazu muzeí v Praze.²⁴⁷

V roce 1953 získalo muzeum do svých sbírek další řadu cenných předmětů v podobě archeologických předmětů a starých vyřazených pomůcek ze školních sbírek, které získaly díky osobní návštěvě školních kabinetů. Dne 11. října 1954 si spolek připomněl

²⁴² BEDNAŘÍK 1962, 26.

²⁴³ BEDNAŘÍK 1962, 27.

²⁴⁴ BEDNAŘÍK 1962, 28.

²⁴⁵ Jednalo se o první okresní archiv v Československu. In: BEDNAŘÍK 1962, 28.

²⁴⁶ BEDNAŘÍK 1962, 28.

²⁴⁷ BEDNAŘÍK 1962, 29.

60 let svého trvání. Při té příležitosti se konala velká výstava, která byla doprovázena cyklem přednášek společně s promítáním filmů a diapositivů. V tomto roce bylo ustanoveno několik odborů: fotografický, vlastivědný, historický, národopisný a hvězdářský. Svou činnost ovšem nezačaly. Od roku 1956 spolek pořádal společně s muzeem výstavy, přednášky, koncerty či různé exkurze, přičemž náklady na účinkující hradil spolek, ostatní záležitosti jako propagace akcí, zajištění místnosti, osvětlení atd. bylo hrazeno muzeem. Velkému zájmu ze strany veřejnosti se těšily zejména koncerty, které svým zasvěceným výkladem oživil hudební kritik a spisovatel profesor Jan Květ. Celkem bylo uspořádáno 47 koncertů, které navštívilo 7 068 posluchačů.²⁴⁸ Jistě se ale nejedná o definitivní počet, jelikož studenti a mládež měli vstupné zdarma.

V dopise ze dne 10. března 1962 oznámil odbor pro vnitřní věci rady Okresního národního výboru v Kolíně, že *„existence spolku v nynější době je neopodstatněná, a proto navrhuje výboru muzejního spolku, aby provedl jeho likvidaci“*.²⁴⁹ Spolek zanikl 30. dubna roku 1962, kdy byl na valné hromadě likvidován.²⁵⁰

²⁴⁸ BEDNAŘÍK 1965, 29–30.

²⁴⁹ BEDNAŘÍK 1965, 30–31.

²⁵⁰ BEDNAŘÍK 1965, 31.

8. Odbor Klubu českých turistů v Českém Brodě (1922–1948)

8.1. Vznik a historie Klubu českých turistů v Čechách

První obrodou české tělesné výchovy bylo nepochybně založení tělovýchovné organizace *Sokol*. Její účel ale spočíval hlavně v obranné funkci při případném válečném střetu.²⁵¹ *Sokol* pořádal sice i různé výlety po významných místech v Čechách, ovšem nedokázal plně zaštitit i činnost turistickou. Vzájemná spolupráce mezi Sokolem a Národní jednotou severočeskou tak dala podnět k založení zájmového sdružení *Klubu českých turistů*, který vznikl 11. června roku 1888 v Praze. Předsedou byl zvolen Vojta Náprstek, práci v klubu se moc nevěnoval a již na první valné hromadě, která se konala v lednu 1889, klub opustil. Plnění pracovních povinností v rámci klubu tak přešlo na zbylé funkcionáře Viléma Kurze a Vratislava Pasovského.²⁵²

Prvním významným počinem klubu byla na jaře roku 1889 výprava českých turistů na Světovou výstavu v Paříži. Akce měla v české společnosti velký ohlas, což dokazuje i počet účastníků výpravy, který dosáhl čísla 363. Cesta do Paříže se pro předsednictvo klubu stala velkou inspirací pro podnikání dalších akcí. A tak se KČT zaměřil na chystanou Jubilejní výstavu v roce 1891 na pražském výstavišti, kde se klub soustředil na výstavbu pavilonu turistiky. Ten byl následně přenesen na Petřín, kde byl obohacen o zrcadlové bludiště. Spolu s tím došlo k ojedinělému počínu inspirovaným pařížskou výpravou, která byla uchválena místní dominantou Eiffelovou věží, jíž se KČT rozhodl zbudovat ve zmenšeném měřítku. Aby byla rozhledna na Petříně dobře dostupná z břehu Vltavy, bylo rozhodnuto o výstavbě lanové dráhy. Petřínská rozhledna byla dokončena 2. července 1891, stavebně náročnější lanová dráha byla uvedena do provozu 20. srpna téhož roku.²⁵³

Další činnost klubu se soustředila převážně na pořádání výletních akcí. Mimo běžné procházky v tuzemsku KČT pořádal zájezdy do zahraničí. Ty se týkaly takových míst

²⁵¹ Ve své době byl z ideologického hlediska případným nepřítelem německý stát. In: *Historie KČT* [2017-05-20] <https://www.kct.cz/cms/historie-kct>.

²⁵² *Historie KČT* [2017-05-20] <https://www.kct.cz/cms/historie-kct>.

²⁵³ *Historie KČT* [2017-05-20] <https://www.kct.cz/cms/historie-kct>.

jako byly Tatry, Krakov či významných míst jako byla Dalmácie, Bosna, Černá Hora či Záhřeb, kdy výlety do těchto míst v tehdejší době představovaly manifestaci slovanské vzájemnosti. Zajímavým počinem KČT byl jistě zájezd na Island v roce 1894, který přinášel těžkosti v podobě omezené dopravy a ubytovacích podmínek, kdy na ostrov jezdila jediná loď, a to jednou za půl roku. KČT podnikal cesty nejen po celé Evropě, ale také po Africe či Americe.²⁵⁴

Zpočátku byly výletní akce omezené na pěší pohyb, postupem času ho však doplnil přesun na lyžích. První lyže do Čech byly přivezeny díky Josefu Rösslerovi Ořovským, který se zasloužil o vznik prvního *Českého SKI-klubu pražského*. Lyže se rychle šířily i díky jejich praktickému využití např. lesníky, kteří je využívali k manipulaci s dřevem. Lyžování se rychle po Čechách rychle šířilo a postupem času byly pořádány lyžařské kurzy a závody.²⁵⁵

Členská základna KČT se poměrně rychle rozrůstala. Po pěti letech fungování klubu měl KČT 1 700 členů, za dalších pět let to bylo již přes 3 000 členů. V roce 1913 bylo členem KČT téměř 5 400 osob. Od roku 1889 byly zakládány mimopražské odbory KČT. Mezi první takové odbory patřil odbor v Berouně, Jilemnici a Rychnově nad Kněžnou. Postupem času se odbory zakládaly po celém Česku, jako např. v Domažlicích, Klatovech, Kutné Hoře, Náchodě, Plzni, Sušici, Ústí nad Labem a dalších městech.²⁵⁶

Po první světové válce se začalo rozvíjet skautské i trampské hnutí společně s pobyty v horách i běžnými nedělními výlety. Cestování a turistika se staly jakýmsi ekonomickým činitelem v mnoha zemích a zároveň módní záležitostí, kterou sledovalo nespočet lidí na celém světě, a to i díky průmyslovému rozmachu, díky němuž se rozvíjel automobilismus, dopravní obslužnost a s tím i ubytovací možnosti. Lze mluvit o bouřlivé vlně rozvoje turistiky jako takové. Ačkoliv první světová válka zasáhla co do zmenšení počtu členů v KČT, se vznikem Československé republiky se klub poměrně rychle vzpamatoval a během následujících deseti let bylo členem v různých odborech KČT na 60 000 osob. Přesto, že lze KČT považovat za největší turistický spolek

²⁵⁴ *Historie KČT* [2017-05-22] <https://www.kct.cz/cms/historie-kct>.

²⁵⁵ *Historie KČT* [2017-05-22] <https://www.kct.cz/cms/historie-kct>.

²⁵⁶ *Historie KČT* [2017-05-20] <https://www.kct.cz/cms/historie-kct>.

v Československu, existovaly vedle něj i další jako byla např. Československá obec turistická v Praze, Pohorská jednota Radhošť či Svaz dělnických turistů v Praze.²⁵⁷

Se vznikem ČSR bylo třeba přistoupit k organizačním změnám uvnitř KČT, jelikož k Čechám, Moravě a Slezsku ještě Slovensko a Podkarpatská Rus. Místo přívlastku český se tak začalo užívat přívlastku československý, kdy se ke spolku přidali slovenští turisté. Se sloučením bylo nutné provést reorganizaci struktury žup a sjednotit značení turistických tras. KČT se dále podílel na vzniku *Asociace slovenských turistických družstev*, která sdružovala organizace československé, polské, jihoslovenské a bulharské. Úkolem této asociace bylo sblížovat prostřednictvím turistiky slovanské národy. V Československu se činnost asociace projevila v řešení pohraničních styků mezi Československou republikou a Polskem, kde došlo k dohodě o překročení hranic bez pasu, pouze na průkaz členské legitimace KČT.²⁵⁸ V poválečné době docházelo ke stále většímu rozvoji lyžování, což bylo zapříčiněno lepším přístupem do českých hor v pohraničí. Zimní turistiku doplnila turistika letní v podobě vodáctví, které je spojeno opět s osobou Josefa Rösslera-Ořovského. Byl ustanoven Kroužek vodních turistů při KČT, který si v roce 1926 zbudoval vlastní loděnici v Braníku. Členové kroužku poté pořádali různé vodní závody a setkání. Další činností, která byla spojena s turistikou, bylo horolezectví, které se začalo rozvíjet se zpřístupněním Vysokých Tater. V roce 1924 vznikl tatranský klub *James* a později v Tatrách docházelo k nejrůznějším výcvikům a kondičním táborem. Turistický ruch byl zaznamenán také na kolech, který se soustřeďoval především do větších měst. Rozmach automobilového průmyslu měl za následek vznik motoristických kroužků. Rozkvět zažívala též krasová turistika, která se zpočátku zaměřovala převážně na Moravský kras, postupně pak i na slovenské jeskyně. Roku 1921 došlo k objevu Demänovských jaskýň na Slovensku, kde se KČT postaral o jejich zpřístupnění. Spolu se všemi výše zmíněnými aktivitami byl zřejmý i zvýšený zájem o ochranu přírody a chápání ekologických problémů. Podporu ze strany KČT získaly i snahy o zřizování přírodních rezervací a národních parků. Samotný klub zřídil přírodní rezervaci např. v Zádielské dolině na Slovensku či v lesním komplexu u Bezdězu.²⁵⁹

²⁵⁷ *Historie KČT* [2017-05-22] <https://www.kct.cz/cms/historie-kct>.

²⁵⁸ Tato dohoda tak umožnila spoustě vojákům emigrovat před druhou světovou válkou. In: *Historie KČT* [2017-05-22] <https://www.kct.cz/cms/historie-kct>.

²⁵⁹ *Historie KČT* [2017-05-22] <https://www.kct.cz/cms/historie-kct>.

Od roku 1932 byl zvýšen důraz na mládež, na kterou se KČT více zaměřil a začal pro ni spolu se skauty pořádat mimo turistiku činnost také nejrůznější akce jako byly letní tábory, čtení map, kurzy první pomoci, orientace v přírodě, ale také výchova k obraně země v době, kdy již existovala hrozba další války.²⁶⁰

Mnichovskou dohodou z roku 1938 přišel KČT o jedny z nejkrásnějších hor a krajů v pohraničí, čímž byla silně omezena jak horská turistika, tak činnost výletní a lyžařská. Německou okupací Československa přišel KČT o spojení se Slovenskem a Podkarpatskou Rusí, s kterými po dvacet let spolupracoval. I přes nepříznivou situaci v Čechách KČT i nadále fungoval, byť byla jeho činnost značně omezená. Práce KČT se soustředila zejména na změny ve značení tras, objevování nových turisticky zajímavých míst, stavby nových chat, údržbu hradů či vydávání turistických map a průvodců. V době druhé světové války se KČT stal útočištěm členů *Sokola* a *Junáka* a zůstal tak jedním z mála ohnisek národního života. Po skončení války se klub s chutí pustil do nové práce, která byla ovšem záhy znovu potlačena po nástupu komunistického režimu.²⁶¹

8.2. Historie Odboru Klubu českých turistů v Českém Brodě

Odbor Klubu českých turistů v Českém Brodě vznikl v roce 1893.²⁶² Prvním předsedou byl ředitel Okresní záložny hospodářské v Českém Brodě Jaroslav Morstadt. Zpočátku nebyl ze strany občanů o činnost spolku příliš velký zájem, což dokazuje počet členů spolku, který čítal pouhých 20 členů. Odboru se krom pár menších výletů nedařilo plně rozvíjet činnost spolku, a tak postupem času počet členů klesl na číslo 6, což vyústilo v jeho rozpuštění. Před rozpuštěním spolku byl předsedou ředitel hospodářské školy Ladislav Jozek. Mezi zakladatele prvotního spolku patřil mimo jiné Ladislav Čaban, který se později stal členem ústředí KČT a který se posléze stal členem nově vzniklého spolku, jehož byl knihovníkem ještě v roce 1947.²⁶³

Nový spolek *Klubu českých turistů v Českém Brodě* vznikl z iniciativy Božetěcha Miškovského v roce 1923. Toho roku se 6. března konala ustavující

²⁶⁰ *Historie KČT* [2017-05-22] <https://www.kct.cz/cms/historie-kct>.

²⁶¹ *Historie KČT* [2017-05-22] <https://www.kct.cz/cms/historie-kct>.

²⁶² SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1923–1929, nepag.

²⁶³ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1923–1929, nepag.

schůze, jíž se zúčastnilo 24 členů včetně jednatele KČT v Praze profesora dr. Kropáčka. Na schůzi byly odhlasované stanovy, které byly následně zaslány Zemské politické správě v Praze. Ta je 13. března 1923 schválila. Členy spolku byli především úředníci, učitelé, profesori gymnázia, advokáti a obchodníci.²⁶⁴

První výborová schůze se konala 18. dubna roku 1923. Předsedou byl zvolen advokátní koncipient dr. Bohumír Slunéčko. Ten setrval ve funkci předsedy téměř až do konce fungování spolku. Na schůzi byly projednány otázky přijímání dorostu, pronájmu klubové místnosti, jíž byla zvolená restaurace *U Ševčíků*. Dále se projednávaly objednávky turistických časopisů či možnosti poskytování slev na autobusových tratích. Samozřejmostí bylo také plánování výletů, které se měly uskutečnit v nejbližší době.²⁶⁵

Pravidelné schůze výboru se měly konat každou středu v měsíci, postupem času se od pravidelnosti upustilo. V roce 1928 bylo výborem usneseno konání členských schůzí, kde mělo docházet k bližšímu seznámení členů, kteří by si zde mohli sdělovat dojmy a zážitky z podniknutých výletů.²⁶⁶

Odbor měl přibližně 100 členů, ovšem průměrná účast na řádných valných hromadách byla okolo 20 členů. Výbor, který měl na starosti hlavní pracovní povinnosti spolku, byl jen zřídka obměňován, a tak byla jeho činnost poměrně bezproblémová.²⁶⁷

Nejpočetnější byl výbor v letech 1928-1936, nejméně členů pak měl v době okupace, kdy počet klesl téměř o polovinu. Špatné hospodářské poměry a centralistické snahy v ústředí, které vedly k omezení práv odborů, vedlo v roce 1932 k tomu, že došlo k centrální změně stanov.²⁶⁸ K dalším změnám stanov došlo v roce 1939, které byly ovlivněny novými státoprávními poměry, které přinesla okupace Československa nacisty. Povinností bylo odstranit nápisy na turistických orientačních tabulkách, které již neodpovídaly státoprávnímu uspořádání. V Českém Brodě a jeho okolí byly

²⁶⁴ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1923–1929, nepag.

²⁶⁵ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1923–1929, nepag.

²⁶⁶ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1923–1929, nepag.

²⁶⁷ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1923–1929, nepag.

²⁶⁸ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1928–1938, nepag.

postupně odstraňovány mapy a tabule. Skutečnost, že chce odbor i nadále vykonávat svou činnost, bylo zapotřebí ohlásit okresnímu úřadu.²⁶⁹

Dne 31. března 1941 se konalo zasedání valné hromady, na které došlo ke sloučení Odboru KČT a *Klubu přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí v Českém Brodě*, včetně jeho jmění a členů. Po organizační stránce byl Odbor KČT v Českém Brodě začleněn do *Středolabské župy*, jež byla založena 23. října 1923. Tato župa sdružovala odbory KČT a později i KČT v Kolíně, Nymburce, Čáslavi, Kutné Hoře, Poděbradech, Lysé nad Labem, Kouřimi, Městci Králové a Zásmukách. Sídlem župy byl z důvodu dobré dopravní dostupnosti zvolen Kolín. Nejvyšším orgánem KČT i pozdějšího KČT byl Ústřední výbor, který sídlil v Praze.²⁷⁰

V roce 1945 nově vznikaly v Čechách národní tělovýchovné výbory, pod které měla být sloučena místní tělovýchova. To se týkalo také zdejšího odboru KČT, který tuto otázku sjednocení projednával v roce 1945. Jelikož se tělovýchovné spolky včetně KČT ke sloučení zrovna dvakrát neměly, což dokazuje i věta z výborové schůze konané 1. června 1946, kdy „*dle informací u Ústředí, je nová spolupráce odborů ve sloučených tělovýchovných organizacích, ne však splynutí a tím ztráta samostatnosti*“²⁷¹, navázal KČT s výbory opatrnou spoluprací. Druhý návrh o sjednocení tělovýchovy přišel v roce 1948. KČT měl být připojen k tělovýchovné jednotě Sokol. Za tímto účelem vznikl akční výbor KČT, nicméně v Českém Brodě takový výbor ustaven nebyl.²⁷²

Na valné hromadě, konané v roce 1948, oznámil dr. B. Slunéčko a dr. V. Markl, že odstupují z výboru. Následně byl zvolen výbor nový. V tomto roce měl odbor celkem 81 členů. Za předsedu byl zvolen učitel Alois Dlouhý, který byl dlouholetým členem odboru. 31. března 1948 se v místní sokolovně uskutečnila *schůze Akčního výboru Sokol Český Brod, Místního akčního výboru, Dělnické tělocvičné jednoty, Sportovního klubu, Svazu české mládeže a Odboru KČT* za účelem sjednocení tělovýchovy. Odbor KČT sloučení pod jednu organizační složku nepodporoval, a tak se 14. dubna 1948

²⁶⁹ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1928–1938, nepag.

²⁷⁰ MIŠKOVSKÁ 2004, 2.

²⁷¹ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1938–1948, nepag.

²⁷² SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1938–1948, nepag.

konala poslední výborová schůze KČT. Úředně byl pak odbor zrušen 16. května 1950.²⁷³

8.3. Činnost Odboru Klubu českých turistů v Českém Brodě

7.3.1. Vnější činnost Odboru

Činnost KČT, jež byla zakotvena ve stanovách klubu, byla svou náplní velmi široká a bohatá. Odbor KČT v Českém Brodě ovšem neměl takové možnosti, aby plně veškerou činnost vykonával. Problémem byl především nedostatek turisticky zajímavých míst, jež by lákaly svou atraktivitou turisty z celé republiky. Za místa, jež stála za navštívení, byly určeny Lipany, radiová vysílačka v Liblicích a Dolánky, jak se můžeme dočíst ve vyjádření výboru z roku 1931.²⁷⁴

Místní odbor se tak více zaměřil na vydávání propagačních turistických materiálů a značení turistických tras v Českém Brodě a okolí. V polovině 30. let vydal odbor pohlednici, kterou nazvali *Stará bašta*, na níž byly vyobrazeny pozůstatky opevnění Českého Brodu. Roku 1936 byla vydána publikace s názvem *Český Brod (přívodce po městě a okolí)*²⁷⁵, jejíž autorem byl ředitel místních měšťanských škol Josef Křivánek. Jako upomínkový předmět byl turistům prodáván štítek s vyobrazením lipanské mohyly. Na nádraží byly umístěny fotografie čtvrtí Českého Brodu společně s mapou okresu a plánu města, které měly sloužit návštěvníkům města k informativním účelům. Pro sázavské obce jako jsou Chocerady, Stříbrná Skalice a dále Kostelci nad Černými lesy věnovali členové odboru mapu Posázaví, kterou zpracoval Josef Bělohlav.

Postupem času začalo přibývat značených turistických cest. Českobrodský odbor si vzal na starost vyznačení cesty z Českého Brodu přes Zahrady až do Jevan a další trasu pak z Českého Brodu do Lipan. Na označení těchto, ale i dalších cest, spolupracoval společně s odbory z Kouřimi a Kostelce nad Černými lesy. Dychtivým členem, jenž cesty značkoval v prvním desetiletí fungování odboru, byl Otto Schilhabel, který také navrhoval zřídit pamětní knihu odboru. Společně se značením cest byly na určitá místa umístěny orientační tabulky. Co se týče samotné propagace turistiky, velmi dobře

²⁷³ MIŠKOVSKÁ 2004, 3.

²⁷⁴ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1928–1938, nepag.

²⁷⁵ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1928–1938, nepag.

k tomu posloužily místní noviny *Naše hlasy*, *Nezávislost* a *Podlipanský kraj*, ve kterých vycházely zprávy z dění v odboru.²⁷⁶

8.3.2. Vnitřní činnost Odboru

Vnitřní činnost spolku spočívala ve shromažďování turistických průvodců a map pro své členy, které odbor získával nákupem, výměnou či darem, a tak jejich množství poměrně rychle narůstalo. Odbor odebíral i turistické časopisy, jako byl *Turistický obzor* či *Časopis turistů*, které kolovaly mezi členy a následně byly uloženy do turistické klubovny.²⁷⁷ Odbor pro své členy pořádal také výlety, ať už půldenní, jednodenní či vícedenní. Při plánování spolek spolupracoval s dalšími sousedními kluby, což pomohlo k navazování nových kontaktů. Na tomto lze také reflektovat fungující vztahy napříč odbory KČT v českobrodském regionu. V počátku své působnosti byl také odborem zřízen lyžařsko-sáňkařský kroužek, o který ovšem nebyl příliš velký zájem.²⁷⁸

Ze zápisů z valných hromad lze dále vyčíst malý zájem o hromadné výlety, které členové podnikali spíše individuálně. Pro členy se odbor snažil vyjednat slevy na jízděném, a dokonce i v restauračních zařízeních. Značnou pozornost věnoval odbor turistickým noclehárnám, jak je možné vyčíst z výborových schůzí a valných hromad. Jednu takovou menší noclehárnu o pár lůžkách českobrodský odbor provozoval od roku 1924 v místní škole. V provozu ovšem byla pouze o prázdninách. V červnu roku 1926 se v Českém Brodě konala menší školní výstava s turistickou tematikou, která měla přilákat větší zájem obyvatel o turistiku. O výstavu se zasloužil Otto Schilhabel, který za tímto účelem zajistil zapůjčení exponátů z Ústředí KČT v Praze.²⁷⁹ Z pořádání výstavy lze vyvodit, že od založení českobrodského odboru KČT občasně neprojevíli o turistiku větší zájem. V rámci zvýšení zájmu o turistiku začal odbor v roce 1927 spolupracovat s Místním osvětovým sborem v Českém Brodě, se kterým se podílel na pořádání přednášek s cestopisným námětem. Spolupráci odbor navázal i s místními skauty.²⁸⁰

²⁷⁶ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1928–1938, nepag.

²⁷⁷ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1928–1938, nepag.

²⁷⁸ MIŠKOVSKÁ 2004, 4.

²⁷⁹ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1923–1929, nepag.

²⁸⁰ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1923–1929, nepag.

Za svou existenci odbor podnikl několik akcí, z nichž největší byl záměr vytvořit turistickou stezku do Dolánek²⁸¹ a dále získat věž tvrze v Tuchorazi, která leží na samotném začátku vstupu do doláneckých lesů. V prvním případě se měla vybudovat stezka vedoucí severovýchodní straní nad Podvineckým rybníkem, avšak vysoké náklady a překážky ze stran majitelů pozemků zabránily tuto stezku zbudovat. Odbor ovšem zůstal u udržování původní cesty, kterou značil a společně s majiteli pozemků se staral o mostky vedoucí přes Šemberu a dále se staral o přístup do lesů.²⁸²

Cesta ke získání tvrze byla však časově náročnější. Tvrz vlastnilo od roku 1923 Družstvo zemědělských zaměstnanců, kterému připadla z první pozemkové reformy. Od roku 1925 se tvrz snažil odbor získat do své správy nebo alespoň do vlastnictví. O pět let později se šance na koupi tvrze zvýšily, nicméně stále probíhala kupní jednání.²⁸³ Při jednání v roce 1932 bylo ústředí KČT doporučeno, aby se ve věci koupě tvrze obrátilo na Státní pozemkový úřad, který měl v plánu provést přiděl liechtensteinských lesů a aby ústředí zažádalo o bezúplatné přidělení tvrze včetně podpory na její udržování. Návrh bohužel neprošel a opětovně se jím začali zabývat někteří členové odboru na konci roku 1945. S ohledem na to, že bylo povinností vlastníka věž udržovat a zpřístupnit turistům, což nebylo v dané době v možnostech odboru, bylo od tohoto záměru upuštěno.²⁸⁴

V době okupace činnost odboru ustala. Cílem však bylo setrvat do doby, než bude situace příznivější. V průběhu druhé světové války zaznamenal odbor značnou ztrátu z řad svých členů, kteří se stali obětmi rasové perzekuce či byli vězněni za působení v odboji.²⁸⁵

Materiální stránka odboru nebyla zanedbatelná, a to i díky některým členům, kteří měli patřičný vliv na některé československé finanční ústavy. Tyto ústavy pak neměly problém pravidelně přispívat do pokladny odboru, což mu umožnilo vynaložit určité

²⁸¹ Lesy, které patřily městu a které navazovaly na Černokostecko a Jevansko. Místo, které bylo a v současné době stále je, pro svou malebnost oblíbeným místem vycházek místních občanů. Dolánky jsou také východiskem do dalších rekreačních oblastí jako jsou Jevany či Voděradské Bučiny.

²⁸² SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1923–1929, nepag.

²⁸³ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1923–1929, nepag.

²⁸⁴ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1938–1948, nepag.

²⁸⁵ SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1938–1948, nepag.

finanční prostředky k zapůjčení pomůcek k přednáškám či poskytnout příspěvek na stavby turistických chat KČT, apod.²⁸⁶

²⁸⁶ MIŠKOVSKÁ 2004, 6.

9. Klub amatérské fotografie pro Český Brod a okolí (1930–1941)

Klub amatérské fotografie pro Český Brod a okolí byl ustanoven 19. ledna 1930.²⁸⁷ Na valné hromadě, konané týž den v hotelu U krále Jiřího, bylo přítomno 24 členů. Schůzi zahájil profesor V. Pergner, který promluvil o významu Klubu a nastínil směrnice jeho činnosti. Následně byl jednohlasně prohlášen za předsedu spolku. Na programu valné hromady bylo především přečtení a následné odhlasování stanov. Proběhly též volby do výboru, mezi kterými byli především učitelé, živnostníci a úředníci. Zakládající členský příspěvek činil 300 korun. Pravidelný roční příspěvek byl stanoven na 20 korun ročně. Určitou solidárnost lze spatřit při stanovení příspěvků činným členům dle toho, zda pochází z Českého Brodu či z venkova. Pro místní byl stanoven příspěvek jednou za čtvrt roku ve výši 10 korun. Venkovští členové pak hradili 30 korun ročně, tedy o 10 korun méně než místní členové za rok. Aby byly příspěvky včas řádně placeny, bylo stanoveno, že budou placeny nejméně čtvrt roku předem. Výboru bylo valnou hromadou umožněno rozhodovat o přijetí studujících členů a také o stanovení příspěvku, jež měli hradit. Rozhodnutí o přijetí bylo následně předloženo valné hromadě ke schválení. 21. ledna 1930 byla podána žádost o povolení zahájení činnosti klubu Zemskému úřadu v Praze. Pravidelné schůze klubu byly stanoveny vždy na úterý, které následovalo po prvním dni měsíce a každého patnáctého dne v měsíci. Schůze se konaly v místním hostinci *U Žáku*.²⁸⁸

Na schůzi byla probrána i otázka zřízení temné komory. Klub ovšem neměl dostatečné množství finančních prostředků na zřízení komory a nebylo ani známo, kde by mohl nějakou místnost získat. Jeden z členů výboru, drogistka pan Vostruha, nabídl, že komoru zřídí. Komora byla vybavena příslušným zařízením potřebným k vyvolávání fotografií a byla klubu propůjčena. Výbor byl zřízením komory nadšen a pravidelně hradil příslušné výlohy spojené s jejím užíváním. Výbor si dále kladl za úkol vyjednat s místními obchodníky²⁸⁹, kteří byli sami členy kluby, lepší cenové podmínky pro nákup fotografických potřeb v rámci členů klubu.

²⁸⁷ SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí. Zápisy ze schůzí 1930–1941, 1.

²⁸⁸ SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí. Zápisy ze schůzí 1930–1941, 5.

²⁸⁹ Klub jednal s panem Vostruhou a panem Preisem. Ti nezávazně přistoupili na slevu ve výši 5 % na chemikálie, 10 % na materiál a papíry. In: SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český

Z další výborové schůze, konané 2. března 1930, se lze dočíst, že temné komory byly již dvě, a to i u pana Preise. Obě komory byly klubu pronajmuty. Výši nájemného, včetně spotřeby energií, měli určit pan Preis a pan Vostruha. Klub měl zájem hradit pánům také činžovní daň. Každá z komor byla vybavena potřebným příslušenstvím. Komora u pana Preise byla klubu přístupná po celý týden kromě neděle, u pana Vostruhy byla pak přístupná od úterý do soboty. Od 2. března 1930 zahájil klub kurz pro začátečníky, který vedl předseda klubu V. Pergner.²⁹⁰

V dubnu 1930 čítal klub 32 členů, z toho 24 místních a 8 venkovských. Výše jmění klubu v tuto dobu byla 1 050 korun. Do temné komory byl nově přikoupen rastr. Členové klubu navrhovali evidovat každé užití komory do sešitu a bylo tak snadné stanovit spotřebu energií na chod komory. Instruktorem klubu byl zvolen učitel Třeštík, který oplýval cennými zkušenostmi z oboru fotografie.²⁹¹

Pro potřeby fotografování klub podnikal různé procházky či výlety, které členům doporučoval sám výbor. V rámci výletů klub spolupracoval s Odborem KČT v Českém Brodě. Za klub amatérské fotografie jednal pan Vostruha, který byl zároveň členem výboru odboru KČT. Členům se dostávalo také doporučení o návštěvě různých výstav, které byly pořádány fotokluby v okolí, jako byla např. výstava v Kolíně v roce 1930, na níž upozornil pan Třeštík.²⁹²

Spolupráce klubu amatérské fotografie s místním muzeem dokládá zápis ze schůze klubu ze dne 6. května 1930.²⁹³ Muzeum požádalo o věnování příležitostných snímků, které budou mít historickou cenu a které budou zachycovat místní významné události či památky včetně památek z nejbližšího okolí. Požadavku členové fotoklubu vyhověli a slíbili muzeu spolupráci, která byla usnadněna i díky V. Pergnerovi, který byl členem výboru muzea, a tak byl zvolen zástupcem fotoklubu pro jednání s muzeem. V. Pergner dále kontroloval kvalitu snímků, které měly být vhodně upraveny a umístěny

Brod a okolí. Zápisy ze schůzí 1930–1941, 2.

²⁹⁰ SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí. Zápisy ze schůzí 1930–1941, 4.

²⁹¹ SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí. Zápisy ze schůzí 1930–1941, 5.

²⁹² SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí. Zápisy ze schůzí 1930–1941, 6.

²⁹³ SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí. Zápisy ze schůzí 1930–1941, 6–7.

nejdříve v rámech, později v albech. Pořízením snímků byli pověřeni především venkovští učitelé, kteří dobře znali místní poměry a historii kraje. Klub také pořádal fotografické kurzy pro osvojení nejrůznějších technik. Jedním z témat tohoto kurzu bylo např. fotografování květů v přírodě s doporučením, jak při tomto fotografování vhodně používat fotoaparát. Ze zápisů klubu se lze dočíst, že se někteří členové účastnili slavnostního osvětlení v Praze v roce 1928, načež byli tito členové požádáni o předání zkušeností ostatním členům klubu.²⁹⁴ Na schůzích bylo členům opakovaně doporučováno navštěvovat výstavy, obzvláště ty, které se měly konat v blízkém okolí.

První podnět o samostatné výstavě klubu padl na schůzi dne 3. června 1930. Ta se měla uskutečnit během následujícího roku. Členové klubu byly vyzváni ke snaze pořídit pár fotografií, které by byly vystaveny. Z návrhu pana Dolejšího bylo jednáno o pořízení některého z odborných časopisů věnující se fotografování, který by členům posloužil jak po stránce výukové, tak po stránce inspirativní. Předseda Pergner klubu slíbil přinést na ukázkou časopis *Obzor*, na základě čehož by došlo ke zvážení předplatného.²⁹⁵ V témže roce měl klub celkem 43 členů.²⁹⁶

Při další schůzi fotoklubu, jež se uskutečnila v říjnu roku 1930, proběhla opět jednání týkající se případné výstavy, kterou ovšem předseda klubu považoval za unáhlenou akci a vyslovil se pro její odklad tak, aby mohli svá díla vystavit všichni členové klubu. Ačkoliv byl o výstavu zájem ze strany předsedy, pro její konání na schůzi nikdo nehlasoval. Pan Procházka navrhl nejdříve projednat některé otázky týkající se formátu fotografií a jejich úpravy. Bylo třeba též zařídit výstavní prostory.²⁹⁷

Z iniciativy pana Hory byl projednán návrh o konání klubových schůzí, které se měly konat i v temných komorách s praktickými ukázkami. Z technických znalostí byl projeven zájem o bližší poznání tónování fotografie, což v dané době nebylo dle informací ze schůzí všeobecně přijímáno, a navíc si tato metoda vyžadovala dobré technické příslušenství. Z dalších podnětů ke zdokonalování se stojí za zmínku snaha

²⁹⁴ SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí. Zápisy ze schůzí 1930–1941, 7.

²⁹⁵ SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí. Zápisy ze schůzí 1930–1941, 8.

²⁹⁶ SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí. Zápisy ze schůzí 1930–1941, 9.

²⁹⁷ SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí. Zápisy ze schůzí 1930–1941, 9.

o vzdělávací přednášky z dějin fotografie, kterou navrhl p. Peuert a sám se uvolil k příležitostnému referování.²⁹⁸

1. března 1931 proběhly volby, kdy byl zachováno staré vedení jen s malou změnou ve funkci místopředsedy, kterou od té doby zastával pan Dolejší. Bylo znovu usneseno, že se bude uspořádána výstava při příležitosti otevření nové budovy měšťanských škol a každý z členů klubu měl pro výstavu pořídit alespoň dvě dobré fotografie.

O osudu výstavy nejsou bohužel dochovány žádné zprávy, jelikož se klub na sedm let odmlčel a další schůze se konala až v dubnu roku 1938. Na této schůzi byl ustanoven nový klub, jehož předsedou se stal Alois Dlouhý. Nově zvolený klub měl fungovat v těsné spolupráci s Odborem KČT v Českém Brodě. K činnosti byli přizváni též členové klubu z let 1930–1932. Byla obnovena spolupráce s panem Vostruhou ohledně zapůjčení temných komor včetně příslušenství. Funkci instruktora zastoupil namísto učitele Třeštíka, který funkci nemohl vykonávat ze zdravotních důvodů, sám předseda Alois Dlouhý. Ten zároveň klubu navrhl spojovat praktická cvičení s turistickými výlety pořádanými Odborem KČT.²⁹⁹

Poslední zpráva o činnosti klubu pochází z 13. března 1941. Bohužel o klub byl již téměř nulový zájem, a tak se valná schůze svolaná do restaurace *U Ševčíků* za přítomnosti Karla Hory, Jiřího Petra, Václava Markla a Václava Kolenského zabývala jednáním o zániku fotoklubu, který měl plně splynout s Odborem KČT v Českém Brodě. Zbytek klubového jmění byl převeden Odboru KČT a samotný Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí v Českém Brodě tak 13. března 1941 fakticky zanikl.³⁰⁰

²⁹⁸ SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí. Zápisy ze schůzí 1930–1941, 9–10.

²⁹⁹ SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí. Zápisy ze schůzí 1930–1941, 14.

³⁰⁰ SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí. Zápisy ze schůzí 1930–1941, 15.

10. Okrášlovací spolek pro Český Brod a okolí (1894–1929)

Okrášlovací spolky vznikaly na různých místech v Čechách. Jejich hlavní činností bylo osazování a zalesňování holých míst uvnitř svého působíště, ale i v jeho okolí. Zřizovaly a udržovaly cesty spolu se stromořadími, o které se pečlivě staraly. V jejich zájmu bylo též starost o vyhledávaná místa, zejména o vyhlídky apod. V roce 1904 byl založen profesorem dr. Jarníkem Svaz českých okrášlovacích spolků v království českém.³⁰¹

Dne 28. února roku 1894 byla Jozefem Miškovským svolána schůze za účelem založení *Okrášlovacího spolku pro Český Brod a okolí*. J. Miškovský se v úvodu schůze chopil slova a pronesl řeč o významu nově zakládaného spolku a jeho činnosti. Účelem spolku dle stanov bylo „*zakládání sadů a péče o jejich udržování v městě Český Brod a jeho okolí, dále péče o okrášlení a úhlednost veřejných míst.*“³⁰² Za předsedu spolku byl zvolen pan Voldan, který byl dle Miškovského slov „*pro všechno dobré zaujatý*“.³⁰³ Členský příspěvek byl stanoven na 1 zlatý ročně.

Spolek se ihned pustil do práce. Za svůj první počín si spolek uložil zřídit chodník vedoucí ke hřbitovu a stromořadí na Malechově. V dalších městských částí se chystal vysadit stromoví. Sazení stromů se týkalo také cest vedoucích do přilehlých obcí v okolí jako např. Nová Ves či Přistoupim i přímo vně těchto obcí. Ve zprávách ze schůzí spolku jsou dochovány informace o spolupráci s okolními obcemi, kterým bylo spolkem doporučeno vysazovat nové stromy a křoviny. V prvních dvou letech fungování spolek vysázel několik stromoví a křovin, o které se následně důkladně staral a ošetřoval.³⁰⁴ Občas však docházelo k jejich krádeži, což se snažil spolek řešit vypsáním odměny na dopadení pachatele. Z dnešního pohledu se tato skutečnost zdá být úsměvná, nicméně lze na tomto příkladu ukázat, jak svou práci členové spolku brali vážně.

³⁰¹ OTTO 2000, 894.

³⁰² SOkA Kolín. Spolek okrášlovací v Českém Brodě. Zápisy ze schůzí 1894–1929, 4.

³⁰³ SOkA Kolín. Spolek okrášlovací v Českém Brodě. Zápisy ze schůzí 1894–1929, 2.

³⁰⁴ SOkA Kolín. Spolek okrášlovací v Českém Brodě. Zápisy ze schůzí 1894–1929, nepag.

Ne vždy se spolku podařilo své plány zrealizovat, jako byla např. snaha o zřízení Palackého háje na Vanderkách nebo zbudování širšího náspu vedoucího od místního cukrovaru do Liblic, jež měl být osázen stromy a jež by navázal na cestu ze středu města od kostela sv. Gotharda.

První podnět k otázce zřízení městského parku přišel v květnu roku 1903. Na schůzi bylo panem Půlpánem doporučeno, aby se již nyní výbor začal zabývat otázkou úpravy louky u pivovaru, která měla v dohledné době přijít do vlastnictví města výměnou za vinici pana Kubáta. Zároveň probíhala regulace potoka Šembery, jež protékal (a stále protéká) v bezprostřední blízkosti českobrodského pivovaru. Na zřízení parku bylo zapotřebí mít dostatek financí, spolek se tak snažil našetřit alespoň nějaký obnos.³⁰⁵

V červenci roku 1902 bylo v pokladně spolku 2053, 68 Kč.³⁰⁶ Počítalo se ovšem ještě s příspěvkem od místních peněžních ústavů a města. Spolek také vysazoval nejrůznější ovocné stromy, ze kterých šel zisk zpět do spolkové pokladny. Postupem času se začaly vysazovat stromy a keře, které časem vytvořily rozsáhlý park³⁰⁷, který se stal odpočinkovým místem pro místní obyvatele a tuto funkci plní dodnes. Park je stále vyhledáván napříč generacemi, které si sem chodí odpočinout nebo zasportovat. V roce 1909 spolek projednával návrh na oplocení parku, respektive náklady s tím spojené. V podstatě po celé působení spolku byl jedním z hlavních témat právě park a jeho údržba.

Další zájem měl spolek na zřízení obecního sadu. Tyto dva vytyčené cíle vyžadovaly velké finanční prostředky, proto spolek v dalších letech nepodnikal větší akce a zdárně se staral o dosavadní městskou zeleň a stávající sady. Pravidelně vybíral členské příspěvky, které byly ukládány do pokladny.³⁰⁸

V roce 1904 bylo ze zásluhy *Okrášlovacího spolku* zřízeno hřiště, které bylo využíváno převážně mládeží, v některých dnech pak sloužilo hráčům kopané. Spolek se

³⁰⁵ SOkA Kolín. Spolek okrášlovací v Českém Brodě. Zápisy ze schůzí 1894–1929, nepag.

³⁰⁶ SOkA Kolín. Spolek okrášlovací v Českém Brodě. Zápisy ze schůzí 1894–1929, nepag.

³⁰⁷ Spolek měl zájem o zřízení ještě jednoho parku tzv. „Na Vanderkách“, kde považoval pozemky nevhodné k zástavbě, ovšem i přes veškerá jednání se toto nepodařilo uskutečnit. In: SOkA Kolín. Spolek okrášlovací v Českém Brodě. Zápisy ze schůzí 1894–1929, nepag.

³⁰⁸ SOkA Kolín. Spolek okrášlovací v Českém Brodě. Zápisy ze schůzí 1894–1929, nepag.

dále zabýval otázkou týkající se zřízení sadu, ovšem z jednání mezi výborem spolku a zástupci města v tomto roce nepřinesla žádný výsledek.

V příštím roce měl spolek na programu péči o dosud vysázené stromy, v případě jejich poškození je nahradit novými a zdravými stromy. Spolek měl značný vliv na okolní obce, které na jeho popud vysazovaly stromořadí, která lemovala silnice spojující danou obec s Českým Brodem. Výbor usilovně pracoval na tom, aby se k vysazování stromořadí přidalo co nejvíce obcí tak, aby cesta z Českého Brodu do Úval byla stromořadím poseta. Pro uvědomění si významu pěstování zeleně bylo zejména mládeži rozdáno na 300 brožur s názvem *Sázejme, pěstujme a chraňme stromy*.³⁰⁹ Významu nabýval též samotný spolek, kdy v roce 1906 měl celkem 117 členů.

Roku 1908 byl předložen návrh na zřízení letních lázní, což si ovšem vyžadovalo další jednání se zastupitelstvem. K jednání byl určen J. Miškovský, podobně jako u ostatních návrhů, jelikož zároveň působil v městské radě.³¹⁰

Po vypuknutí první světové války v roce 1914 spolek dále pracoval na svých plánech. Pro místní odbor Červeného kříže, který ve městě zřídil vojenskou nemocnici, spolek zakoupil jedno lůžko. V témže roce byl schválen návrh na zbudování lávky přes potok Šembera. Zajímavostí jsou opuštěné hroby, o které spolek pečoval a pro něž zajišťoval okrasné květiny. Svou činnost se spolek snažil propagovat mezi veřejností se zvláštním zřetelem na děti, tedy na budoucí generaci, která by měla v činnosti nadále pokračovat. V roce 1922 byl spolek požádán kolínským odborem turistů o součinnost při zakládání odboru turistů v Českém Brodě. Spolupráce mezi spolky neprobíhala tedy jen na místní úrovni³¹¹, ale také v regionálním měřítku.

V letech 1926–1928 spolek vysázel další nová stromová ve městě, ať již ovocné či okrasné. Zhotovil též několik laviček, které byly umístěny v parku či ve Štolmířském

³⁰⁹ SOkA Kolín. Spolek okrášlovací v Českém Brodě. Zápisy ze schůzí 1894–1929, nepag.

³¹⁰ SOkA Kolín. Spolek okrášlovací v Českém Brodě. Zápisy ze schůzí 1894–1929, nepag.

³¹¹ Běžná byla např. účast členů odboru KČT v Českém Brodě na valných hromadách Okrášlovacího spolku. Navzájem si oznamovali termíny svých schůzí tak, aby se jich mohli účastnit delegáti z obou spolků.

hají. Ačkoliv měl spolek na začátku 20. století poměrně slušný počet členů, zpráva z roku 1927 již zmiňuje pouze 40 členů.³¹²

Vesměs se práce spolku soustředila na osazování stromů ve městě, zejména pak ve zřízení městského parku a jeho údržbě. Poslední zápis a také informace *Okrášlovacího spolku* je z valné schůze je z roku 1929, ačkoliv definitivně zrušen byl až v roce 1952.³¹³

³¹² SOkA Kolín. Spolek okrášlovací v Českém Brodě. Zápisy ze schůzí 1894–1929, nepag.

³¹³ SOkA Kolín. Spolek okrášlovací v Českém Brodě. Zápisy ze schůzí 1894–1929, nepag.

Závěr

Spolky, jež se věnovaly společensko–kulturní činnosti, byly v Českém Brodě zastoupeny poměrně ve velkém množství. V diplomové práci jsem se zaměřila na pět takových spolků a pokusila se zmapovat jejich činnost. Sledované období se soustředí na 1. polovinu 20. století, nicméně pro úplný výčet činnosti některých spolků bylo nezbytné rozšířit časové rozmezí ještě do 2. poloviny 19. století. Počátky zakládání spolků nebyly vždy jednoduché. Potýkaly se s finančními a jinými problémy, ovšem i díky podpoře veřejnosti a nadšení jednotlivých členů se mohla jejich činnost plně rozvíjet.

Zestručněné a přehledné dějiny města jsou rozděleny do dvou částí. Důraz je kladen především na novější historii města, která je pro téma diplomové práce podstatná a která dokresluje prostředí, v němž se začalo českobrodské spolkovnictví rozvíjet.

S rozvojem města i místních spolků byla neodmyslitelně spojena osobnost Jozefa Miškovského. Z osobního života této osoby není dochováno mnoho informací. Značná část pramenů, zvláště pak osobní korespondence, je v osobním vlastnictví potomků. Tyto nezveřejněné zdroje by jistě dokreslily charakter tohoto muže. Bohužel se mi nepodařilo do těchto materiálů nahlédnout. Z dostupných zdrojů je patrné, že se jednalo o člověka s velkým zájmem o veřejné dění. Výčet jeho činnosti není v této práci zastoupen v úplném rozsahu, neboť by se v takovém případě mohlo jednat o samostatnou studii. Osobnost Jozefa Miškovského by si, dle mého názoru, samostatné zpracování jistě zasloužila. Jeho práce byla ve své době velmi významná pro město Český Brod a výrazně ovlivnila společenský i kulturní život v něm.

Nerozsáhlejší činnost ve společensko–kulturní sféře zastupuje *Tělovýchovná jednota Sokol*. O té se dochovalo mnoho pramenů. V diplomové práci jsem se zaměřila zejména na činnost společensko–kulturního charakteru. Ta byla zastoupena hned v několika odborech a to dramatickém, zábavním, hudebním a biografickém. U *Sokola* lze jako u jediného ze zmíněných spolků sledovat nadnárodní přesah. Významnou událostí v tomto smyslu byly nepochybně americko–české závody, které se uskutečnily v Českém Brodě za přihlížení několika desítek tisíc lidí.

V celé historii Československa byl *Sokol* nejrozšířenější a neúspěšnější organizace v oblasti tělovýchovy a jako jeden z mála spolků dokázal navázat na své úspěchy i přes nepříznivou politickou situaci v 2. polovině 20. století.

Působení muzejního spolku mělo nepochybně velký kulturní a společenský význam pro město Český Brod a jeho obyvatele. Byť se dá tehdejší muzejní činnost za vedení spolku označit víceméně za ochotnickou jak v pozitivním, tak negativním smyslu, valná většina členů muzejního spolku pracovala s velkým nadšením a pílí, aniž by si nárokovala honorář. Jejich velkou zásluhou byla zejména výstavba českobrodského muzea. Obětavým sběrem předmětů se podařilo nashromáždit památky, které by se jinak zřejmě nepodařilo dochovat. S tím souvisela i ochrana památek, kterou nadšeně propagovali jako jednu z hlavních úkolů muzea. Na činnosti spolku lze ovšem spatřit i malé nedostatky. Ačkoliv se pečlivě věnoval sběru památek, práce s tím spojená nebyla zrovna systematická. Zároveň však odpovídala tehdejším představám vlastivědného muzea. To lze pozorovat na některých rozhodnutích vedení spolku, který lpěl především na stálých expozicích a nebylo příliš nakloněno příležitostným výstavám. Po změně složení vedení v roce 1945 došlo ke změně ve fungování spolku. Ten měl nyní zájem na systematizaci stálých zaměstnanců, kteří měli zajistit plynulý chod muzea. Díky pořádání pravidelných koncertů se také podařilo zvýšit veřejný zájem o muzeum. Další významnou činností byly také přednášky se širokou společensko-kulturní tematikou. Významnou byla i vydavatelská činnost spolku ve formě Vlastivědných sborníků Českobrodsko a dalších propagačních materiálů. Působení spolku v Českém Brodě mělo jednoznačně vliv na poznání regionu včetně jeho památek a zajisté vytvořil základ pro další vlastivědnou činnost na Českobrodsku.

Dalším spolkem s dlouhou působností byl *Okrášlovací spolek pro Český Brod a okolí*. Ačkoliv se dochovala pouze kniha zápisů *Okrášlovacího spolku* z rozmezí let 1895-1929, poskytuje nemalé množství informací o samotné činnosti. Na pravidelných schůzích se dle zápisů sice nescházelo velké množství členů, ale i přesto je z množství návrhů pro činnost cítit zapálení místních obyvatel, jež měli zájem na okrašlování města. Zásluhou tohoto spolku bylo město i jeho okolí osázeno zelení. Významnou akcí bylo zřízení městského parku.

Klub českých turistů byl celorepublikově oblíbeným spolkem. Zájem o tento spolek rychle rostl, a tak se záhy rozšiřoval o jeho odbory po celé zemi. Pro českobrodský odbor je příznačné, že byl ve své činnosti značně omezen. Z důvodu absence atraktivních míst, která by přilákala veřejnost k podnikání výletů, byla činnost klubu zaměřeně zejména na značení turistických tras v okolí a vydávání map. Navázal také spolupráci s dalšími místními spolky, se kterými se snažil zlepšit přístupnost výletních míst. Členové klubu brali svou práci zodpovědně, což lze odvodit z množství dochovaných pramenů. Díky silné celostátní základně přežival i *Klub českých turistů* dodnes.

Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí je v práci zastoupen v malém časovém úseku, a to z důvodu malé pramenné základny. I přes to, že se jednalo o menší spolek, který byl zaměřen na zájmovou činnost několika členů, je zde patrná snaha o přispění svou fotografickou činností k vlastivědnému poznání Českého Brodu a jeho okolí. Ač měl klub zájem na pořádání vlastní výstavy a prezentovat tak svoji práci, není z dochovaných zdrojů zřejmé, zda k tomu opravdu došlo.

Na příkladech vybraných spolků, působících v Českém Brodě v 1. polovině 20. století, lze ilustrovat společensko–kulturní prostředí v životě města Český Brod a vliv spolků na samotný chod města. Výčet spolků není vyčerpávající jednak kvůli společensko–kulturnímu zaměření spolků, jednak kvůli množství dochovaných pramenů. Ačkoliv výše zmíněné spolky působily různě v čase, lze mezi nimi spatřit provázanost. V rámci své činnosti navzájem spolupracovaly a dokázaly tak utvářet občanskou společnost v Českém Brodě. Spolu s jejich provázanou činností pak obohacovaly společensko–kulturní život místních obyvatel.

Velmi důležitými zdroji pro tuto práci byly knihy zápisů či protokolů jednotlivých spolků z Oblastního archivu Kolín, které v několika případech nebyly dosud zpracované.

Přínos této práce vidím zejména v samotném zpracování činnosti vybraných spolků. Přispívá k novému poznání života obyvatel města Český Brod v 1. polovině 20. století a zároveň může být podnětem pro další práce zabývající se společensky–kulturním prostředím Českobrodsko.

Téma diplomové práce se pro mne samotnou stalo velmi zajímavou sondou do života obyvatel mého rodného města v minulém století. S uvědoměním si toho, že přestože se téma zabývá společensko–kulturními spolky města Český Brod v době nám již vzdálené, jedná se zároveň o téma velmi blízké. Provázanost spolků a institucí s každodenním životem obyvatel je stále významnou součástí kulturního a společenského dění ve městě. Z tohoto důvodu se domnívám, že je důležité studovat kořeny těchto a dalších institucí. Některé spolky během doby zanikly, jiné úspěšně překonaly jim ne zrovna příznivě nakloněné politicko–historické podmínky a rozvíjejí svou činnost dodnes. Všechny nám ale zanechaly svědectví o době minulé, lidech, jejich myšlenkách a životě.

Seznam použitých zkratk

KČT – Klub českých turistů

KSČ – Komunistická strana Československa

STS – Strojní a traktorová stanice

Seznam literatury

Literatura

Almanach divadelních ochotníků v českém brodě. Vydaný na paměť 25–letého trvání. 1869–1894. Český Brod 1894

BEDNAŘÍK 1962—Karel BEDNAŘÍK: Kronika Spolku Okresního podlipanského musea v Českém Brodě. Český Brod 1962

BEDNAŘÍK/HAVELKOVÁ 1959—Karel BEDNAŘÍK / Věra HAVELKOVÁ: Průvodce po okresních a městských archivech pražského kraje 3: Okres Český Brod. Okresní a městský archiv v Českém Brodě. Městský archiv v Kostelci nad Černými lesy. Průvodce po fondech a sbírkách. Praha 1959

PLUNDRA 1975—Otakar PLUNDRA: Český Brod a okolí. Český Brod 1975

DUSIL/KLIMENT 1936—Václav DUSIL / Josef KLIMENT: Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého. Praha 1936

DVOŘÁK 1969—Miloš DVOŘÁK: Přehled dějin města Českého Brodu. In: Padesát let gymnasia v Českém Brodě. Český Brod 1969

DVOŘÁK 1992—Miloš DVOŘÁK: Český Brod: Stručné dějiny, umělecké památky. Pamětihodnosti na Českobrodsku. Český Brod 1992

JOUZA 2005—Ladislav JOUZA: Podlipanské muzeum v Českém Brodě. Kolín 2005

KUCHTOVÁ 2008—Vladislava KUCHTOVÁ: Funerální umění v první třetině 20. století v Čechách (diplomová práce na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy) Praha 2008

KUKLA 1910—Petr KUKLA: Z dějin Sokola českobrodského. In: List slavnostní vydaný na památku odevzdání pomníku Prokopa Velikého veřejnosti a k oslavě čtyřicet let

Sokola českobrodského ve dnech 2. a 3. července 1910 V Českém Brodě. Český Brod 1910

RATAJ/RATAJOVÁ 1998—Tomáš RATAJ / Jana RATAJOVÁ: Úvodní studie. In: LAŠŤOVKA 1998-Marek LAŠŤOVKA: Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990. Praha 1998, 7–17

KUKLA 1934—Petr KUKLA: Cholera na Českobrodsku po pruské válce. In: Naše hlasy. Český Brod 1934

MIŠKOVSKÁ 1999—Zuzana MIŠKOVSKÁ: Českobrodský redaktor Jozef Miškovský (1859–1940). In: Archivní prameny Kolínska. Kolín 1999

MIŠKOVSKÝ 1887—Jozef MIŠKOVSKÝ 1887: Památník, jež věnuje drahým bratrům americkým o sokolských závodech českoamerických v Českém Brodě 26. června 1887 Sokol českobrodský. Český Brod 1887

MALÝ/SIVÁK 1993—Karel MALÝ / Florian SIVÁK: Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do r. 1918. Jinočany 1993

PETRÁSEK 2015—Jaroslav PETRÁSEK: 145 let Sokola v Českém Brodě 1870–2015. 130 let českobrodské sokolovny (1885-2015). Český Brod 2015

OTTO 2000—Jan OTTO: Ottův slovník naučný. Encyklopaedie obecných vědomostí. 23. díl. Praha 2000

OTTO 2003—Jan OTTO Ottův slovník naučný. Encyklopaedie obecných vědomostí. 28. díl. Praha 2003

Prameny

BEDNAŘÍK 1965—Karel BEDNAŘÍK: Jozef Miškovský. In: Českobrodský zpravodaj. Český Brod 1965

BOČKOVÁ 1996—Miroslava BOČKOVÁ: Stopy v Českobrodské dlažbě. Jozef Miškovský, redaktor, spisovatel, vydavatel, novinář. In: Českobrodský zpravodaj. Český Brod 1996

GRULICH 1980—Jaroslav GRULICH: Novinář, spisovatel a regionální pracovník. In: Českobrodský zpravodaj. Český Brod 1980

MIŠKOVSKÁ 1999—Zuzana MIŠKOVSKÁ: Jozef Miškovský. In: Českobrodský zpravodaj. Český Brod 1999

MIŠKOVSKÝ 1896—Jozef MIŠKOVSKÝ: Okresní společnost musejní. In: Naše hlasy. Český Brod 1896

MIŠKOVSKÝ 1927—Jozef MIŠKOVSKÝ: Pamětní list ze základů Okresního muzea podlipanského v Českém Brodě 18. dubna 1927. Český Brod 1927.

MIŠKOVSKÝ 1911—Jozef MIŠKOVSKÝ 1911: Vzpomínky. In: Naše hlasy. Český Brod 1911.

MIŠKOVSKÝ 1909—Jozef MIŠKOVSKÝ: Kouřimsko. In: Naše hlasy. Český Brod 1909

MIŠKOVSKÝ 1924—Jozef MIŠKOVSKÝ: Lístek z dějin spolkového života českobrodského. In: Naše hlasy. Český Brod 1924

Státní okresní archiv Kolín

SOkA Kolín. APLTAUEROVÁ/MIŠKOVSKÁ 1984. Sokol Český Brod (1870-1959), inv. č. VI 12, 1984

SOkA Kolín. MIŠKOVSKÁ 2004. Odbor Klubu českých turistů v Českém Brodě, inv. č. VI 126, 2004

SOkA Kolín. Okresní podlipanské muzeum Český Brod. Zápisy ze schůzí 1896–1927.
Bez inv. č.

SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí. Zápisy ze schůzí
1930–1941. Bez inv. č.

SOkA Kolín. Spolek okrášlovací v Českém Brodě. Zápisy ze schůzí 1894–1929, bez
inv.č.

SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1923–1929,
inv.č. 1

SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1928–1938,
inv.č. 2

SOkA Kolín. Odbor Klubu českých turistů Český Brod. Zápisy ze schůzí 1938–1948,
inv.č. 3

SOkA Kolín. Spolek okrášlovací v Českém Brodě. Zápisy ze schůzí 1894–1929, bez
inv. č.

SOkA Kolín. Klub přátel amatérské fotografie pro Český Brod a okolí. Zápisy ze schůzí
1930–1941, bez inv. č.

SOkA Kolín. Sokol–tělovýchovná jednota Český Brod. Zápisy ze schůzí zábavního
odboru 1931–1932, inv.č. 9

SOkA Kolín. Sokol–tělovýchovná jednota Český Brod. Zápisy ze schůzí zábavního
odboru 1933–1936, inv.č. 10

SOkA Kolín. Sokol–tělovýchovná jednota Český Brod. Zápisy ze schůzí hudebního
odboru 1929–1929, inv.č. 15

SOkA Kolín. Sokol–tělovýchovná jednota Český Brod. Zápisy ze schůzí bio–odboru
1920–1924, inv. č. 12.

SOkA Kolín. Sokol - tělovýchovná jednota Český Brod. Zápisy ze schůzí bio–odboru 1927–1928, inv.č. 13

SOkA Kolín. Sokol–tělovýchovná jednota Český Brod.Zápisy ze schůzí bio–odboru 1935–1937. Inv. č. 14.

SOkA Kolín. Sokol–tělovýchovná jednota Český Brod. Zápisy ze schůzí dramatického odboru jednoty sokolské 1919–1920, inv. č. 11.

Internetové zdroje

<https://www.kct.cz/cms/historie-kct> , vyhledáno 20.5. 2017

<https://www.czso.cz/documents/10180/20537734/130084150204.pdf/a792a8c4-4a28-4a2b-8935-878370a9ccad?version=1.2>, vyhledáno 1.6.2017

Seznam vyobrazení

Tabulka č. 1, počet obyvatel v Českém Brodě v letech 1869–1950, zdroj: Český statistický úřad

1. **Lipany**, pout' do Lipan, rok 1881. Reprodukce z: PETRÁSEK 2015, 9, obr. 4
2. **Český Brod**, položení základního kamene českobrodské sokolovny, 15.června 1884. Reprodukce z: PETRÁSEK 2015, 15, obr. 10
3. **Český Brod**, přivítání amerických sokolů na českobrodském nádraží, 26. června 1887. Reprodukce z: PETRÁSEK 2015, 23, obr. 19
4. **Český Brod**, plakát na Česko-Americké závody, 26. června 1887. Reprodukce z: PETRÁSEK 2015, 22, obr. 18
5. **Český Brod**, Dětská slavnost s průvodem, 11.července 1906. Reprodukce z: PETRÁSEK 2015, 32, obr. 32
6. **Český Brod**, stavba pomníku Prokopa Holého, jaro 1910. Reprodukce z: PETRÁSEK 2015, 39, obr. 42
7. **Český Brod**, plakát k oslavám položení základního kamene pomníku Prokopa Velikého. SOkA Kolín, Tělovýchovná jednota Sokol Český Brod, inv. č. 190, karton 21
8. **Český Brod**, pohřeb Jana Kouly v sokolovně, květen 1919. Reprudkce z: PETRÁSEK 2015, 43, obr. 47
9. **Český Brod**, hra Naši furianti, 1900. Reprodukce z: PETRÁSEK 2015, 27, obr. 26
10. **Český Brod**, plakát ke hře Paní mincmistrová, 7. března 1920. SOkA Kolín, Tělovýchovná jednota Sokol Český Brod, inv. č. 190, karton 21
11. **Český Brod**, budova sokolovny, 2017, pohled od západu. Foto: autor
12. **Český Brod**, budova sokolovny, 2017, pohled od východu. Foto: autor
13. **Český Brod**, budova muzea, 1929, pohled od východu. Foto: http://fotohistorie.cz/Stredocesky/Kolin/Cesky_Brod/Cesky_Brod_-_muzeum/Default.aspx , vyhledáno 10.6.2017

14. **Český Brod**, budova muzea, 2017, pohled od západu. Foto: autor

Přílohy

Rok	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950
Počet obyvatel	3 722	4 472	4 758	5 069	5 568	5 463	6 807	6 884

Tabulka č. 1: Počet obyvatel v Českém Brodě letech 1869–1950. Zdroj: Český statistický úřad

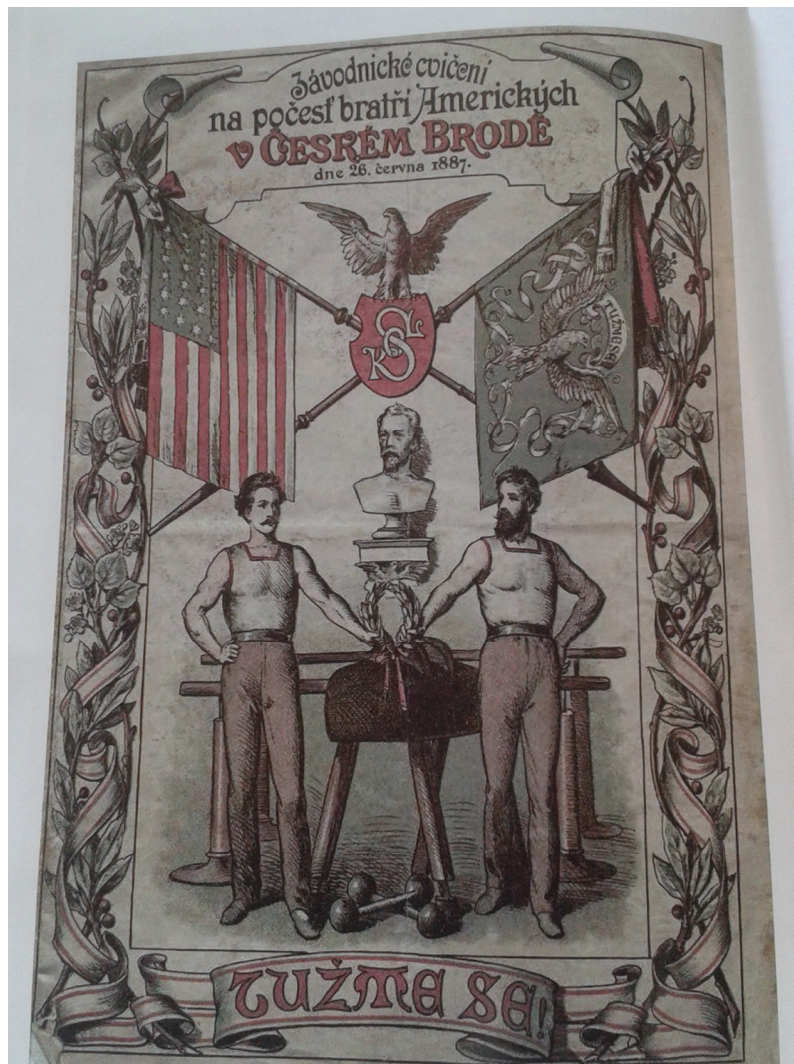
1. Lipany, pout' do Lipan, rok 1881

2. Český Brod, položení základního kamene českobrodské sokolovny, 15.června 1884

3. Český Brod, přivítání amerických sokolů na českobrodském nádraží, 26. června 1887

4. Český Brod, plakát na Česko-Americké závody, 26. června 1887

5. Český Brod, Dětská slavnost s průvodem, 11. července 1906

6. Český Brod, stavba pomníku Prokopa Holého, jaro 1910

7. Český Brod, plakát k oslavám položení základního kamene pomníku Prokopa Velikého

8. Český Brod, pohřeb Jana Kouly v sokolovně, květen 1919

9. Český Brod, hra Naši furiant, 1900

10. Český Brod, plakát ke hře Paní mincmistrová, 7. března 1920

11. Český Brod, budova sokolovny, 2017, pohled od západu

12. Český Brod, budova sokolovny, 2017, pohled od východu

13. Český Brod, budova muzea, 1929, pohled od východu

14. Český Brod, budova Podlipanského muzea, 2017, pohled od západu